شاهه عبداللطيف ڀٽائي

فن، فڪر ۽ شخصيت

جديد مطالعو ١

ادا قاضي

سورهه ميرائي

شاهه عبداللطيف ڀٽائي

فن، فڪر ۽ شخصيت
جديد مطالعو

ادا قاضي

نئون نياپو اڪيڊمي
۲۴ ـ ۴ ماڙ، رحمان ڪورٽ،
تبت سينٽر ڪراسنگ،
ايم. اي. جناح روڊ ڪراچي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه عبداللطيف ڀٽائي

فن، فڪر ۽ شخصيت

جديد مطالعو

ادا قاضي

ڇاپو پهريون: ڊسمبر 2000ع

پرنٽر: ڊيسنٽ پرنٽنگ پريس پاڪستاني چوڪ، ڪراچي
ڪمپوزنگ: زينت ڪمپوزرس 4/24، رحمان ڪورٽ،
ايم. اي. جناح روڊ ڪراچي.

قيمت: 30 رپيا

هول سيل ايجنٽ

نئون نياپو ڪتاب گهر
لڳ گهنٽي ڦاٽڪ
لاڙڪاڻو سنڌ

SHAH ABDUL LATIF BHITAI
Art, Philosophy and Personality
MODERN STUDY
BY: ADA QAZI
EDITION: FIRST: DECEMBER 2000
PUBLISHED BY: *NAON NIAPO ACADEMY*
KARACHI

Rs: 30.00

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ارپنا

پنهنجي ابي امڙ ڏانهن
جن جي دعائن
ادب جي پنڌ جو
پانڌيئڙو بڻايو

Soorih Mirani

سٽاءُ

پبلشر جو نوٽ، انعام عباسي -7
مٺيءَ لاءِ ماڻ، ادا قاضي -9

شاهه جو روحاني راز -14
شاهه جي شجاعت -17
شاهه مبلغ جي حيثيت ۾ -23
شاهه عاشق جي روپ ۾ -27
شاهه جي فقيري -30
شاهه جي اهل بيتن سان عقيدت -35
شاهه بٺيو سسئي -40
شاهه جا اکين متعلق ويچار -45
شاهه حق جي ڳولا ۾ -50
شاهه سائيهه جي سڪ ۾ -54
شاهه جو غيب تي ايمان -60

www.sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

پبلشر جو نوٽ

شاهه سائين تي ايچ ٽي سورلي کان بدر ابڙي تائين ۽ ٻين اڻڳڻين عالمن اديبن جا ڪيل ڪَمَ سراسر ساراهڻ جوڳا آهن.

۽ هونءَ به اهو ته بي نقاب سچ آهي ته شاهه جي شاعريءَ ۾ سنڌ محفوظ ۽ تروتازا آهي ۽ رهندي.

۽ شاهه سائينءَ سڄي سنڌ؛ ٿر، بر، ٻَڙ، ٻيٽ، ول، وڻ، پکي پکڻ، سمنڊ، درياهن، واهڙ واهوندن ۽ هر وٿ وکر کي پنهنجي لازوال شاعري ۾ سينگاري امر ڪري ڇڏيو آهي.

صدين پڄاڻان به اسان سڀ، سنڌي هڪ هڪ سٽ کي کوليون ٿا ۽ وڌيڪ جي تڙپ ۾ رهون ٿا.

هي ڪتاب ان چاهه، ٻهڄ ۽ پاپوهه جو تسلسل ئي آهي، پر باوجود ان جي شاهه سائين تي وڌيڪ ڪم جي شديد ضرورت آهي.

۽ اسان جي هيءَ شروعات به ان ۾ ڳڻڊي وڃي.

هي ننڍڙو ڪتاب دل جي حضور سان شاهه سائين جي چاهيندڙن جي هٿن ۾ رکندي اها ساڃهه پرائي گهر ته پيار منجهان پڙهي ۽ پنهنجائپ مان صلاحون ڏيندا ته جيئن اسان سَوَ سک پاتا.

انعام عباسي
چيئرمين
نئون نياپو اڪيڊمي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهاڳ

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي تي لکڻ ڪا معمولي ڳالهہ ڪونهي مون جهڙا ڪيترائي سڌڙيا سواءِ چند عقيدت جي لفظن جي. شاهہ تي وڌيڪ شايدئي ڪجهہ لکي سگهن بهرحال ڪجهہ نہ ڪجهہ شاهہ جي شان ۾ لکڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم، جيڪا پاڻ لاءِ سعادت تصور ڪيان ٿو ۽ شايد يوسف جي خريدارن ۾ نالو ڳڻجي پوي.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي سن 1629 ۾ حيدرآباد ضلعي جي تعلقي هالا جي ننڍڙي ڳوٺ هالا حويلي ۾ جنم ورتو. شاهہ سائين سيد حبيب شاهہ جو فرزند سيد عبدالقدوس جو پوٽو ۽ سيد جمال شاهہ جو پڙپوٽو هو. سيد جمال شاهہ، شاهہ عبدالڪريم بلڙيءَ واري جو ٽيون پٽ هو. شاهہ سائين جي والدهہ مخدوم دياني هئي. شاهہ جي جمڻ کان ٿورڙئي وقت بعد شاهہ حبيب هالا حويلي ڇڏي وڃي ڪوٽڙيءَ ۾ رهيو. هالا حويلي ڀٽ کان نو ڪوهہ ۽ ڪوٽڙيءَ کان ٻہ ڪوهہ پري آهي. هن وقت اهي ٻئي ڳوٺ بلڪل ويران آهن.

شاهہ سائين کي سندس والد واڻي ڳوٺ جي هڪ عالم آخوند نور محمد ڀٽيءَ وٽ پڙهڻ ويهاريو. چون ٿا تہ شاهہ "الف" اچارڻ بعد "ب" اچارڻ کان ئي انڪار ڪري ڇڏيو. انهيءَ لحاظ کان شاهہ سائين "اڻ پڙهيل" هو! يا نہ، تنهن بابت عالمن جا جدا جدا رايا آهن. ڪن جو چوڻ آهي تہ هو هڪ يگانو عالم هو ۽ وري ڪن صاحبن جو رايو آهي تہ هن کي "علم لدني" حاصل هو، جيڪو خدا طرفان ڪامل ولين کي عطا ٿيندو آهي.

سائين اڪثر ڪري ٽي ڪتاب پاڻ سان ڪندو هو.

(١) قرآن شريف، (٢) مولانا جلال الدين روميءَ جي مثنوي،

(٣) شاهہ عبدالڪريم بلڙيءَ واري جو رسالو.

پر انهن ڪتابن متعلق ڪا پڪي شاهدي نٿي ملي، مير قانع ٺٽوي جيڪو شاهہ سائين جو معتقد هو، پنهنجي ڪتاب "تحفة الڪرام" ۾ لکي ٿو: "حضرت شاهہ عبداللطيف اڻپڙهيل هوندي بہ ساري عالم جو علم سندس دل تي نقش هو". مٿيون ڪتاب شاهہ جي وفات کان سورنهن ورهيہ بعد ۾ لکيل آهي، انهيءَ ڪري عالم ان کي هڪ اهم سند سمجهن ٿا. هڪ روايت آهي تہ شاهہ سائين کي ويهن ورهين ۾ مجازي عشق جي لپاٽ لڳي، جيڪا هن طرح هئي. ڪوٽڙي جي مرزا مغل بيگ جي نياڻي جيڪا بيمار ٿي پئي هئي، تنهن کي دعا ڏيڻ لاءِ شاهہ حبيب پاڻ چاڪ نہ هئڻ سبب، اوڏانهن شاهہ سائين کي موڪليو بيبي صاحبہ پردي جي سخت پابند هئڻ ڪري وڏي چادر سان سڄو بدن بلڪل ڍڪيو ويٺي هئي ۽ سندس هڪ آڱر ٻاهر هئي شاهہ سائين بيبي صاحبہ جي آڱر ڏسڻ سان بيخود ٿي ويو. شاهہ سائين بيبي صاحبہ جي آڱر ۾ هٿ وجهي دعا ۾ هي لفظ چيا "جنهنجي آڱر سيد هٿ ۾ تنهن کي لهر نہ لوڏو" شاهہ جا اهڙا سخن ٻڌي مرزا مغل بيگ ڏاڍو ناراض ٿيو پر وقت جي نزاڪت کي سمجهندي هو چپ ڪري ويو. پر پوءِ ان سيدنؑ کي اهڙو تہ تپايو جو سيد سڳورا مجبور ٿي ڪوٽڙي ڇڏي اتر طرف ڪجهہ پرتي حويلي اڏي ويٺا. عشق جو ڪان لڳڻ کان پوءِ شاهہ هرڻ ۽ هماءِ مثل بيابانن ۾ سرگردان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حيران پريشان ٿي ڦرندو رهيو. هڪ دفعي ٿي ڏينهن شاهه سائين غش ٿي ڪري پيو هو. سندس والد حبيب شاهه کيس ڳوليندي اچي ان هنڌ پهتو جتي شاهه سائين جي سڄي جسم تي واريءَ جو ٿهه چڙهي ويو هو ۽ سندن قميص جو فقط هڪ ٽڪرو پئي نظر آيو. شاهه حبيب اهو منظر ڏسي وڏي سوز منجهان هيئن چيو:

"لڳي لڳي واءُ، ويا انگڙا لتجي"

اهو ٻڌي شاهه سائين بيخوديءَ جي حالت ۾ چرڪ ڀري جواب ۾ وراڻيو:

"پئي ڪٺي پساهه، پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي"

هڪ ڏينهن شاهه سائين اوچتو بنا ڪنهن کي ٻڌائڻ جي جوڳين جي سنگت ۾ هنگلاج هليو ويو. سندن صحبت ۾ ٽي ورهيه سفر ۽ سياحت ۾ رهيو. جوڳين جي صحبت ۾ جيءَ کي جفائون ڏيندي جهاني تجربا پرايائين ۽ آملهه آتمڪ خزانا هٿ ڪيائين. هنگلاج جي سفر ۾ جيڪي ماڳ مڪان ڏٺائين انهن جو ذڪر سسئي، ڪاهوڙي، رامڪلي وغيره ۾ ڪيو اٿس.

هنگلاج کان واپسيءَ تي سنڌو ندي وارو پٽڻ اڪري مغلين، لکپت، هالار، دوارڪا، پوربند، جهونا ڳڙهه، گرنار ۽ ڪنياڻ گهميو. ٺٽي ۾ مخدوم معين رح جنهن کي مخدوم "تارو" به چوندا هئا، سان گڏ ڪيترن ٻين عالمن سان به رهائيون ڪيائين وطن ورندي جيسلمير ۽ ٿر به گهمندو آيو. اهڙو بيان سر مارئي ۾ ڪيو اٿس. جيسلمير کان لڏائو ٽڪري ۽ ان سان لڳ ڪاڪ ڪنڌيءَ جو ذڪر وري سر مومل راڻو ۾ ڏنو اٿن.

"ساري ڏيج سيد چئي لڏائي تان لان"

هڪ دفعي ٺنگر ٺٽي کان ويندي، هڪ غار ۾ هڪ شخص ڏٺائين جيڪو هيٺ ڏنل مصرعو نهايت درد ناڪ انداز ۾ چئي رهيو هو.

"هيڪلائي هيل، پوربنديس پنهونءَ ڏي"

ڪانئس پڇڻ تي معلوم ٿيو جت هالن جي پرسان لنگهندي اهو مصرعو فقيرن جي واتان ٻڌو هئائين.

شاهه چيس ته ان جو ٻيو مصرعو ٻڌندين، جنهن تي جت ڏاڍي خوشي ڏيکاريندي هائوڪار ڪئي ۽ شاهه مصرعو چئي ٻڌايس.

ڪر ٻيلي آهن ٻيل، جي سور پريان جا ساڻ مون.

جت اهو مصرعو ٻڌڻ سان ٿڌي ٿي ٿي فوت ٿي ويو. شاهه کي ڏاڍو ڏک ٿيو. جت کي اتي دفن ڪرايائين. ان جت جي قبر اڄا تائين اتان لنگهندڙ واٽهڙن کي ڏسڻ ۾ ايندي آهي. شاهه سائين اڪثر ڪري ان ڳالهه جو ذڪر ڪندي چوندو هو ته انهيءَ جت جهڙو درد وارو انسان مون ڪڏهن ڪونه ڏٺو.

شاهه حبيب پٽ جي فراق ۾ بيحال گذاريندي ڏينهن رات هن جي موٽي اچي ملڻ لاءِ ڏڻيءَ در ٻاڏائيندو رهندو هو. هڪ ڏينهن اوچتو شاهه سائين اچي گهر پهتو. ڪيس ڏسڻ سان شاهه حبيب جا سمورا درد دور ٿي ويا.

شاهه سائين جي شاديءَ جو به عجب قصو آهي. هڪ ڏينهن مردن جي غيرحاضري ۾ دل ذات جا ڪجهه ڏاڙيل مرزا مغل بيگ جي حويليءَ تي ڪاهي آيا. سمورو قيمتي سامان ڪٺي هليا ويا. مغل بيگ پاڻ سان هٿياربند ماڻهو ساڻ ڪري ڏاڙيلن جو پيڇو ڪيو. شاهه جڏهن شاهه سائين کي واردات جي خبر پئي ته مغل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بيگ کي مدد جي آڇ ڪيائون. پر هن نفرت ڀرين لفظن سان سندن آڇ ٺڪرائي ڇڏي. جنهن تي شاهه کي ڏاڍو رنج پهتو ۽ چون ٿا ته شاهه سائينءَ کان بي اختيار بددعا نڪري وئي. "بيگ تنهنجي بيگي رهندي ڪوٽڙيءَ ۾ ڪان" اهڙي طرح مرزا بيگ پنهنجن سائين سميت ڌاڙيلن هٿان مارجي ويو. ان بعد مغلن جي عورتن سيدن جو رنج مٽائڻ لاءِ اچي ڪانئن معافي ورتي ۽ مرزا بيگ جي انهيءَ نياڻي سان شاهه سائين جي شادي ڪرائي، جنهن عشق جي مجازي لپاٽ شاهه کي حيران ڪري ڇڏيو هو. شاهه سائين جي گهرواريءَ جو نالو سيده بيگم هو. مگر فقير ڪيس ادب وچان تاج المخدرات" يعني "سٽين جو تاج" ڪري سڏيندا هئا. شاهه کي ڪوبه اولاد ڪونه ٿيو. چون ٿا ته بيبي صاحبه کي هڪ وار اميد ٿي هئي. ان دوران ڪيس ڦلي کائڻ جي خواهش ٿي. جيئن ته پٽ جي پرسان ڦلو ملڻ ڪجهه مشڪل هو. سو هڪ فقير پري کان ڦلو هٿ ڪري اس ۾ پگهر۾ تيز ڪامن سان ڊوڙندي ٿي آيو. شاهه سائين ان کان تڪڙو اچڻ ۽ سهڪڻ جو سبب پڇيو. جنهن خوشيءَ منجهان ٻڌايو: "سائين بيبي سائڻ سنگها سان آهي. ڪيس ڦلي جي خواهش ٿي، سو هٿ ڪري آيو آهيان." اهو قصو ٻڌي شاهه سائين چيو: "اهڙو اولاد ئي گهوريو، جو جمڻ کان اڳ ئي منهنجي فقيرن کي ٿو رلائي." چون ٿا ته بيبي سائڻ کي ٻار پيٽ ۾ ئي سنگي ويو. شاهه هميشه چوندو هو ته ”هي فقير ئي منهنجو اولاد آهن. جن جون دليون عشق سان گهايل آهن۽ تحقيق درويش جا مريد سندن نوري پٽ آهن.

شاديءَ بعد شاهه جي زندگي رياضت، عبادت، شعرگوئي ۽ قدرت جا من موهيندڙ نظارا ڏسڻ ۾ گذري جيڪي ڪيس وجد ۾ آڻي ڇڏيندا هئا. اڪثر ويچار ڪندو هو ته انسان ڇا آهي؟ جهان ڇا آهي؟ جيو، جڳت ۽ خدا ڇا آهي؟

شاهه سائين کي شاهه عبدالڪريم جي مقبري ٺهرائڻ جو خيال ٿيو. سو ان جي تعمير واسطي، ڪاشيءَ جون سرون هٿ ڪرڻ لاءِ ملتان تائين ويو. واپسي تي جڏهن خدا آباد پهتو ته ان وقت سنڌ جو بادشاهه ميان نور محمد ڪلهوڙو جيڪو شاهه سان اختلاف رکندو هو، تنهن زهر ملايل معجون جي دٻلي نذراني طور شاهه ڏانهن ڏياري موڪلي شاهه سائين اها دٻلي درياهه ۾ اڇلائي ڇڏي ۽ چيو ته هن جي کائڻ سان رڳو مون کي فاعدو رسي ها هاڻي سموڙو درياهه فائدو وٺندو. ٿوريءَ دير بعد درياهه جي ان ٽڪري ۾ مئل مڇيون ترنديون نظر اچڻ لڳيون. هن وري ٻئي دفعي شاهه کي دعوت ڏئي هڪ سرڪش گهوڙي سونن سنجن سان سينگاري تحفي طور ڏني. شاهه سائين گهوڙيءَ جو لغام پري اڇلائي ڪيس اڙي هٿي برق رفتاري سان اتان گذري ويو ۽ جهٽ گهڙيءَ کان پوءِ صحيح سلامت ساڳي ماڳ تي موٽي آيو، ميان نور محمد اهو ڏسي ڏاڍو پشيمان ٿيو ۽ دشمن منجهان قري سندن معتقد ٿي پيو. اهڙي طرح شاهه جي دعا سان ميان نور محمد کي پٽ ڄائو جنهن جو نالو غلام شاهه ڪلهوڙو رکيائين.

شاهه سائين کي هاڻ خلوت جي عشق ڪوٽڙيءَ ۾ رهڻ نه ڏنو. سوهڻون هالن کان ٻن ڪوهن تي ڪراڙ ڍنڍ جي ويجهو ڪرڙن ۽ ڪنڊن ۾ ويڙهيل هڪ دڙي کي پنهنجو آستان بڻايو. فقيرن جي مدد سان انهيءَ واريءَ جي دڙي مٿان جيڪي مٽي وجهرائي پنهنجي لاءِ هڪ جهوپڙي تيار ڪرائي ۽ هڪ ننڍڙي مسجد به ٺهرائي پٽ تي فقيرن کي به رهڻ لاءِ حدون مقرر ڪري ڏنيون. مينهوڳيءَ جي منڊ ۾ پٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ساوڪ جو ويس پهريندي هئي. اهڙي شاهدي شاهه سائين جي سر سارنگ منجهان به ملي ٿي.

شاهه سائين اڃا پٽ ڪي چڱي طرح تيار ٿي ڪونه ڪيو هو ته ڪيس والد جي سخت بيماريءَ جي خبر ملي. شاهه حبيب قاصد معرفت پٽ ڏانهن هيءُ نياپو موڪليو.

ڪنهن جنهن نينهن ننڌاهه، جي مون واجهائيندي نه ورهه،
جيڪي مٺي ڪنداهه، سو جانب ڪريو جيئري.

شاه سائين قاصد ڪي پهرين فرصت ۾ هيءُ نياپو ڏئي واپس ڪيو.

متان ٿئين ملور، ڪين اڳاهون آهيان،
ڏسڻ ۾ ڪو ڏور، حد ٻنهي جي هيڪڙي.

ان بعد شاهه سائين والد سان ملڻ لاءِ روانو ٿيو. پر افسوس سندس پهچڻ کان اڳ شاهه حبيب رحلت ڪري ويو ۽ سندس وصيت موجب محمود فقير جي سيرانديءَ دفن ڪيو ويو. هڪ روايت آهي ته شاهه سائين وفات کان ٿورو اڳ پنهنجو ڪلام، جيڪو فقير قلم بند ڪندا ويندا هئا. هڪ ڏينهن وجد ۾ اچي ڪراڙ ڍنڍ ۾ انهيءَ ڪري اڇلائي ڇڏيو ته متان بي سمجهه ماڻهو ڪلام جو مطلب نه سمجهندي گمراهه نه ٿي وڃن. شاهه جي انهيءَ عمل تي فقيرن وڏي ماتم شروع ڪيو. وري جيئن ته فقير شاهه سائين جي ڪمزوري هئا سو کين خوش ڪرڻ لاءِ سائين جي هڪ مريدياڻي "مائي نعمت نيامت" جنهن کي ڪلام جو وڏو حصو برزبان ياد هو کي سڏائي چيو ته اهو ڪلام فقيرن کي لکرائي ڇڏي. اهڙي طرح انهيءَ نئين تيار ٿيل رسالي کي "گنج" ڪري سڏيائون جيڪو سندس هڪ پياري فقير تمر جي حفاظت ۾ رهيو. ان فقير جا پويان اڃا تائين ان جي حفاظت ڪندا پيا اچن.

شاهه سائين سادگي پسند هوندو هو. سندس پوشاڪ ڪاري ڏاڪي سان سبيل هڪ گيڙوءَ رتي ڪفني هوندي هئي. مٿي تي اڇي رنگ جي وڏي ٽوپي يا "قله" ان جي مٿان ڪاري ڪپڙي جو ٽڪرو ويڙهيل هوندو هوس. هٿ ۾ بيراڳڻ ڪندو هو. ڪاڏي لاءِ هڪ ڪشتو. پير پوندس ته جتي پائيندو. نه ته اڪثر ڪري پيرين اگهاڙو رهندو هو. سندس بسترو هڪ پراڻي ڪتائين گودڙي هوندي هئي. تند به تمام ٿوري ڪندو هو ۽ سمهندو به سندل تي هو. شاهه سائين جي استعمال جون اهي سڀ شيون پٽ تي اڄ به موجود آهن.

شاهه جي محفل ۾ سارو ڏينهن سرودءَ سماع جاري هوندو هو. وٽس ڌهليءَ جا به گويا "اٽل" ۽ "چنچل" به حاضر خدمت هوندا هئا.

شاهه موسيقيءَ جو وڏو ڄاڻو هو راڳ ته سندس روح ۾ رچيل هو. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجو چيل ڪلام به ڳائيندو هو. وفات کان ٿورو اڳ ڪهڙي قدر سر سهڻي جي پهرين داستان ۾ ڏنل ڪافي جهونگاريندو هو.

ڪهڙي منجهه حساب؟ هڻ منهنجو هوت ري لا!

شاهه سائين حياتيءَ جي پڇاڙي ۾ ڪربلا شريف جي زيارت جو سفر شروع ڪيو. ڪيس رستي ۾ سندن هڪ مريد گڏيو، جنهن چيس ته اوهان سدائين اهو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چوندا آهيو تہ اوهان جو ڪفن دفن پٽ تي ٿيندو؟ اوهان جا فقير ڪلهي ڪانڌي ٿيندا. پوءِ ڪيٿن پيجاڙيءَ ۾ هيڏي وڏي سفر تي نڪتا آهيو. ان شخص جي لفظن شاهہ تي ايترو گهرو اثر ڪيو جو زيارت جو خيال ترڪ ڪري پٽ ڏانهن واپس موٽي آيو. ۽ ڪارو ويس ڍڪي امامن جي ماتم ۾ سر ڪيڏارو چيائين. اهڙي طرح پورا ايڪويهہ ڏينهن اڪيلائيءَ ۾ رهيو، جنهن دوران صرف ٻن ويلن جيترو کاڌو کاڌائين. جڏهن ٻاهر آيو غسل ڪري هڪ چادر مٿان وجهي مراقبي ۾ ويهندي فقيرن کي سرود ۽ سماع جو اشارو ڪيائين. اهڙيءَ ريت ٽن ڏينهن تائين راڳ روپ جي محفل هلندي رهي. آخر محفل ختم ٿيڻ تي فقيرن شاهہ جي زيارت جي خيال سان سندن ويجهو وڃي چادر لاهي ڏٺائون تہ سائين جو روح پرواز ڪري مالڪ حقيقيءَ سان وڃي مليو هو! شاهہ سائين صفر مهيني جي چوڏهين تاريخ سنہ 1156 هہ مطابق سنہ 1752ع ۾ هن فاني جهان مان لاڏائو ڪري ويو. شاهہ سائين جو خاڪي بدن سندس وصيت موجب پٽ تي محمود شاهہ جي پيرانديءَ کان دفن ڪيو ويو. ان وقت جي سنڌ جي حاڪم ميان غلام شاهہ ڪلهوڙي پنهنجي خرچ سان سندن تربت مٿان عاليشان مقبرو 1759ع ۾ ان وقت جي نامياري رازي "عيدن" کان جوڙايو. ميرن جي صاحبيءَ ۾ مير نصير خان مقبري ۽ مسجد جي مرمت ڪرائي. سندس سوٽ مير محمد خان مقبري کي چانديءَ جو دروازو وجهرايو. شاهہ سائين جي تربت هينئر عام ۽ خاص لاءِ هڪ زيارتگاهہ آهي. ان جو ديدار دل کي آرام ڏيندڙ آهي.

ساري رات سبحان، جاڳي جن ياد ڪيو،
ان جي عبداللطيف چئي، مٽيءَ لڌو مان،
ڪوڙين ڪن سلام، اچيو آڳهہ ان جي. "سريراڳ"

ادا قاضي
لاڙڪاڻو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ جو روحاني راز

١

شاهہ سائينءَ جي رسالي جي عوامي ٻولي هئڻ ڪري سندن بيتن جي معنيٰ ظاهري طرح آسان آهي. پر سندس روحاني راز ڪي رندئي پروڙي سگهندا. ان راز ڪي پهچڻ هر ڪنهن جي وس جي ڳالهہ نہ آهي ان راز حاصل ڪرڻ لاءِ تمام گهڻي جستجوءَ جي ضرورت آهي ان جي حاصلات واسطي مون جهڙا ڪيترائي سڏڙيا ڪهي ويا. ڪهندا رهن ٿا ۽ ڪهندا رهندا. سندن رسالي جو جيڪڏهن تفسير لکجي تہ اصلي مجموعي ڪان گهڻو وڏو ٻيو جلد لهي پوندو. لطيف سائينءَ جو هر شعر ظاهري معنيٰ سان گڏ روحاني رازن جو ڀنڊار پڻ آهي جنهن جي ڪنجي صرف اهي حاصل ڪري سگهندا جيڪي ٻنا ترهي تانگهي ۾ تڙڳڻ جا هيراڪ هجن يا ڪن ڪي يار جي تند تنبورو ٻڌائي هست هوندي نيست ڪري الست بربڪم جو ورد ويچارايو هجي ۽ سندن رڳون رباب ٻڌجي قالوبلا تي قائم ٿي ڪيل ڪوتاهين جي مغفرت مڱڻ لاءِ مونن ۾ منهن پائي يار جي تصور ڪان توبهہ طلب ڪندڙ آهن ۽ استغفار سندن دل جي ڌڙڪن ٻڌجيو وڃي ٿي ۽ هر هڪ دل جو ڌڪ تسبيح جي مڻئي مثل آواز ڪندو رهي ٿو ۽ هو تن ڪي تسبيح ٻڌائي من جي موتيءَ سان هلندا رهن ٿا. پوءِ جيڪڏهن سجاڳ آهن تہ فڪر ۾، "جي ننڊ ۾ آهن تہ سندن وقت ذڪر ۾ گذري ٿو. اهڙا انسان هوس ڪان پاڪ هوندا آهن. هئن جي زندگي صرف خير لاءِ ٿئي ٿي، هو خالي هٿين بہ غني ٿين ٿا. سندن هڪ ديد سان تقدير بہ بدلجيو وڃي. سندن دعا ڪنهن خاص فرقي قوم يا ملڪ لاءِ نہ هوندي آهي. وٽن شاهہ، گدا، پنهنجا، پراوا، زاهد يا گناهہ گار هڪ ئي قطار ۾ شامل ٿين ٿا تنهن ڪري جيڪڏهن ڪين رحمت العالمين جو نمائندو چئجي تہ غلط نہ ٿيندو جيئن ڀٽ ڌڻي چوي ٿو.

سائينم سدائين ڪرين مٿي سنڌ سڪار،
دوست مٺا دلدار عالم سڀ آباد ڪرين. "سارنگ"

هن دنيا ۾ هر هڪ انسان ڪنهن نہ ڪنهن منزل کي رسڻ لاءِ پنهنجي وت ۽ وس آهر دولت جي گهڻائي يا عقل جي اڪابريءَ سان جستجو ڪندو رهي ٿو پوءِ هو جيڪا نيت ڪري اڳتي وڌي ٿو ان جي مناسبت سان مراد سندس جهوليءَ ۾ اچي پوي ٿي. اهڙي طرح خدا جي عاشق لطيف سائينءَ جي من ۾ بہ اهڙي جستجوءَ جو درياهہ موج زن هو. هو واحد جي وحدانيت جو متلاشي هو ۽ الاهي قرب جي قربت حاصل ڪرڻ لاءِ فقيريءَ جو ويس ڍڪي جوڳين ۽ فقيرن سان ٻن ٻن رمندو ۽ چلا ڪيندو رهيو. هو پنهنجي ڪوشش ۾ ڪيترو ڪامياب ٿيو. ان جي خبر ڪيس ئي هوندي پر هيترن ورهين گذرڻ بعد بہ سندس هر سال ورسي ملهائي وڃي ٿي، ان مان اهو ثابت ٿئي ٿو تہ هن پنهنجو پاڻ پرينءَ کي اربي اهڙو تہ راضي ڪيو هو جو لطيف سائينءَ جي ذات اسان لاءِ تقليد جوڳي ٻڌجي پئي، پاڻ اهڙو اشارو پنهنجي هڪ شعر ۾ هيئن ڪن ٿا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سـاري رات سـبـحـان جاڳي جن يـاد ڪـيـو،
ان جي عـبـدالـلـطـيـف چئـي مـٽـيءِ لـڌومـان،
ڪـوڙين ڪـن سـلام اچـيـو آڳهـہ ان جـي. "سـريـراڳ"

شاهہ سائينءَ جي شعرن منجهان اهو بہ يقين ٿئي ٿو تہ هو فنافي الله جي منزل کي رسي چڪا هئا. اهڙو ثبوت سندن هيٺ ڏنل بيت مان ملي ٿو.

سر ڏونديان، ڌڙ نہ لهان، ڌڙ ڏونديان، سر ناهہ
هٿ، ڪرايون، آڱريون، ويا ڪـپجي ڪانہ،
وحـــدت جي وهــانءِ، جي ويـــاسـي وڍيــا. "ڪـلـيـاڻ"

هينئر آءٌ سداحيات جي سدابهار گلشن منجهان سامعين کي هڪ اهڙي گل جو واس وناءِ گهران ٿو جنهن جي سرهاڻ مشڪ عنبر کان بہ مٿي آهي. سهڻو ڳهوٽ فرمائي ٿو:

"جنهن جي چيچ سيد جي هٿ تنهن کي لهر نہ ڪو لوڏو"

شعر پڙهڻ سان خاموش مانڊاڻ مچي ويو ڳهٽن چهرن جون رونقون ڦري ويون. هزار جي رفتار سان وچ ڪري پر زهر جو ڍڪ پرچي ويو زبان تي شڪايت ظاهر نہ ٿي.

ڏاڍ جا ڏونڌا ريندڙ طوفان ڪڙا ٿي ويا. اهل بيت عقوبتن ۾ اچي ويا. ظالم صرف ظاهر پرست هئا ڪين روحاني رمز جي کهڙي ڄاڻ. ڀلا جنهن جهڙ ٿي نہ ڏٺو هجي تنهن کي وسڪاري جو کهڙي خبر. دشمني ڪرڻ ۾ ڏينهن رات هڪ ڪري ڏنائون. مخالفن جا تير هئا سهڻن جا سينا هئا ترڪش خالي ٿي ويا پر سينا ساڳئي طرح سپر بڻيا رهيا آخر پاڇولا ڦريا آفتاب جي جواني شام جي پيريءَ ۾ داخل ٿي. سندس تپش ۾ بہ مانائي آئي حقيقت جو الم نشب ٿيو ڪدورت دور ٿي. ڪلفت الفت ۾ بدلجي وئي وصل جو واءُ وريو پونئري ۽ ڪل جي ڳڏجاڻي ٿي.

"لکيو منجهہ نراڙ قلم ڪيارڙيءَ نہ وهي"

ڏسڻ وارن فيصلو ڏئي ڇڏيو پر مخالفن جي نور ۾ اها نظر ئي ڪانہ هئي، جنهن سان حقيقت جي پردي کان پار ڏسي سگهن.

حق سان هر ڪلام ٿيڻ وارو نواسي جي نيڻهن ۾ گرفتار!

ڪڏهن سندس سواري تي ٻڌيو ڪڏهن سندس ڳل پٺي چميا ڪڏهن ڪيس چيچ کان وٺي ڳهمڻ پٺي سيڪاريو اهڙو دستگير نہ پيو ڄاڻو آهي نہ ڄمندو جنهن جي آڱر جي اشاري سان قمر بہ ٽڪر ٿي پيو. غروب ٿيل سج وري واپس نڪري اچي اهڙو هٿ جنهن کي بہ لڳو سو ڪامياب ٿي ويو.

حضرت بلال رح موذن فرشتو بڻجي ويو. حضرت ابوبڪر رضہ صديق اڪبر ٿي ويو. بي بي خديجة الڪبري طاهره بڻجي وئي. بي بي عائشہ صديقہ جو لقب پاتو. بيبي فاطمة الزهري خاتون جنت جو رتبو ماڻيو. حضرت علي رضہ ابو تراب جي خلعت پهري. مظلوم حسين رضہ دينِ پناهہ بڻجي ويو.

"رند پروڙن راز ڪونهي ڪم ڪچن جو"

جڏهن شاهہ سائينءَ بيبي صاحبہ کي چادر ۾ ويڙهيل ڏٺو ۽ صرف سندس چيچ ظاهر هئي. تڏهن سندن پاڪ دامنيءَ کي محسوس ڪندي ائين نہ چيائين تہ جنهن جي چيچ منهنجي هٿ ۾ ۽ نہ ئي ائين چيو تہ جنهن جي آڱر لطيف جي هٿ ۾. پر ان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي بجاءِ شاهه سائينءَ اهو عرض حضورﷺ پر نور جي خدمت اقدس ۾ پيش ڪيو. جنهن يدالله جي آگر جهلي، جنهن خاتون ڪي چيچ ڪان پڪڙيو جنهن حسنين جون آگريون وٺي ڪين هلڻ سيکاريو.

ظاهر ۾ شاهه سائينءَ جو هٿ ٻيبي صاحبه جي چيچ ۾ هو پر اهو صرف حضورﷺ جي دربار ۾ پيش ڪرڻ لاءِ هڪ مريض جي وڪيل طور هو جنهن ڪري چيائون:

"جنهن جي چيچ سيد جي هٿ تنهن ڪي لهر نه ڪو لوڏو"

آخر ۾ شاهه سائينءَ جو دعا ڀريو بيت.

تون حبيب تون طبيب، تون درد جي دوا،
جانب منهنجي جيءَ ۾ آزار جا انواع،
صاحب ڏي شفا، ميان مريضن کي، "يمن ڪلياڻ"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ جي شجاعت

اها هڪ مڃيل حقيقت آهي تہ شاهہ سائين پنهنجي شاعريءَ ۾ ماضي، حال ۽ مستقبل ۾ رونما ٿيندڙ تبديليون پڻ بيان ڪيون آهن. سندن شاعريءَ جي واڪاڻ ڪرڻ سج کي آرسي ڏيکارڻ مثل آهي. سندن نعم البدل ان وقت تائين ممڪن نہ ٿي ڪونهي جيسين سائين جي ڏسيل رمزن تي رند رمندا رهندا. سندن شاعري زندگيءَ جي هر پهلوءَ جي نشاندهي ڪري ٿي. پڙهندڙ جو هر نقطو مختلف منزلن ڏانهن سفر ڪرڻ جي راهہ فراهم ڪري ٿو. آءٌ هت صرف سندن شجاعت جي پهلوءَ تي بحث ڪندس.

ڪين جيڪا پنهنجي جنم ڀوميءَ سان محبت ۽ عقيدت هئي، ان جو مثال ڏي ملڻ مشڪل آهي. آءٌ پنهنجي قليل علم ۽ ڄاڻ موجب سندن رسالي کي اونهائيءَ سان جاچيندي اهو ڏٺو آهي تہ رسالي ۾ اهڙو ڪوبہ سُرُ ڪونهي جنهن ۾ شاهہ سائين اڪتي وڌڻ يا جدوجهد ڪرڻ سان گڏ وطن تي قربان ٿيڻ جو سبق نہ ڏنو هجي. هو عاشق الله هئڻ سان گڏ عاشق وطن پڻ هو جنهن ڪري سندن چوڻ آهي تہ وطن جي عاشق کي قرباني ڏيڻ لاءِ هر وقت تيار رهڻ گهرجي ڇاڪاڻ تہ سوري ڪر ڪنيون اهڙن عاشقن کي وڏي واڪ سڏيندي رهي ٿي پوءِ جيڪڏهن منجهن اها محبت جي ميخ هوندي تہ هو، ڪنهن بہ قيمت تي وطن جي وقار کي بچائڻ وارو اڪتي ڪنيل قدم پوئتي نہ هٽائيندا ۽ پنهنجي سسيءَ جو نذرانو پيش ڪرڻ بعد شهادت واري پوشاڪ ۾ محبت جي معنيٰ انهيءَ حق تعاليٰ کان پڇندا آهن، جنهن ڪين انهيءَ قرباني جي عيوض شهادت جي منصب تي فائز ڪيو هوندو آهي.

سر ڪلياڻ

سوري سڏ ڪري، اِيي عاشقن کي،
جي اُٿئي سڏ سڪڻ ۾، ڪوءِ مَ پير پري،
سسي ڏار ڏري، پڇج پوءِ پريتڻون. "ڪلياڻ"

اهڙا ارڏا اڏول اهي ئي سچا عاشق ٿي سگهن ٿا جيڪي سوريءَ سڏ سٽي سگهن. سوري حقيقت ۾ موت جي ڦاهي هوندي آهي، پر اهي انهيءَ سوريءَ تي چڙهڻ کي وهانءَ واري رات جي سيج برابر سمجهندا آهن ۽ موت کي پنهنجي ونيءَ سان لائون لهڻ سمجهندا آهن. موت جهڙي ايذاءَ رسائيندڙ دنيا ۾ ٻي ڪابہ تڪليف نہ هوندي آهي پر وطن جا جان نثار پنهنجي سچن اصولن تي اٽل بيهندي انهيءَ زندگي فنا ٿيڻ واري گهڙيءَ کي سرهي سيج محسوس ڪندي بنا ڪنهن ڊپ جي سر ڏين ٿا ۽ ڪين ڪنهن بہ قسم جو ٻيو ڪو احساس نٿو ٿئي. هو مرڻ بعد بہ باقي زندهہ انسانن جي نظرن ۾ شهزور شاناڻا قابل احترام ليکيا وڃن ٿا. جيتوڻيڪ اهي بدني طرح جدا ٿيو وڃن پر سندن نظر ۽ فڪر سبب تمام زندهہ انسانن جا امام ليکيا وڃن ٿا.

سُر ڪلياڻ

سوري چڙهڻ سيج، اِيءَ ڪم عاشقن،
پاهون ڪين پسن، سائو ملن سامهان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهڙا ماڻهو ارادن جي مضبوطيءَ واري انهيءَ منزل تي پهتل ٿين ٿا. جتان ڪين دنيا جي ڪابه طاقت يا تڪليف هڪ سوٽ برابر به سوري نه سگهندي آهي. ڪين جيڪي جيئڻ مقصد کان موڙڻ لاءِ اذيتون پهچايون ويندون آهن، تيئن سندن ارادا وڻ ويڙهي جيان تي پوندا آهن.

پنهنجي سچائيءَ جي حصول کي وڪوڙيا ويندا آهن. ڪين جيڪڏهن زهر جو پيالو به پياريو وڃي ته هو نه صرف اهو پي ويندا پر ان کي ڏسي سندن اندر ۾ اهڙن گهڻن پيالن پيئڻ جو اشتياق وڌي ويندو. ڇاڪاڻ ته اهي عشق جي انهيءَ حد کي پهتل ٿين ٿا. جتي ڪنهن ڪڙي شيءِ يا جان جي قاتل جي اصليت هنن لاءِ ڪابه معنيٰ نٿي رکي. اٿين ڪٿي ڇنجي ته هو انهن عقوبتن جا عادي ٿي وڃن ٿا. اهو ان ڪري ٿئي ٿو ته ڪين جيڪا وطن جي حب جي لنئون لڳل آهي. هو ان ۾ فنايت کي پهتل ٿين ٿا. پوءِ جيڪڏهن انهن تڪليفن دوران ڪين ذهني توڙي جسماني عذاب به پهچن ٿا ته هو اندر جو اندر ۾ انهن کي برداشت ڪندي ڪنهن دشمن ته خير پر سڄڻ سان به ان پيڙا جي پيڙ جو زباني به ذڪر نٿا ڪين.

عاشق زهر پياڪ، وهه پسيو وهسن گهڻو،
ڪڙيءَ قاتل جا، هميشه هيراڪ،
لڳين لنئن لطيف چئي فنا ڪيا فراق،
توئي چڪن چاڪ ته به آهه نه سلن عام کي.

اهڙن ماڻهن کي مايوسي يا غم ڪڏهن به اوڏو نٿو اچي سگهي، جيڪي پنهنجي زندگي ڪنهن پاڪ مقصد جي حصول خاطر گذارين ٿا ۽ اهي ٿي سچ پچ سرها ڏسڻ ۾ ايندا آهن. جن جو واسطو پين جي خوشنودي عزت نفس ۽ آسائش لاءِ پاڻ پتوڙڻ هوندو آهي هو هر لمحي ڪڙهندا رهندا آهن. هونءَ به وهندڙ پاڻي ڪڏهن سائو ناهي ٿيندو. ساڳئي طرح هڪ مجاهد جي تلوار جيستائين هلندي ۽ دشمن تي وار ڪندي رهي ٿي ته مٿس ڪٽ نٿي چڙهي ڇاڪاڻ ته جنگ دوران هو هر گهڙي تلوار کي سراڻ تي چاڙهي تکو رکندو اچي ٿو.

سر يمن ڪلياڻ

سرها ڏلر سي، جن ساڃاهه سراڻ سين،
تيغ تنين جي ڪي ڪٽ نه لڳي ڪڏهين.

شهادت جا مشتاق پنهنجون نظرون هميشه دشمن جي ڪٽڪ طرف ئي ڪندا آهن ڇاڪاڻ ته هو زندگيءَ کي موت تي ترجيح ڏين ٿا. وطن جي حب ۾ انهن کان زندگي وسري وڃي ٿي. تنهن ڪري هو پنهنجي سر جي قيمت انهيءَ محبت جي مقابلي ۾ حقير کان حقير شيءِ يعني وات جي پڪ برابر سمجهن ٿا.

سر يمن ڪلياڻ

اکيون اوڏاهين ڪٿي، جيڏانهن قاتل ڪَل،
مٿو ڪن نه مل، پڪ برابر پنهنجو.

پناتيءَ جي خيال موجب جيڪڏهن تون سوپارو ٿيڻ جي تمنا رکين ٿو ته ناڪاميءَ جا تمام انديشا ذهن ۾ نه آڻ نه وري ڪنهن ٻئي جي سات يا مدد ڏانهن نهار تو ۾ جيڪڏهن سچي تڙپ آهي ته دشمن لاءِ تنهنجو اڪيلو هجڻ به وڏي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پربت بچاءِ آهي شينهن اڪيلو هوندي بہ جهنگل جو بادشاهہ هوندو آهي توڙي جو هن جي قدبت کان وڏيڪ قوي جانور ٻيا بہ هوندا آهن پر هن جي هڪ راڙ ۽ پڇ جو لڳاءُ پوري جهنگ ۾ هراس پکيڙي ڇڏيندو آهي. تنهن ڪري اڪيلائي يا ڪنهن هٿيار جي اڻ هوند ڪنهن بہ سوڀ لاءِ رڪاوٽون نٿيون ٿي سگهن. تنهنجا خالي هٿ ۽ عضوا تنهنجي سچي عزم جا وڏي ۾ وڏا ساٿي ۽ هٿيار آهن صرف انهن جو صحيح استعمال توکي ڪرڻ اچي تہ اهي دشمن جي ڀالن ٻرڇين کي مات ڏئي ڇڏيندا ۽ اها سوڀ تنهنجي ضمير جي فتح ليکي ويندي.

سر ڪيڏارو

سورهيہ مرين سوڀ کي تہ دل جا وهم وسار،
هڻ ڀالا وڙهہ ڀاڪرين آڏي ڍال مَ ڍال،
مٿان تيغ ترار، مار تہ مٿارو ٿئين. "ڪيڏارو"

شاهہ سائين ديس واسين کي جهاد جي ترغيب ڏيندي فرمائي ٿو تہ وطن مٿان سر قربان ڪري مجاهدن جي صف ۾ شامل ٿي وڃو. توهان کي جنگ جي هر فن ۽ هٿيار هلائڻ جي ڄاڻ هجڻ گهرجي جيئن وقت اچڻ تي دشمن مٿان بي جگريءَ سان حملو ڪري سگهو. ڪرٽ، ڪاتيون، ڪهاڙا، خنجر دشمن جي ڪاپار ۾ هڻي ڪيس نيسيت نابود بڻائي وجهو. انهيءَ دوران جيڪڏهن توهان مري بہ پئو تہ پرواهہ ناهي ڇاڪاڻ تہ موت اٽل آهي ۽ اهو ڪنهن بہ وقت ۽ ڪٿي بہ ڪهڙي بہ حالت ۾ اچي سگهي ٿو. تنهن ڪري موت کان ڊڄي يا منهن موڙي دشمن اڳيان پيش پوڻ کان بهتر آهي تہ ميدان تي سر ڏجي ۽ وطن جي آبرو بچائيندي موت جي آغوش ۾ وڃڻ وڏي سورهيائي آهي.

سُر يمن ڪلياڻ

سر ڏئي سِٽ جوڙ، ڪنهن پر ڪلاڙن سين،
ڪاتي ڪَرٽ، ڪِپار ۾، خنجر آئي ڪوڙ،
مرٺا منهن مَ موڙ، وٺي ٿي وَڍِ لهي.

وطن جي حب ايمان آهي. تنهن ڪري ان جي آزادي ۽ بقا لاءِ سندرو ٻڌي دشمن جي مقابلي ۾ ڪڏ ڪري لهي پئہ ۽ انهيءَ دوران جن سان تون يا جيڪي توسان لاڳاپيل آهن، انهن کي پنهنجي خواب ۽ خيال منجهان ئي ڪڍي ڇڏ. ڇاڪاڻ تہ عيال جي جوابداري تنهنجي نيڪ مقصد ۾ آڙ ٿي سگهي ٿي، پر تو کي پنهنجي نيڪ ارادن لاءِ اهي سڀ رشتا ناتا ساهہ جون سٽون ڇڏئيون پونديون ڇاڪاڻ تہ ڪنهن بہ قسم جو عشق نانگ برابر ٿئي ٿو ۽ نانگ ڪنهن بہ جيو جو سڄڻ ڪونہ هوندو آهي. هن جي سامهون جا بہ شيءِ ايندي ان کي ڏنگ هڻي ڪڍندو ۽ سندس ڏنگ جي اثر ۽ سور جي انهيءَ کي ئي ڄاڻ هوندي جنهن کي هن ڏنگيو يا ڪاٽو هوندو.

سُر يمن ڪلياڻ

محبت جي ميدان ۾ ڪڏي پوءِ ڪاهي،
ڇڏ اسانگا ارواح جا لاهوتي لاهي،
عشق نانگ آهي خبر ڪاٽن کي پوي. "يمن ڪلياڻ"

ڪنهن بہ مقصد جي حصول خاطر جدوجهد ڪئي وڃي ٿي پر شاهہ سائينءَ جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چوڻ آهي تہ صرف زباني جمع خرچي يا ظاهري ڪنهن سان انس جي لباڙ سان ڪڌ مڙئي ڪجھ نہ ڪجھہ ڪرڻ ۽ ان کي وڏي واڪ وڏو ڪارنامو ڪري بيان ڪرڻ پنهنجي ئي ضمير سان دوکو ٿئي ٿو. تنهن ڪري جيڪڏهن ڪو پاڻ کي ڪنهن تي اربيل سمجهي ٿو تہ ان کي ارادن ۾ ايترو تہ اٽل هجڻ گهرجي جو هو نفيس جان هوندي بہ جيڪڏهن پرندڙ مچ ۾ ٽپو ڏئي تہ مچ بہ وسامي وڃي. اهڙو تيز مچ جنهن ۾ پهڻ بہ پاڻي ٿيو وڃن پر تنهنجي حڪمت عملي ۽ جرئت اهڙي هئڻ گهرجي جو بين شين کي پچائيندڙ مچ باهہ مان بدلجي گلن جو بسترو ٿي پوي ۽ اهو عمل توکي اهڙي تہ خبرداريءَ سان ڪرڻو آهي جو جيئن ڪنهن بني بشر کي ڪنوڪن خبر بہ نہ پوي ڇاڪاڻ تہ ائين نہ ٿئي تہ تنهنجي عمل ڪان اڳ ڪوئي بيو تو کان اڳ ڪٽي وڃي.

سُر يمن ڪلياڻ

پتنگ چائين پاڻ کي، تہ اچي اڳ اجهاءِ،
پچڻ جي پچائيا تون پچڻ کي بہ پچاءِ،
واقف ٿي وساءِ، آڳ نہ ڏجي عام کي. "يمن ڪلياڻ"

سهڻي لطيف جو چوڻ آهي تہ ڪنهن بہ عملي ليکي چوکي ڪان سواءِ ڪاميابي يا فائدي جي اميد رکڻ تڏهين سڌن جيان ٿئي تو تنهن ڪري مطلب ماڻڻ لاءِ ڪشالا ڪڍڻ ضروري آهن ۽ ائين ڪرڻ سان حاصل ٿيل مراد جو قدر ۽ قيمت بہ وڌيو وڃي باقي هڪ هنڌ گهر ويهي ڪنهن لاءِ لڙڪ وهائڻ يا مٿس سر گهورڻ سچي چاهت جي بلڪل ابتڙ ٿئي ٿو. ان لاءِ شاهہ سائين جو چوڻ آهي تہ؛

سُر سسئي آبري

ڏونگر نہ ڏوري، سڪڻ جون سڌون ڪري،
ويٺي گهرِ گهوري مٿان پرين جندڙو. "سسئي آبري"

اي انسان تون پاڻ کي ڪمزور سمجهڻ ڇڏي ڏي ۽ جيڪا تون سچي تمنا رکين ٿو، ان جي حاصل ڪرڻ لاءِ ڏينهن رات اٿندي ويهندي ڪوشش، ڪندو رهہ ۽ ان ۾ ايتري حدتائين پوري سچائيءَ سان گم ٿي وڃ جو توکي پنهنجي وجود جي بہ خبر نہ پوي ۽ پنهنجي من جي آنڌ ماند جي مدد سان جيڪا تنهنجي وجود ۾ ڪمزورين جي باهہ ٻرندڙ آهي اها وسامي پاڻي ٿيجي پوي.

سُر رامڪلي

نـــــو روئي نيـــنـهـــن جو، دل ۾ دود دکـــاءِ،
آئــــي آڳ عـــشــــق جي، ٻـــــاري جان جلاءِ،
جنـدان تـون جاڳاءِ، جنـهـن سـين آتـش آب ٿـئـي.

پنهنجي اصليت ڏانهن نظر ڊوڙاءِ ۽ ڏس تہ تون ڪيترو سچو آهين منهنجي خيال ۾ توکي ڪافر بہ نٿو چئي سگهجي ڇاڪاڻ تہ سچائيءَ سان تہ تون بنهہ سچو نہ آهين پر پوري طرح ڪافر بہ ڪونہ آهين. تنهنجي دنيا ۾ خلقت سچي جي روپ ۾ ٿئي هئي، تنهن ڪري توکي اهي فرقيواريت وارا جٿيا يا ڪنٺا لهائون بہ نہ پائڻ جڳائن ۽ ائين ڪري تون پنهنجي سچ واري حيثيت کي بہ داغدار بڻايو آهي، جنهن جو توکي ڪوبہ حق نٿو پهچي. اهو داغ يا تلڪ انهن کي ئي سونهين ٿو جيڪي خدا سان ڪنهن ٻئي گهٽ طاقت کي شريڪ ڪن ٿا.

Sahib

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سُرَ آسا

کوڙو تون ڪفر سين، ڪافر مَ ڪوٺاءِ،
هندو هڏ نہ آهئين، جڻيو تون نہ جڳاءِ،
تلڪ تنين کي لاءِ، سچا جي شرڪ سين.

اي دوستو توهان جي ديد کي ڇا ٿي ويو آهي، جو اکين هوندي سڄڻ دشمن جي سڃاڻ نٿا ڪري سگهو ڪن هوندي توهان تي ڪنهن مظلوم جي فرياد جو آواز بہ نٿو پوي. هر طرف افراتفري جو دور. پاڻ ۾ جو ڳلو وڍيندڙ آهي جن هٿن کي هڪ ٻئي جو واهرو ٿيڻ گهرجي اهي پنهنجن کي ئي ڦري ۽ اغوا ڪري وڏا پنگ وٺندڙ آهن، پر پوءِ بہ توهان جي غيرت ستل آهي توهين ڏسو نٿا تہ درياهہ ڪڙن ڪان نڪري ٻاهرين بند جي چوٽيءَ کي ڇهي وهندڙ آهي، سندس تيز وهڪري ۽ پاڻيءَ جا ڪن ور ور ڪري بند کي لامارا ڏيندڙ آهن. مگر پوءِ بہ توهان تي اگهور ننڊ جو غلبو آهي. ڇا ڏني ڪني وهندڙ واهڙ تي هلندڙ ٻيڙيءَ جي ملاح کي ايڏي بي خبري واري ننڊ ڪرڻ سونهين ٿي.

سُرَ سري راڳ

بند رجان ٻئي، سڪائيا مَ سمهو،
ڪپر تو ڪن ڪري، جٿن ماٿي منجهہ مهي،
ايڏو سور سهي، ننڊ نہ ڪجي نانگا. "سري راڳ"

تون اهڙي خاندان جو فرد آهين، جنهن جي جرئت ۽ عقلمندي جا داستان تاريخ جي سونهن آهن. پر پوءِ بہ تون ايڏي پستي ۽ ڪاهليءَ جو شڪار ڇو آهين. ڪڏهن آڏيءَ رات جو اٿي ان جي ڪارڻ تي سوچيو ٿي پلا تون سوچين بہ ڪٿين تنهنجي چرپر تہ ٺهيو پر سوچ کي سجاڳ ڪندڙ تعليم تي بہ پهرا ويهاريل آهن، تنهنجي چٺوڦير ٺڳن جو ٽولو آهي. جيڪي پنهنجي پڳداري برقرار رکڻ خاطر تنهنجي ڪلهي تي پنهنجي بندوق هلائڻ جي عيوض توکي سدائين جهالت جي مٺي پياريندا رهن ٿا ۽ توکي بہ ان مان اهڙو تہ سرور اچي ويو آهي جو انهن ساقين جي زهر کي آب حيات سمجهندي بنا اکين کولڻ جي جام جي مٿان جام اوتيندو رهين ٿو. پر هاڻي توکي بدلجڻو پوندو. ۽ اهڙو سياڻ اختيار ڪرڻو پوندو جو جن ٺڳن اڄ تائين توکي ۽ تنهنجي همعصرن کي ٺڳيو آهي. تون انهن ٺڳن کي بہ ٺڳي وجي ائين ڪرڻ سان تنهنجي اصلي عزت ۽ وقار کي چار چنڊ لڳي ويندا.

سُرَ رام ڪلي

ٺڳن گهڻان ٺڳائيا، تون ٺڳن کي ٺڳاءِ،
اٿي آڏيءَ رات کي، پنهنجو تن پچاءِ،
لاهوتي مَ لجاءِ، نانگا تون ناموس کي.

توکي مليل زندگي تمام ننڍڙي آهي جنهن ۾ توکي تمام گهڻو ڪم ڪرڻو آهي. تنهنجو هر عمل وطن ۽ ويڙهيچن جي فلاح ۽ بهبود لاءِ هئڻ گهرجي. ظاهري طرح هن انسانن جي بحر ۾ تنهنجي سمجهہ اڪثريت جي افعالن طرف ئي راغب رهندي ۽ دنياوي فرحتن جي ڪشش شيطاني شغلن ۾ شامل ٿيڻ جي ئي ترغيب ڏيندي. پر توکي عقل جو پهڪ هٿان نہ ڇڏڻو آهي پر خدا نہ ڪري جيڪڏهن عقل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي ياري تون نيائڻ ۾ ڪوتاهي ڪري وڃي ته ان جي عيوض جيڪو توکي ڇيهو رسندو تنهن جو ازالو هت ته ممڪن ئي ڪونهي پر ايندي جي ابدي زندگي ۾ به تو لاءِ ندامت ئي نصيب بڻبي تنهنڪري پنهنجي اصليت ڏانهن نهار ته تنهنجي اصل هستي ڇا آهي.

سر سري راڳ

جر ۾ ڦوٽو جئن، لهريون لڳنديون اڏ ٽٽي،
تون پڻ آهي تئن، دنيا ۾ ڪو ڏينهڙو.

مون پنهنجي ڪين جهڙي مطالعي جي آڌار تي شاهه سائينءَ جي سرن جي روشني ۾ جيترو لکي سگهيو آهيان، اهو اوهان اڳيان پيش ڪيم. پڙهندڙ جي منزل کي رسڻ يا سندس ڏسيل رمزن کي پوري طرح پروڙڻ ڪنهن مهان صاحب عقل جو ڪم ٿي سگهي ٿو پر مون ته رڳو سندن سونهاري رسالي مان چند موتي جيڪي ميڙي سگهيس اهي ئي مون لاءِ وڏي سعادت آهي آخر ۾ آءٌ سندن هي شعر اوهان اڳيان پيش ڪندس.

سُر آسا

تن تسبيح من مڻيو دل دنبورو جن،
تندون جي طلب جون وحدت سر وڄن،
وحده لاشريڪ له، اهو راڳ رڳن،
سي ستائي سونهن، ننڊ عبادت ان جي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ مبلغ جي حيثيت ۾

لاکيڻي لطيف تي قلم کڻڻ پاڻ کي ڪنهن وڏي امتحان منجهان گذارڻ کان پنهنجو پاڻ کي پل صراط تان پار ڪرڻ کان رتي پر بہ گهٽ ڪونہ آهي. پر اهو ماڻهو ئي کهڙو جيڪو بنا ڪنهن آزمائش جي پار پوڻ جي سڌ ڪندو هجي. شاهہ سائين جي زندگي گهڻ پاسائين آهي ۽ سندس هر پاسو ايترو تہ ڪشادو آهي جو سندس وسعت کي پهچڻ لاءِ جيڪڏهن انسان کي پر بہ لڳي وڃن ۽ هو اڏام ڪري سندس رخ جي ويڪر جو پرو لڳائڻ جي ڪوشش ڪري تہ ڪيس لڳل پک ڪيترائي دفعا ڳسي وري ڇمن ۽ اهو عمل ور ور ورجائبو رهي پوءِ بہ شاهہ سائين جي هڪڙي پاسي جي پري لهڻ جي بہ سعادت حاصل نہ ڪري سگهبي. اسان جا ڪيترائي عقل جا اڪابر شاهہ تي لکندي ابد طرف ڪوچ ڪري ويا، پر ڪنهن هڪ بہ اهين ڪونہ لکيو تہ سائين جي فڪر واري مشروب جو ڦلاڻو ڪي ڦلاڻو ذائقو هو. يعني اهي سندس شاعريءَ جي ذائقي کي بہ پوري طرح پروڙي نہ سگهيا. آءٌ تہ هڪ طفل مڪتب آهيان مرڻي مهربانن جي ڏي ۽ انهيءَ اميد تي رندا روڙيندو رهان ٿو تہ شايد اهي عقيدت جا ڪُل ٻڌجي مان مرياد امائن. سهڻي لطيف کي مون هتي هڪ مبلغ جي صورت ۾ ڏٺو آهي. ڪيس ٻين جي اصلاح واسطي تہ گهڻو ئي پاڻ پتوڙيندي ڏٺو ويو آهي. پر ان سان گڏ سندن شخصي فلاح تي پڻ توجهہ مرڪوز ٿيل نظر اچي ٿي. سندن چوڻ آهي تہ، "پنهنجي هر ڏينهن جو آغاز خدا برتر جي بابرڪت نالي، ثنا ۽ سندس موڪليل ڪتاب جي ديدار سان ڪرڻ ۾ ئي انسان جي بهتري آهي. اکيون جيڪي ٻين تمام عضون جي رهنمائي ڪرڻ ۾ وڏو ڪردار ادا ڪنديون آهن. اهي جڏهن ننڊ کان پوءِ کلن تہ دنيا جي ڪمن ۾ مشغول ٿيڻ کان اڳ پنهنجي مالڪ حقيقي جي متبرڪ گهر ۽ سندس پاڪ ڪلام جي ديدار کي اوليت ڏين، جيئن تہ جسم جي سيني عضون کان اکين کي وڌيڪ پيارو سمجهيو وڃي ٿو. پر اهي جيڪڏهن سڄ ايرڻ سان دلبر جي ديدار کان محروم رهجي ٿيون وڃن تہ اهڙين اکين کي ڪانون جو ڪاج ٻڻائڻ کان بہ پرهيز نہ ڪئي وڃي."

ايرنـدي ئي سـڄ، پرين جي نہ پسـنـديون،
ڪـڏي ٻـئي ڏج اکـڙيـون ڪـانـگـن کـي.

(آسا)

هن قدرت جي ڪارخاني تي نظر ڊوڙائڻ سان هر شئي ۾ مالڪ جي جهلڪ نظر اچي ٿي. جنهن لاءِ صوفياءِ ڪرام جو چوڻ آهي تہ ڪائنات جو مالڪ پنهنجي ئي شخصيت ڏسندڙ آهي. يعني حبيب بہ خود آهي تہ محبوب بہ پاڻ آهي. هن جيڪي ڪجهہ ڏٺيو آهي يا ڏٺيندڙ آهي اهو تمام سڀني کان بہ گهڻو سٺو آهي. وري ان جو طالب بہ خود آهي تہ مطلوب بہ پاڻ ئي آهي.

پـاڻـهين پـسـي پـاڻ کـي، پـاڻـهين مـحـبـوب،
پـاڻـهين خلقي خوب، پـاڻـهين طـالـب تـن جو.

(ڪلياڻ)

ان ڳالهہ جي شاهدي قرآن پاڪ ۾ موجود آهي تہ جيڪو مون کي ياد ڪري ٿو، آءٌ ان کي ياد ڪريان ٿو. تنهنڪري اسان کي صرف ايترو ڪرڻو آهي تہ پنهنجي پالڻهار جي موجودگي تي ايمان رکون ۽ جيڪڏهن اسان ۾ اهڙو يقين ڪامل اچي وڃي تہ اسين زندگي سان جيڪو دنوي لذتن واسطي پيار ڪندي ڪيس پنهنجي لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سڀ ڪجهه سمجهندڙ آهيون. اهو هڪ بار محسوس ٿيڻ لڳي. ڇاڪاڻ ته مالڪ جي موجودگي عشق جي آخري منزل ٻڌجيو پوي ٿي. جڏهن عشق جي ايڏي وڏي منزل ڪنهن کي حاصل ٿي وڃي ته هو ڪنهن به عارضي سهاري کي بار محسوس ڪرڻ لڳي ٿو.

پيچن جي ميهار کي، پيچي سي ميهار،
ترهو تنهين بار، عشق جنين کي آڪرو.

(سهڻي)

هيءَ جسم ۽ منجهس پيل زندگي اسان کي بي مقصد مليل ناهي. ڳالهه آهي مقصد کي سمجهڻ جي جيڪڏهن اسان جو مقصد دنوي آسائشون ماڻڻ پنهنجي نسل جو واڌارو ڪرڻ آهي ته ان ڪان به جائز طرح منع ٿيل ڪونهي. پر ان سان گڏ انهيءَ محسن کي به ياد ڪرڻو آهي جنهن اسان کي پاڻي ۽ رت جي ڏڳ منجهان هن روپ ۾ آڻي ڌرتيءَ پيڙو ڪيو. سندس ياد ڪرڻ جو طريقو نه صرف اسان کي ٻڌايل آهي پر روزانو ڪيترائي دفعا پريڪٽيڪل نمونو اسان جي اڳيان ٿيندو رهي ٿو. جنهن جو مکيه قسم نماز آهي. جنهن کي خوب کان خوب تر نموني ادا ڪرڻ جو حڪم آهي. ۽ منجهس خوف خدا جو جز شامل هجڻ لازمي آهي. باقي ڏيکاءُ واري عبادت مالڪ وٽ به قبوليت لائق ڪونهي. اهڙي الله سان ٺرڳ بازي ڪندڙن لاءِ شاهه سائين جو چوڻ آهي ته :

پڙهيو ٿا پڙهن، ڪڙهن ڪين قلوب ۾،
پاٺان ڏوهه چڙهن، جٺين ورق ورائن وترا.

(يمن ڪلياڻ)

جان جان پسن پاڻ کي تان تان ناهه سجود،
وڃائي وجود تهان پوءِ تڪبير چوءِ.

(آسا)

اهڙا ماڻهو جيڪي دولت جي حصول ۾ مختلف روپ سجائي عام ماڻهن اڳيان پاڻ کي پهتل شخص ظاهر ڪري پنهنجا پيٽ وڌائي ڇڏن ٿا. يعني جنهن جو جيترو وڏو پيٽ اهو اوترو وڏو بزرگ. اهڙي طرح ڪنهن کي وري گهٽا ڪنا يا ڳانا پاٽل هجن ته اهو ٻين جي قسمت سنوارڻ جي هام هڻندڙ ٿئي ٿو. اهڙي قسم جي ماڻهن جون صورتون ظاهري ڪيترين ئي اڇيون اجريون چونه هجن. پل ڏسندڙن کي سندن منهن تي ٿقيل گهٽي ٿيل سبب نور جي چمڪ جو گمان به ڇو نه ٿيندو هجي. اهي ظاهري موسيٰ عليه سلام جهڙا به لڳندا هجن. پر سندن عادتون ابليس جهڙيون هجڻ ڪري مالڪ حقيقي جي قرب ڪان ڪوهين پري هوندا آهن.

گولا جي گراهه جا، جونا سي جوڳي،
ٿتل سي ٺوڳي، جن شڪم سانديا.

(رام ڪلي)

منهن ته آهيريان ئي اجرو، قلب ۾ ڪارو،
ٻهران زيب زبان سين، دل ۾ هچارو،
ان پر ويچارو، ويجهو ناهه وصال سين.

(آسا)

منهن تي موسيٰ جهڙو، عادت ۾ ابليس،
اهڙو خام جنيث، ڪڏي ڪوهه نه ڇڏين.

(آسا)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حق ۽ باطل ۾ ويڙهه جاري آهي پوءِ ظاهر ڪٿي باطل ڳرو رهندو اچي ٿو. پر تڏهن به ڪيس ڪو حق سڏڻ لاءِ تيار ڪونهي. اها جنگ قيامت تائين قائم رهندي. حق جو علم ڪالهه به بلند هو. اڄ به آهي ۽ سڀان به رهندو. ڪٿي آهن اهي جن نعوذ بالله حضور ﷺ کي جادوگر ۽ ڪوڙ ڳالهائيندڙ ٿي سڏيو. ڪٿي آهن اهي 360 بت، جن جو ڪعبي ۾ قبضو هو. ڪٿي آهي اهو يزيد ۽ سندس حواري جن حسين رضہ جي لڳايل نعرن "الله اڪبر" کي للڪاريو هو. اهي سڀ جو سڀ فنا ٿي ويا. الله جو نالو اصل کان بلند آهي ۽ بلند رهندو ۽ سندس بلنديءَ جو پرچار ڪندڙ قيامت تائين هر حق سچ چوڻ وارن سپاهين جا رهبر ۽ راهنما ٿي رهندا.

ان حقيقت جو احوال شاهه سائين هن طرح بيان ڪري ٿو.

قريا پسي ڦيڻ، ڪرين ڪير نه چکيو،
دنيا ڪارڻ دين، وڃائي ولها ٿيا.

(ڏهر)

شاهه سائين اسان کي ائين به سمجهائي ٿو ته اسان جي چرپر ڪهڙي نموني جي هجڻ گهرجي. اسان کي انهن سرفروشن جي نقش قدم تي هلڻ گهرجي جن جا سر ڌڙن کان جدا ڪري سندن ماس جا ٽڪر ديڳ حوالي ڪيا ويا، پر پوءِ به سندن مالڪ جي قربت ۾ ڪا ڪمي ڪونه آئي. بيشڪ ان کي مرڪڻ ۽ ڳالهائڻ جو حق آهي. اهي مالڪ کي ايترو ته ريجها ٿي چڪا آهن. جو هر حال جي ڳالهه سندن حوالي آهي اهڙن دلبرن لاءِ ڪنهن عقيدتمند جو چوڻ آهي ته اهڙن مرد مؤمن جي هڪ ڪرم جي نظر سان اجڙيل تقديرون به بدلجي وڃن ٿيون. اهڙا شخص سر جوسانگهو لاهي هر تڪليف کي برداشت ڪري وڃڻ جي سگهه رکندڙ آهن ۽ اهو تڏهن ئي ممڪن ٿئي ٿو جڏهن سندن مان واري ڪيفيت حقيقت پسندي واري رڪ ۾ سمائجي وڃي ٿي.

اڃو ته شاهه کان ٻڌون ته هو ڇا ٿو فرمائي؛

سر جدا ڌڙ ڌار، دوڳ جنين جا ديڳ ۾،
سي مرڪن پچار، حاضر جن جي هٿ ۾.

(ڪلياڻ)

سر ساندائڻ ڪري پيچ گهر لوهار جو،
ڏڪن هيٺ ڌري، مان ڪڏينئي رڪ سين.

(يمن ڪلياڻ)

عاشقن جي امتحانن تي جڏهن نظر پوي ٿي ته پاڻ کي پاتال ۾ پيل محسوس ڪجي ٿو. ڇاڪاڻ ته دنوي ڌنڌن ايترو ته رجهائي رکيو آهي جو آخرت جڻ وسري چڪي هجي يعني جيئن هڪ صاف چولو جيڪو گهڻو وقت پائڻ ڪري ۽ ڪيس نه ڌوئڻ سبب ميرو ٿي چڪو هجي ۽ اهڙي حالت ۾ ان محبوب جو سڏ ٿئي جنهن جي محفل ۾ ڪوجهو ٿي وڃڻ نه صرف وڃڻ واري جي کهٽتائي آهي پر ان محبوب جي محفل جي گستاخي ڪرڻ مثل آهي.

ان جو اظهار شاهه سائين مارئي جي لفظن ۾ هن ريت ڪري آهي.

سونهه وڃاير سومرا، ميرو منهن ٿيوم،
وڃڻ تت پيوم، جت هلڻ ناهه حسن ريءَ.

(مارئي)

اي انسان توکي خدا طرفان عقل جي دولت مليل آهي جنهن کي صحيح نموني خرچ ڪرڻ جو توکي حق آهي. تنهنڪري دنوي ڪاڪ محل جي حرفتن ڏانهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توجهه ڪرڻ بجاءِ حق سچ جي راهه وٺي هلندو رهه ته توکي منزل ملي ويندي ۽ انهيءَ عمل ۾ توکي ڪنهن به قسم جي ڪوتاهي نه ڪرڻ کپي ڇاڪاڻ ته جيڪا پهاڙ جيڏي زندگي توکي نظر ايندڙ آهي، ان جي فنا ٿيڻ جو وقت ضرور مقرر آهي. پر ان بابت توکي ڪابه ڄاڻ ڪونهي اما ڪهڙي ڏينهن ڪهڙي وقت تي ختم ٿيندي.

ڪنڌ مَ ڦيرج ڪيڏهين، وٺيو وڃج راهه،
اڄ ڪِ سنجهه صباح ٿئين ڏرينداءِ ڏوڙ ۾. "مومل راڻو"

شاهہ عاشق جي روپ ۾

سهڻي لطيف جي شاعري انسان ذات جي هر پهلوءَ تي پکڙيل آهي. جنهن ڪري ڪيس جنهن طرف ڪان بہ ڏسبو تہ صاحب سامهون ئي هوندو. شاهہ سائين جتي نهٺائي ۽ نوڙت واري ڳالهہ ڪئي آهي تہ اتي شجاعت واري شان ڪي بہ اتم رکيو آهي. هن جيڪڏهن عجز جو سبق ڏنو آهي تہ دشمن سان اکين ۾ اکيون وجهي سائس مهاڏو اٽڪائڻ کان منع بہ ڪونہ ڪئي آهي. ڪمزور جي مدد ڪرڻ ۽ ارڏي جي هٺ کي گوگهو ڏِيڻي ڪهڻ لاءِ اپاريو آهي. شرافت جي شان ۾ رهندي ذلت جي زهريلي تيز تير کي سر جي تيليءَ کان بہ ڪمتر ڪوٺيو آهي.

سندس شاعري جي گلشن ۾ اهڙو ڪوبہ گل نہ ملندو جيڪو خوشبوءِ کان خالي هجي ۽ مزي جي وري اها ڳالهہ آهي تہ سندس بوستان جي هر گل جي سرهاڻ ائين جدا آهي جئين خدا جون خلقيل ڪروڙين شڪليون هڪجهڙيون ڪونہ آهن. بيءُ پٽ جهڙو ڪونهي. تہ ماءُ ڌيءَ جي هر شڪل ڪونهي. پر جيڪڏهن ڪي جهہ صورتون ڪئي مشابهت رکندڙ بہ هجن تہ سندن سيرتون ڪڏهن ملندڙ نہ هونديون. پر جي اهي بہ ڪنهن حدتائين هڪجهڙائيءَ واريون هجن تہ سندن طبعيت ۾ تضاد ضرور هوندو. مگر لطيف جا لچادار گل اڪيچار هوندي بہ هڪٻئي کان نيارا ڪونہ آهن. سندن رشتو روحانيت جي پوتر ڌاڳي ۾ هڪ مالها مثل مڙهيل اهي. تنهنڪري جنهن بہ گل کي ڇهندا سون تہ گوهر بي بها مثل محسوس ٿيندو. اها رڳو منهنجي ادراڪ جي ڳالهہ ڪونهي پر منهنجي استادن جي استاد پر انهن جي استادن جي پروڙ جي پڌرائي آهي. لطيف جي شاعريءَ جي باڪمال هجڻ جو ڪمال اهوئي ڪافي آهي تہ ڪيس انگريز شاعرن بہ سنڌ جو شيڪسپيئر سڏيو آهي، جيڪو انگريز ذهنيت لاءِ تہ قبوليت جوڳو ٿئي سگهي ٿو. پر پنهنجا سنڌي سڀاجهڙا لطيف جي جوڙ جهڙو ڪنهن کي سمجهڻ پنهنجي قرب جي ڪوتاهي سمجهن ٿا. پوءِ اها سندن عقيدت آهي يا سائين سان سعادت جي ميچا. شاهہ سائين جي گهڻ رخي پهلوئن جي نشاندهي ڪرڻ تہ ڪن مهان اديبن کي ٿي سونهي تي ڪن ڪيس فقير چيو آهي ڪن ڪيس عُشاق ڪوٺيو آهي، ڪن جو خيال آهي تہ شاهہ سهڻي هو. ڪي ڪيس سسئي چون ٿا تہ ڪن کي مارئي نظر اچي ٿو. مومل راڻو، ليلان چنيسر، نوري جام تماچي، ٻيجل راءِ ڏياچ، مطلب تہ جنهن نظر ڪيس جنهن روءِ جي روپ ۾ پرکيو تنهن ڪيس اهوئي سمجهيو. آءٌ پنهنجي پوري پني سمجهہ مطابق شاهہ سائين کي عاشق سمجهان ٿو ۽ سندس ئي ڪجهہ شعرن جي حوالي سان اهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪندس. پوءِ ان ۾ ڪيتري ڪاميابي پلئہ پوي ٿي. اهو وقت تي ڇڏيل آهي. ڪنهن دنوي حسين جي نظر جو شڪار ٿي ڪيترائي عاشق ذهني توازن وڃائي ويهن ٿا. پوءِ ڪي شڪايت ڪندي ائين بہ ٻڌا ويا آهن تہ اسان جهڙا تہ الائي ڪيترا حسن وارن تي حيران هوندا. محبوب جي اها ميچا جي حد آهي تہ هن جا پير جنهن مٽيءَ تي پون ٿا اها بہ آملهہ ٿيو پوي جنهن ڪري ڪيس جيڪڏهن اکين پاتو وڃي تہ اها دنوي سرمن کان بہ سرس ٿئي ٿي ان لاءِ لطيف چيو آهي تہ:

يــار ســـڄڻ جي فــراق ڙي، جيــڏيــون آءٌ مـــاري،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

در دوستن جي ڪيئين جو هوندا مون جيها مشتاق،
جاتي ڪاٿي محبوبن جي، آهه حسن جي هاڪ،
سر مون سهي اکين جو، خاص پرِيان جي خاڪ،
عبداللطيف چئي، پرين اسان جو هميشه آ حسناڪ.

عاشقن جا اصول به دنيا وارن کان تمام گهڻو مختلف هوندا آهن. تنهن ڪري جنهن شخص کي پنهنجي عاشقي پرکڻي هجي ته هن طرح پرکي سگهي ٿو. پهرين ڳالهه ته هن کي جيڪي ماڻهو ڪجهه نه چون، انهن کي هي به ڪجهه نه چوي پر جيڪڏهن ڪوئي ڪيس هرويرو يا چيڙائڻ خاطر برو ڀلو چوي ته هو انهيءَ جون چيل ڳالهيون پنيءَ اڇلائي وساري ڇڏي. پنهنجو سمورو وقت ادب ۾ گهاريندي رڳو پنهنجي پرينءَ کي ياد ڪندو رهي. دنيا وارن جي ديد کان بچندي پنهنجو منهن گوڏن ۾ لڪائي غريبيءَ واري گذر سفر ۾ گهاريندو رهي ۽ اهڙي طرح پنهنجي ضمير سان جنگ جوٽيندي پنهنجي ڪوتاهين جو ازالو خود ئي ڪندو رهي ته ڪيس ڪنهن قضا جي صاحب جو ڪانيارو ئي ڪونه ڏيڻو پوندو.
ان ڏس ۾ لطيف جو چوڻ آهي ته

اڻ چوندن م چوءِ، چوندن چيو وسار،
الٽي پهر ادب سين، پر اهائي پار،
پايو منهن مونن ۾، غربت ساڻ گذار،
مفتي منجهه وهار، ته قاضيءَ ڪانيارو نه ٿئين. "يمن ڪلياڻ"

عاشق پنهنجون تمام خواهشون محبوب مٿان قربان ڪري ڇڏيندا آهن، سندن زندگي پنهنجي هوندي به محبوب وٽ گروي رکيل هوندي اٿن. تنهن ڪري خدا نه ڪري جيڪڏهن محبوب عاشق کي قتل ڪرڻ جو به ارادو ڪري ته عاشق بنا ڪنهن چون چرا جي سندس سامهون ڪنڌ جهڪائي ڇڏي. يوءِ جيڪڏهن محبوب ظالم بڻجي ڪيس تڪليف پهچائي ته عاشق پنهنجو منهن محبوب جي سامهون جهلي بيهي ۽ هن طرفان لڳندڙ ڌڪ پنهنجي پيشانيءَ تي جهليندو رهي ۽ اهڙي عمل ڪرڻ وارو جيڪو محبوب جي هر ادا سهي ٿو ۽ ڪيس پٺي به نٿو ڏئي اهوئي سچو عاشق ليکيو وڃي ٿو ان لاءِ سائين جو چوڻ آهي ته:

جي هو پائن ڪان ڪمان ۾، ته سينو سپر ڏيج،
منهن ۾ معشوقن جا، جهالو تي جهليج،
پاهان پڳ م ڏيج، عاشق تي ته اِيهين. "يمن ڪلياڻ"

عاشق لاءِ ائين به چيو وڃي ٿو ته هو ڏندو مشتندو. يعني ٿلهو متارو ڪونه هوندو آهي ڇاڪاڻ ته دلبر جي فراق ۾ ماس ته ڇا پر رت به سڪيو وڃي ٿو ڪنهن رنل محبوب کي پرچائڻ لاءِ هڪ عاشق هزارين جتن ڪري ٿو محبوب جي ڌڪارڻ جي باوجود هر هر سندس در وڃي دانهون ڪري روئي ڪيس پرچائڻ جي ڪري ٿو ڇاڪاڻ ته ائين ڪرڻ هن جي دلي مجبوري هوندي آهي. هو ان محبوب ڪان سواءِ ٻئي طرف واجهائي به ڪين سگهندو آهي. ان ڳالهه جو ثبوت ڏيندي شاهه سائين فرمائي ٿو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عاشق اٿين نہ هون، جيئن تون سچي آڳرين،
وڃي در دوستن جي، رت ڏهائي رون،
ٻي پر ڪنهين نہ پون، ماڪڙ محبوبن سين. "يمن ڪلياڻ"

عشق ڪرڻ وارا ڪڏهن بہ سر جو سانگو ڪونہ ڪندا آهن. جنهن ڪري اهي سوريءَ کي سيج تي ترجيح ڏيندي قربان ٿيو وڃن. عشق عاشقن جو ازل کان دشمن آهي ۽ ويري ڪنهن سان رعايت ڪري اها اڻٿيڻي ڳالهہ آهي. ڇاڪاڻ تہ نانگ جهوليءَ ۾ وجهي سر بچڻ جي خاطري ڪرڻ پاڻ کي دوکي ڏيڻ برابر ٿئي ٿو، پر عاشق اهو سڀ ڪجهہ ڄاڻي واڻي بہ عشق کي سيني لائن ٿا. ان جي اصل حقيقت ڇا آهي. اها انهن کي ئي خبر هوندي. ڇاڪاڻ تہ نانگ جي ڏنگ جي خبر بہ ان کي ئي صحيح طرح هوندي جيڪو ان کان ڪکيو هوندو. ان باري ۾ شاهہ سائين فرمائي ٿو تہ:

محبت جي ميدان ۾، سر جو ڪر مَ سانگ،
سوريءَ سپرين جي، چڙهہ تہ ٿيئن ڇانگ،
عشق آهي نانگ خبر ڪاڏن کي پوي. "يمن ڪلياڻ"

عاشقن جو اهو بہ چوڻ آهي تہ هڪ سڪ ٻيو سوري جيئن تہ ٻئي اکرس سان شروع ٿين ٿا، تنهن ڪري سندن اصليت هڪ جهڙي ٿئي ٿي. سڪ بہ ساهہ نڪرڻ کان اڳ ڪڏهن بہ پوري نٿي ٿئي ۽ سوري تان بہ جسم کي تڏهن لاتو وڃي ٿو، جڏهن سرير منجهان ساهہ نڪري وڃي ٿو. سچي سڪ وارا انهن ٻنهي جي ڳولا ۾ مختلف واٽن تي ويهندا رهن ٿا. ڇاڪاڻ تہ هنن جي خيال ۾ ائين ڪرڻ سان ئي منزل ملڻ جي پڪ هوندي آهي. سڪ ۽ سوريءَ جا مشتاق سواءِ جان ڏيڻ جي پنهنجي ارادن ۾ ڪامياب نہ ٿي سگهندا آهن ۽ هونئن بہ اصولن انهن ٻنهي جي انتها جان ڏيڻ بغير ڪونہ ٿيندي آهي. ان لاءِ سهڻي لطيف جو چوڻ آهي تہ:

سڪڻ ۽ سوري ٻئي اکر هيڪڙي،
وهڻ واٽڙين تي، ڪارڻ جن ضروري،
ٻنهي جي پوري، جيءَ ڏني ريءَ نہ جڙي. "يمن ڪلياڻ"

هن مٿين روئداد جي روشنيءَ ۾ شاهہ سائين کي عشق جي ڪهڙي منزل تي پاتئين سگهجي ٿو. هو ڪيترو ۽ ڪهڙي قسم جو عاشق هو. سندس عشق ۽ عاشقي جي ڀيٽ پراڻي زماني کان اڄوڪي دور جي عاشقن جي جستجوءَ سان جيڪڏهن ڪئي وڃي تہ سائين جي مقابلي ۾ مون کي تہ سموري جا سمورا اڇا پانبڙا پائيندڙ ٻار ئي نظر اچن ٿا. سائين جي منزل کي رسڻ لاءِ اڃا ڪيتريون ئي ڇمارون گهربل آهن. پوءِ خبر نہ آهي تہ اسان جي ڪهڙي پوش لطيف جي عشق ۽ عاشقي واري ڇڏيل رندن کي ڇهي بہ سگهندي، الائي نہ. آخر ۾ شاهہ جو هي شعر پڙهو.

عاشق زهر پياڪ وهہ ڏسي وهسن گهڻو،
ڪڙي ۽ قاتل جا هميشهہ هيراڪ،
لڳين لنو لطيف چئي فنا ڪيا فراق،
توڙي چکن چاڪ، تہ بہ آهہ نہ سلن عام سان. "يمن ڪلياڻ"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه جي فقيري

شاهه سائين کي جتي شاعرن جو سرتاج عالمن جو شمس ڪرامتن جو قانع سچائيءَ جو سائين ۽ شرافت جو ڀنڊار سڏيو وڃي ٿو. اتي سائينءَ جو هڪ پاسو فقيريءَ وارو به آهي، پر ڪيس انهن عام رواجي فقيرن سان ڀيٽي سگهجي. هو ته فقيريءَ ۾ به شهنشاهه نظر ٿو اچي.

پڃ ڪونه پٽ ڪٺي گهرن ڪين گراهه،
مهيسي مخلوق جي، اپين دور دران،
پڃن ڪونه شرعان، جُه اندر عدالت اُن جي. "رامڪلي"

شاهه انهن فقيرن منجهان آهي جيڪي فقير هوندي به ڪنهن ٻئي جي دروازي تي ڪشتو ڪٺي ٻني ڪنهن گراهه جي طلب ڪونه ڪندا آهن. هن ڪان جيڪڏهن ڪا غلطي سرزد ٿي پوي ٿي ته هو ڪنهن به مفتيءَ ڏانهن ڪونه ٿا وڃن، پر اهي پنهنجي ضمير جي عدالت ۾ پاڻ ئي جوابدار جي حيثيت ۾ پيش ٿيندي پاڻ ئي انصاف جي ڪرسيءَ تي ويهي پنهنجي خلاف پاڻ ئي فيصلو صادر ڪندا آهن ۽ اهڙي قسم جا ماڻهو ڪڏهن به قسمت جي گلا ڪونه ڪن نه وري هرويرو ڪو مقدر تي ڀاڙي ويهندا آهن.

شاهه سائين جي فقيريءَ مان اهو به چٽو نظر اچي ٿو ته انسان کي ڏاهه لوهه بجاءِ خاڪساريءَ ۾ گذارڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته اٿين رهڻ سان هن ڪان گناهه ڪونه ٿيندا ۽ جڏهن هو هيءَ دنيا ڇڏيندو ته ڪانيارو ٿي نه ڇڏيندو.

پايو منهن مونن ۾، غربت سان گذار،
مفتي منجهه وهار، ته قاضي ڪانيارو نه ٿئين. "يمن ڪلياڻ"

غرور، تڪبر، وڏائي انساني قدرن جون وڏي ۾ وڏيون دشمن ليکيون وڃن ٿيون. تنهن ڪري انهن جي ضد ۾ اچڻ ڪان پري ٿي رهڻ ۾ انسان جي عافيت آهي. غرور منجهان ڪنهن به قسم جي فائدي جي اميد رکڻ اجائي هوندي آهي. جڏهن ته ان منجهان نقصان رسڻ جو انديشو ضرور ڪري سگهجي ٿو. تنهنڪري وڏائي واري ماڻهوءَ سان ڪنهن به قسم جو تعلق يا محبت ڪان پرهيز ڪرڻ گهرجي.

'لاتيون جي لباس جون، سي ڇپائي ڇڏ،
"آئون" "اسين" ڪن جي، پاسي تن م اڏ.

جڏهن ته هيءَ جهان محبت منجهان وجود ۾ آيل آهي، پر منجهس رهندڙ ان جي ابتڙ عمل ڪندڙ آهن. هر ڪو هڪٻئي کي ڪيرائڻ جي ڪوشش ۾ آهي. جنهن ڪري هيءَ دنيا باهه جو مچ ٻڌيل آهي. جڏهن ته هتان جي هر شئي فنا ٿيڻ لاءِ آهي. ته پوءِ آخر انسان کهڙي ڳالهه تي غرور پيو ڪري، هتي ته انسانن ڪان وڌيڪ پکين کي به پاڻ ۾ پيار آهي. جنهن ڪري انهن کي وِڳرن جي صورت ۾ اڏامندو پيو ڏسجي. پکي ته پوءِ به ساهه وارا آهن، پر پاڻي ڪسين، درياهه جي ڪنڌين تي جيڪي ڪک ڪانا يا ٻوڙا وغيرهه ٿيندا آهن. انهن ۾ به انسانن ڪان وڌيڪ ساڃاهه آهي. جڏهن ڪو ماڻهو درياهه ۾ اوچتو ڪري ٻڏڻ لڳي ٿو ته هو پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جان بچائڻ خاطر ڪناري تي قتل ڪئن ڪانئن يا پوڙن جو سهارو وٺي ڪين پڪڙي ٿو تہ اهي ڪيس ٻڏڻ ڪان بچائڻ ۾ مددگار ثابت ٿين ٿا. پر جيڪڏهن انهن پوڙن وغيرهہ جون پاڙون ڪنڌيءَ ۾ پختيون نہ هونديون آهن، تہ اهي ٻڏندڙ ماڻهوءَ جي هٿ پوڻ تي پاڙئون پٽجيو پون ٿيون پر پٽجڻ جي باوجود بہ انهيءَ ٻڏندڙ سان سير ۾ گڏ لڙهي وڃن ٿيون.

ٻڏندي پوڙن کي ڪي هاٿڪ هٿ وجهن،
پسو لڄ، لطيف چئي، ڪيڏي کي ڪڪن،
توٽي ڪنڌي ڪن، تات ساٿن وڃن سير ۾. "سسئي"

هن دنيا جي رنگينين تي پلجي آخرت کان منهن موڙڻ ۾ انسان جو پنهنجو نقصان آهي. چاڪاڻ تہ هتي اچڻ بعد پوءِ اهو ماڻهو ڪيڏي بہ وڏي حيثيت وارو ڇونہ بڻجي ويو هجي، مثال طور مدبر، داناءُ، سخي، دلير، شهزور. پر پوءِ بہ کين مليل وقت کان هڪڙو سيڪنڊ بہ وڌيڪ هتي رهڻ جي مهلت ڪونہ ملي سگهندي. اهي پنهنجي طاقت جي زور تي توڙي جو ٻين جي قسمت جا فيصلا بہ ڪندا هئا. سندن دٻدٻي کان ڪيترائي ڪن هڻندا هئا. هنن جي هڪ اشاري تي دنوي سٽاءَ جا نقشا بدلجي ويندا هئا. پر پوءِ سندن ساهہ جي مهار پرائي هٿ ۾ هئي. جنهن تائين رسڻ هنن جي وس کان ٻاهر هو. تنهن ڪري دنيا کي مسافرخانو تصور ڪندي، سچ جو ساٿ هرگز نہ ڇڏڻ گهرجي. پر جيڪڏهن ڪنهن اهڙي ساٿ ڇڏڻ جي غلطي ڪئي تہ کيس وڏو نقصان رسندو.

فاني ني فاني! دنيا دم نہ هڪڙو،
لٽي لوڙهہ لٽ سين، جوڙيندءِ جاني،
ڪوڙ ۽ ڪاني، آهہ سر سڀ ڪنهين، "برو سنڌي"

زندگي جستجو ۽ جدوجهد جو نالو آهي. تنهنڪري ڪنهن بہ حالت ۾ پاڻ تي ڪاهلي طاري ٿيڻ نہ ڏجي. يعني هوت کي حاصل ڪرڻ لاءِ مسلسل سفر جاري رهي. ۽ اهڙي عزم وارا ئي عظيم ليکيا وڃن ٿا. ڪاهل ۽ ڪم همت ڪڏهن بہ اهو ڪجهہ حاصل نٿو ڪري سگهي جنهن جي هو سڌ ڪري ٿو. چاڪاڻ تہ ڪنهن بہ منزل تي رسڻ لاءِ ڪشالا ڪڍڻ لازمي هوندا آهن. جنگ جي ميدان جو مثال وٺو تہ اتي بہ جيڪي تلوار هلائيندا آهن، گهوڙا ڊوڙائيندا آهن، انهن کي ئي سوڀ نصيب ٿيندي آهي، پر جيڪي هٿ تي هٿ رکيو ويٺا هوندا. انهي کي رسوائيءَ جو طوق ۽ غلامي نصيب ٿيندي آهي. اهڙي طرح جيڪي سٽل رهن ٿا، انهن جو ڀاڳ بہ سٽل هوندو آهي. ائين ڪڏهن ڪونہ ٿيندو آهي ۽ نہ ٿي سگهي ٿو تہ ماڻهو سٽل هجي ۽ سندس نصيب جاڳندو هجي.

محبوب کي حاصل ڪرڻ لاءِ بہ ڪنهن نہ ڪنهن طريقي تي هلڻو پوي ٿو، چاڪاڻ تہ هوت هميشہ هلندن کي مليو آهي. ۽ اهي ئي انهيءَ جي قربت ماڻي سگهيا آهن، جن ڪشالا ڪڍي پاڻ کي تڪليفن ۾ وجهي کيس ڳولڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. ۽ ڪاميابيءَ جي ڪلف کي سواءِ ڪوشش جي ڪنجيءَ جي کولي ئي نٿو سگهجي.

صبر ۽ شڪر ڪرڻ تمام سٺا گڻ آهن. چاڪاڻ تہ پاڻ خدا جو فرمان آهي تہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آءُ صبر وارن سان گڏ آهيان. پر صبر جي هرويرو اها بہ معنيٰ ڪونهي تہ وات تي چپ جي مهر هڻي ويهي رهجي. ڇاڪاڻ تہ سالڪن کي هلچل پر ئي سڪون ملي ٿو. خدا جي راهہ جا پانڌيئڙا صبر شڪر واري حڪم ڪان انڪاري ڪونہ هوندا آهن. پر اُنهن جي خيال پر اهي ڳڻ انهن کي سونهن ٿا. جيڪي جدوجهد ۽ مسافت جا عادي ڪونہ هجن ۽ هڪ هنڌ ويهي مراقبو ڪري مولا جو مشاهدو ماڻڻ گهرندا هجن. پر جيڪي ان منزل کان بہ اڳيرا ٿيڻ جي تمنا رکندڙ آهن. انهن جي نظرن پر صبر ۽ شڪر جي ڪابہ معني ڪونہ آهي. اهي هستي هوندي فنا في الله ٿيڻ جي آرزو رکن ٿا. يعني ڪين فاني وجود هوندي بہ "باقي" سان گڏ هجڻ جي گهرج هوندي آهي. اهڙا فقير بغاوت تي بہ لهي اچن ٿا.

صـبـر ۽ شـڪـر ڪـاڏي آءُ ڪـنـدي،
آهيان جنهن سندي، سو تہ گهرجي ساڻ مون. "سسئي آبري"

افراتفري نفسانفسي جو اثر بہ اڪثر ڪري انهن تي پوي ٿو جيڪي نفس جا غلام هوندا آهن اهڙي غلامي کي بدترين غلامي سمجهيو وڃي ٿو. جڏهن تہ فقير جي سواري هميشہ ڪان نفس رهيو آهي. هو نفس جون واڳون قبضي ڪري ڪيس ڇڪي اهڙيون الاهي امارتون ڏيندو رهندو آهي، جو نفس خود نفسانفسي جون دانهون ڪندي اهڙي فقير ڪان جند ڇڏائڻ لاءِ زيلون ڪندو رهي ٿو ۽ هن جي دانهن جو فقير تي ذرو بہ اثر ڪونہ ٿو پوي. ۽ فقير جا پادر جهليندي پنهنجي برائيءِ واري اثر ڪان پاسو ڪري ٿو. فقير جي ظاهر فطرت جو غلام تي سندس حال تي هلي ٿو. پر سياسي سهارو وٺندي ساڻس سات پر انهيءِ اميد تي رهندو اچي ٿو تہ ڪڏهن نہ ڪڏهن فقير ڪان ڪا غفلت ٿئي تہ هو مٿس حملو ڪري سوار ٿي ڪانئس اهي ڪسرون ڪڍي، جيڪي فقير هن سان ڪيون آهن. پر صاحب نظر ڪڏهن بہ ڪوتاهي ڪونہ ڪندا آهن. سندن ننڊ بہ عبادت پر شمار هوندي آهي، تنهنڪري نفس جي اٽڪين پٽڪين کي محسوس ڪندي ڪيس ڏمڪائيندي ائين چيو ڏين تہ:

نـڪـي آهيون چمڙا، نـڪـي آهيون چور،
هانـگا ماءِ هور، ڪـتا! ڪـرئين ڪن تي. "معذوري"

اڇو ڪپڙو پاڪائي ۽ طهارت جي نشاني سمجهيو وڃي ٿو. ان ڪري ئي اڪثر ڪري ڪفن لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي، اڇي ڪپڙي تي جيڪڏهن ٿورو بہ داغ لڳي پوي تہ پري ڪان بہ نظر ايندو. تنهنڪري انساني فطرت کي بہ بلڪل اڇو ۽ پاڪ صاف هئڻ گهرجي. معنيٰ جيڪو من پر سوئي زبان تي، هر ڪنهنجو خير ڪنهن سان ڪابہ بياءِ جي ٻولي نہ صرف ٻولڻ پر ٻڌڻ کي بہ گناهہ سمجهجي. پر ان هوندي بہ جيڪڏهن ڪو ڪنهن سان يا زباني طرح ڪري تہ خراب سلوڪ عملي الله لوڪ انسان کي ان جو ساڳي انداز پر جواب نہ ڏيڻ گهرجي. پاڻ پر طاقت هوندي بہ ان جي غلط مظاهري ڪرڻ جي منع آهي. جيڪڏهن ڪو ڪجهہ بہ نہ هوندي پاڻ کي سخت جان ۽ سير سمجهي ڪنهن ٻئي سان زيادتي ڪري ٿو تہ ڪيس پنهنجي حال تي ڇڏي ڏيو. توهان پنهنجي اصليت تي هلندي پنهنجي جوش تي هوش جو پاڻي ڇاڙهي من پر اٿندڙ جوابي لوهي ڳولن کي بہ ميڻ بڻائي وجهو ڇاڪاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ ڪاميابيءَ جو راز هميشہ نهٺائيءَ ۾ ئي هوندو آهي ۽ سندس مقابلي ۾ ڪوبہ بدنيت ۽ ڪيني واري فطرت رکندڙ ڪجهہ بہ حاصل ڪري ڪونہ سگهيو آهي.

هو ڇوٽني، تون م ڇڏ، واتان ورائي وڻ،
سيني سين سيد چئي، من ماري ڪر ميڻ،
ڪاند وڏيائي ڪيڻ، ڪيني منجهان ڪين ٿئي. "يمن ڪلياڻ"

حق جي ڳولا ۾ جيڪي جهر جهنگ رلندا ۽ چلا ڪيندا رهن ٿا، ۽ دنيا کان صفا منهن موڙيو ڇڏن انهن کي شاهہ سائين هيئن چوي ٿو تہ: اسين ڪيترو نہ ڳهيلا آهيون جو حق جي تلاش ۾ سندس ڪائنات جو حسين حصو ڇڏي ڪيس برن ۽ بيابانن ۾ ڳولڻ جي ڪوشش ۾ آهيون ۽ نہ ملڻ واري حالت ۾ سندس سڪ ۾ سرگردان ڦرندا وتون. جڏهن تہ اهو دلبر خود اسان ۾ موجود آهي. يعني هو اسان کان الڳ ٿي ڪونهي رڳو پنهنجي سمجهہ ۽ نظر جو ڦير آهي. هونءَ تہ اسين جنهن جي سڪ جا سڪايل آهيون، اهو پاڻ اسان جي وجود ۾ آهي، يعني اسين پاڻ پنهنجي ڳولا ۾ آهيون. اڻين برابر آهي تہ هن کي نہ ڪنهن ڄڻيو آهي ۽ نہ ئي هن جي ڪا اولاد آهي. هو هن سڄي دنيا ۽ آسماني ڪارخاني جو موجد ۽ اڪيلو مالڪ آهي. سندس ڪو لوس وجود نہ هجڻ جي باوجود هو جنهن بہ شڪل ۾ آهي ان سان پنهنجي هر مخلوق ۾ موجود آهي. تنهنڪري جي ان طرف توجهہ ڪري پنهنجي پرک واري نگاهہ سان حق کي پرکڻ جي جدوجهد ڪئي ويندي تہ سندس ليءِ پوڻ ڪو ڏکيو ڪم ڪونهي.

اسين سڪون جن کي، اسين پڻ سيئي،
لم يلد ولم يولد، وڻءَ اوڏانهن پيهي،
تهان منجهيئي، پارک! پرکج حق کي. "آسا"

اڙي مورک انسان ڪنهن ڪڏهن ان کي بہ ڳولڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، جيڪو پاڻ سندس پاڪر ۾ هجي. فرق صرف اهو آهي تہ تون پاڻ پنهنجي بصيرت کان بيخبر آهين شيطان جي صحبت توکي پنهنجي سڃاڻپ کان بہ محروم ڪري ڇڏيو آهي. ان جي محبت ۾ ايترو گرفتار آهين جو ڪڏهن پلجي بہ اصليت تي ڪا هڪ گهڙي بہ نٿو سوچين، جيڪڏهن تون صرف ڪجهہ لمحن لاءِ رڳو پاڻ تي ويچار ڪرين تہ توکي محبوب ملي ويندو. ڇاڪاڻ تہ اهو تہ ڪو عقل کان خالي ماٺهو بہ نہ ڪندو تہ هو پنهنجي محبوب کي گڏ هوندي بہ ڪيس ڪنهن دڪان يا بازار ۾ ڳولڻ لاءِ وڃي.

هوت تنهنجي منجهہ ۾، پڇين ڪوهہ پهي؟
و في انفسڪم افلاتبصرون، سوجهي ڪرسهي،
ڪڏهن ڪانہ وهي، هوت ڳولڻ هٿ تي. "سسئي آبري"

مون شاهہ صاحب جي شاعريءَ کي بنياد بڻائي ڪجهہ سٽن لکڻ جي جسارت ڪئي اٿم. ان منجهان اڻين نہ سمجهڻ گهرجي تہ ڪو مون وڏو ڪارنامو سرانجام ڏنو آهي، آءٌ تہ ادب جو ادني پاندڙيئڙو آهيان. ادب شناس دوستن جي قربت ۾ رهندي سندن پيرن جي نشانن تي پنهنجا پير رکي هلڻ جي ڪوشش ڪندو رهان ٿو. پوءِ ان ۾ ڪيترو اڳيرو ٿيو آهيان، ان جي پاڻ کي اڃا پوري طرح ڄاڻ ڪونہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پئي آهي. ادب جي سفر ۾ ايترو ثمر نہ ڪونہ آئم ۽ منزل جي دوريءَ جي بہ پوري ڄاڻ ڪونهي. اديبن جي قافلي ۾ سلهاڙيل هوندي جدوجهد جاري آهي. ادب وارن جا شفقت وارا هٿ مون تي رکيل آهن، جن جو ضرور اثر پوندو.

فقيري شاهہ سائينءَ جي رڳ رڳ ۾ سمايل هئي پر هو ڪنهن گوشہ نشيني يا ڪنهن هڪ هنڌ ويهي ڪونہ رهيو هو جوڳين، فقيرن جي صحبت ڏاري سيلاني ٿي رمندو رهيو ۽ اهڙي طرح مٿس قدرت جا راز کلندا ويا. جن کي پاڻ شاعري جي روپ ۾ زماني اڳيان ظاهر ڪيائون. سندن شاعريءَ لاءِ اهو مشهور آهي تہ پاڻ جڏهن وجد ۾ ايندا هئا تڏهن بي اختيار تي نچڻ لڳندا هئا ۽ ان وجداني ڪيفيت ۾ مٿن شعر جي آمد ٿيندي هئي ۽ سندن دهن مبارڪ منجهان مختلف قسمن جا ڪلام ڪڏهن عقيدت جي رنگ ۾ ڪڏهن مارئي. ڪڏهن مومل راڻو. ڪڏهن سسئي، ڪڏهن سهڻي جي سونهن ڏاري وسڻ شروع ڪندا هئا. جن کي وٽس ويٺل فقير لکندا ويندا هئا. جڏهن شاهہ سائين وجد واري حالت منجهان ٻاهر ايندو هو تہ فقير کيس سندس چيل شعر پڙهي ٻڌائيندا هئا. شعر ٻڌڻ بعد شاهہ سائين جو اهو جواب هوندو هو تہ بابا اهو تہ چوڻ واري چيو آهي، باقي مون کي تہ ڪا خبر ڪونهي. اهوئي سبب تہ شاهہ سائين جي شاعريءَ کي الهامي شاعري سمجهندي کيس خاص طرح سنڌ ۽ سنڌي قوم ۾ وڏي عزت ۽ احترام سان نہ صرف ڏٺو پر ٻڌو ۽ پڙهيو بہ وڃي ٿو. الهامي شاعري هجڻ جو اندازو ان منجهان بہ ڪري سگهجي ٿو تہ شاهہ سائين ڪيترا اهڙا شعر چيا آهن، جيڪي قرآني آيتن جو ترجمو محسوس ٿين ٿا. جنهن ڪري اهڙن موتين کي ڪچ نٿو ڪوئي سگهجي مثال طور

جي تو بيت ڀانئيان، سي آيتون آهين،
نيومن لائين، پريان سندي پار ڏي. "سهڻي"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه جي اهل بيتن سان عقيدت

ڪيڏارو: سنسڪرت جي لفظ ڪيدارو منجهان ورتل آهي، جنهن جي معنيٰ جنگ جو ميدان آهي. ڪيداري جي نالي سان هڪ راڳڻي به آهي جيڪا راڳ ديپڪ جي پنجين استرين مان هڪ آهي هن راڳڻي کي راڳڻي سپورڻ به ڪوٺيو ويجي ٿو.

سُر ڪيڏاري کي شاهه سائينءَ جو رزمي سر به سڏيو ويجي ٿو. هن سر ۾ شاهه سائين ڪربلا جي قصي جي تمام چٽي تصوير چٽيندي جنگ جي ميدان ۾ حق جي اظهار ۽ يزيد جي مخالفت ڪرڻ وارن کي جيڪي تڪليفون رسيون ۽ رب العزت جيڪي پنهنجي پيارن جا امتحان ورتا ۽ سندس نالو وٺندڙ شهادت حاصل ڪرڻ سان سرخرو ٿيا. انهيءَ سموري صورتحال جي جنهن نموني شاهه سائين تشريح ڪئي آهي، ان جو مثال ملڻ مشڪل آهي. شاهه سائين هن سر ۾ جنگ ۾ پيدا ٿيندڙ تبديلين ۽ بهادرن جي بهادريءَ سان گڏ جنگ ۾ جوانن جا سر ڌڙن کان ڌار ٿي زمين تي ڦٿڪڻ جا منظر جنهن مهارت سان بيان ڪيا آهن ان جو نمونو هيٺ ڏنل شعرن منجهان بخوبي نظر اچي ٿو.

"بهادر ڪَڍيا، بهادرين، ڪڙڪ ڪلول ڪن،
وجهــن ڌڙ ڌڙن تــي، هــاڪــارون هــڻــن،
ڪــرن ڪــنــڌ نــچن، رڻ ڳجيــو راڙو ٿيــو. "ڪــيــڏارو"

سر ڪيڏاري جي اوٽ ۾ جيڪو شاهه سائين خاموش جائزو ورتو آهي، اهو ڪجهه هن ريت آهي.

مالڪ ڪائنات روحن جي پيدا ڪرڻ بعد ڪين گڏ ڪري ڪائن گڏيل سوال ڪري ٿو.

اوهان منجهان ڪير آهي، جيڪو مون لاءِ قرباني ڏيندو ان جي بدلي ۾ آءٌ کيس سندس دنوي جسم سان ملاقات جو شرف بخشيندس، پنهنجا ڳجها راز ڏيکاريندس، پنهنجي طرفان خاص سواري موڪلي آسماني سير ڪرائڻ سان پنهنجو مهمان خاص بڻجڻ جو اعزاز بخشيندس منهنجي نالي سان گڏ سندس نالو به عبادت طور پڙهيو ويندو.

هڪ روح چوي ٿو.

آءٌ تنهنجي عبادت واسطي جڳهه تعمير ڪندس جنهن کي قيامت تائين پيدا ٿيندڙ تنهنجو نالو وٺندڙ انسان طواف ڪندا. باقي رهندي دنيا جا ماڻهو ان طرف پنهنجو منهن ڪري تنهنجو نالو ڪٺندا ۽ عبادت ڪندا. ان متبرڪ جاءِ تي تنهنجو خاص نور وسندڙ هوندو.

ٻيو روح چوي ٿو.

آءٌ آدم ثانيءَ جي ناتي تنهنجي هر حڪم جي تبليغ ڪندو رهندس. هر اهو جيو جيڪو تنهنجي انحرافي ڪندو، ان کي پنهنجو ذاتي دشمن تصور ڪندس هر ڪڙي وقت ۾ توکان مدد طلب ڪندس. انهيءَ دوران جيڪڏهن مونتي زمين تنگ ڪئي ويئي ته آسمان تائين اتندڙ ٻاڦيءَ جي ويرن تي سوار ٿي تنهنجي دين جو دفاع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪندس.

تيون روح چوي ٿو:

آءُ ۽ منهنجي اولاد تنهنجي نور سان نوازيل هجڻ ڪري تنهنجي هر حڪم جي پيروي ڪندڙ هونداسون. منهنجي اولاد منجهان تنهنجي حڪمن سان هڪ "خوبرو" خوابن جا تعبير ٻڌائيندو. جيڪي سڀ سيڪڙو صحيح ثابت ٿيندا. سندس حسن تي حورون به حيران هونديون. پر پوءِ به تنهنجي خوش نوديءَ خاطر جيل جون صعوبتون برداشت ڪندو. مٿس ڪوڙا الزام لڳندا. پر ان جو ازالو تنهنجي رحمت سان سڀ ٿيندو.

اهڙي طرح روح جواب ڏيندا رهيا.

آخر ۾ هڪ روح جو آواز آيو:

تنهنجي خوشنودي منهنجو مشن هوندي. تون جيڪي چاهيندين حاضر ڪندس. آءُ ۽ منهنجي اولاد جي اولاد به صالحن منجهان هوندي. آها پنهنجي ڏاڏاڻي روايتن ۾ به جيڪڏهن ڪا ڪسر رهجي ويل هوندن ته ان کي به سڌاريندي ۽ تون مون کي سدائين شڪر ڪرڻ وارن منجهان لهندين. رب جليل سان ڪيل واعدن جي وفا ڪرڻ جو وقت شروع ٿئي ٿو.

نبيءَ جو خواب پياري ۾ پياري شئي قرباني ڪرڻ جو اشارو ملي ٿو. ان جي پيرويءَ ۾ شهزادو سينگاريو ويو. مقتل گاهه تائين پهچندي والد جي دل ۾ وڏا وسوسا جنم وٺن ٿا. ڇريءَ واري هٿ ۾ لرزش شروع ٿي وڃي ٿي. پنهنجي هٿن سان لخت جگر کي ذبح ڪرڻ جو عمل اکين جي ڏسڻ کان تمام مٿانهون هجڻ ڪري ڪپڙي جو سهارو وٺندي اکين کي ڍڪيو ويو. ڇريءَ جو ڪم شروع ٿيو دل اندر ڏک جا طوفان ڪڙا ٿيڻ لڳا. جنهن جو اثر اولاد ابراهيم تاج دار انبياءَ قبول ڪندي، انهيءَ قرباني جي منتقلي پنهنجي جهولي ۾ وجهندي عرض ڪيو ته اهو شرف منهنجي اولاد کي بخشيو وڃي. جنهن لاءِ آءُ ۽ منهنجي اولاد بغير ڪنهن رنج ۽ وسوسي جي تنهنجي رضا کي رحمت تصور ڪندي قبول ڪنداسون. محبوب جي چوڻ جي دير هئي. مالڪ منظوري ڏيئي ڇڏي. هلندڙ ڇريءَ هيٺان "گهٽو" اچي ويو. اسماعيل عليہ السلام زنده شهيدن ۾ شامل ٿي ويو ۽ سندس نالي جو "ڪٿو" امام حسين عليہ السلام کي مليو. جنهن ڪربلا ۾ قرباني ڏيئي ابراهيمي سنت جي تڪميل ڪئي. قرآن شاهدي ڏيئي ٿو:

وَ فديناه بذبح عظيم.

۽ اسان ان کي هڪ وڏي قربانيءَ جو فديو ڏنو. واعدي ڪندڙ الله جو گهر ته ڻاهيو پر ان جي پوري سنڀال ڪونه ٿي سگهي.

بيت الحرام دنيا جو وڏي ۾ وڏو بت خانو بڻجي ويو منجهس 360 بت يعني سال جي هر هڪ ڏينهن جو عليحده خدا جو بت رکيل هو. ڪعبة الله ۾ اگهاڙا طواف به ٿيڻ لڳا. ڪيس مسمار ڪرڻ جي ڪوشش ۾ "ابرها" هاٿين جي لشڪر سان مٿس چڙهائي ڪئي.

مطلب ته مٿس ڪفارن جو اثرو ته قبضو ٿيو جو منجهس الله جو نالو وٺڻ ڪفر مثل تصور ٿيڻ لڳو. انهيءَ دوران حضور اڪرم ﷺ جي واعدي وفا جو وقت اچي ويو. سندس ظهور سان لات ۽ منات وارا بت پاڻ هرتو اونڌي ڪنڌ ڪري پيا باقي بتن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي ٻه پٽي ناس ڪيو ويو. الله جي گهر تي نئين سر نور جي بارش شروع ٿي. نمازين کي اذان جي سڏ سان پڪاريو ويو. جواب ۾
لبيڪ اللهم لبيڪ لڪ
جا آواز فضا ۾ گونجڻ لڳا. سچ اچي ويو باطل ڀڄي ويو بيشڪ باطل تباهه ٿيڻ وارو آهي.

الله جي خوشنودي ۽ گمراهن کي سڌي واٽ تي آڻڻ لاءِ طائف جو سفر جواب ۾ حضورﷺ تي پٿرن جي برسات پورو بدن رت ۾ ريٽو نعلين مبارڪ ۾ به خون جو ريج.

خدائي ڏمر جو جوش ۾ اچڻ. منهنجا محبوب حڪم ٿي ته ٻن جبلن کي ملائي پوري طائف جي آبادي کي ڏرتيءَ تان مٽائي ڇڏيان. جواب ۾ عرض ٿئي ٿو ته هي ته نادان آهن مون کي تنا سجائن ڪين منهنجي سجاڻپ جي ساڃاهه عطا ڪئي وڃي.

هي هو حضور ۾ نورﷺ جو جاني دشمڻ سان به رويو. جڏهن ته نوح عليه السلام رب العزت کي عرض ڪيو ته يا خداوند هي توکي سڃاڻڻ واري هر ڳالهه کي ميجڻ لاءِ تيار ئي ڪونهن. تنهنڪري هنن تي پنهنجو غضب نازل فرماءِ.

زمين منجهان پاڻي نڪرڻ شروع ٿئي ٿو. حضرت نوح عليه السلام پنهنجن ڪجهه ساٿين سان پاڻيءَ تي ترندڙ ٻيڙيءَ ۾ سوار ٿئي ٿو ۽ پنهنجي نالائق پٽ کي سڏ ڪري ٿو.

ونادي نوح ابنه وكان معزل يبني ازكب معنا ولا مكن مع الكا فرين

۽ نوح پنهنجي پٽ کي سڏ ڪيو جڏهن ته اهو اڪيلو هو. اي پٽ اچي اسان سان سوار ٿي ۽ ڪافرن منجهان نه ٿي.

پر سندس پٽ انڪار ۾ جواب ڏيندي پيءُ کي چيو ته آءٌ جبل تي چڙهي ويندس جتي مون کي اهو پاڻي ٻوڙي ڪونه سگهندو. پوءِ هو جبل تي چڙهي ويو جهٽ ڪن ڪان پوءِ هڪ وڏي لهر چڙهي جنهن هن کي ٻوڙي ڇڏيو.

هتي حضورﷺ جي خوني رشتن کي پيٽي ڏسون ته اهي ڪيڏي ادب جي ڪمال کي پهتل هئا.

دين جي تبليغ گهر کان شروع ٿئي ٿي پار حضور اڪرمﷺ جي منهن مبارڪ جي زيارت ڪرڻ سان اکيون کولي ٿو. سندن آگر مبارڪ سان ماکي چٽيندي ٻنڊڻ ۾ ڪلمو پڙهي ٿو. پرين جي پيار جي شفقت هيٺ پروان چڙهندي جوانيءَ کي رسي ٿو.

فارغ التحصيل جي ڪيس سند عطا ٿئي ٿي. "اها سند هئي
"انا مدينة العلم و علي باب ها"
آءٌ علم جو شهر آهيان ۽ علي ان جو دروازو آهي.

هر غزوه ۾ حضورﷺ جو ساڃو هٿ، خدمتن جي صلي ۾ ڪفارن کي جهنم رسيد ڪرڻ خاطر خدا طرفان "ذوالفقار" جي عنايت. اکين جو اتي پوڻ غزوهه خيبر ۾ حضورﷺ جي منع تي غير حاضري فتح ۾ تاخير.

سرور جو جبل تي چڙهي اسد الله کي سڏ
ياعلي ياعلي ادرڪني في سبيل الله.
پڪار جي پوئين لفظ تي لبيڪ يارسول الله.

علي رضه کي سڳورنﷺ سامهون ڏٺو. فتح جو جهنڊو ڪيس عطا ڪيو. نعره

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

الله اڪبر سان خيبر جي ڪوٽ جو سرون ڪکن مثل هوا ۾ اڏامڻ لڳيون.

حضرت يعقوب عليہ السلام جي حالت زار "يوسف جي ڀائرن جي بي وفائي" پوڙهو ٻيءَ زنده فرزند جي جدائي ۾ ايترو رنو جو اکين کان ويهجي ويو. قرآن ٻڌائي ٿو:

وابيضت عينه مِن الحُزن وتمو كظيم

۽ ڏک ۾ ان جون اکيون اڇيون ٿي ويون هيون ۽ آيت آهي:

قال انما اشكوبثي و حزني الي الله.

چيائين تہ مان پنهنجي ڏک ۽ غم جي شڪايت الله تعاليٰ سان ڪيان ٿو. نبيءَ جي پيٽ ۾ اولاد علي رضہ نواسڻ رسولﷺ جو ڏهنو تصور مصطفيٰﷺ ميدان ڪربلا جو مقين چئن ڏينهن جو بکيو پياسو. علي اصغر جو لاش ڪلي ٿو. قاسم گهوٽ کي ڪلهو ڏيئي ٿو. پر زبان تي صبر جي آهي. ٻيين کي صبر جي تلقين اکيون ڳوڙهن کان صاف آهن. ديد سلامت آهي. زبان تي ورد خداوندي کان سواءِ ڪابہ شڪايت ڪونهي. صرف مالڪ جي راضپي جي دل اندر تڙپ ئي تڙپ آهي. ناني سائينﷺ جي ڪيل خدا سان واعدي جي تڪميل مقصود آهي. سختيون وڏنڊڙ آهن. اڪيلي جان هر طرف کان خون جا پياسا "يزيد" جي بعيت جو مطالبو. سرڪٽجي وڃڻ باوجود بہ نيزي مٿان قرآن جي تلاوت ڪندي بلند رهي ٿو. ابراهيمي قربانيءَ جي تڪميل ٿئي ٿي. قرآن شاهدي ڏيئي ٿو:

" وفدَاينه بزبحٍ عظيم "

۽ اسان ان کي وڏي قرباني جو فديو ڏنو

شاهہ سائين وري هئين چيو آهي:

حسن مير حسين جي، سڄي جنگ جهان،

اڏائا اوڙ ڪري، ڪارين پکين ڪان،

پيءُ، ڏاڏاڻا، پاڻ، سيد سڀ ملهائيا. "ڪيڏارو"

سر ڪيڏاري ۾ شاهہ سائين ڳاڙهي ۽ ڪاري رنگ جو بہ ذڪر ڪيو آهي. ڳاڙهي رنگ منجهان سندس مطلب مظلومن جي رت وهڻ سان آهي ۽ ڪاري رنگ جو مطلب انهن شهيدن جي ياد ۾ ڏک ۽ ماتم جو اظهار ٿي ٿي سگهي ٿو. پر جن بہ شهادت ماڻي اهي شهادت جا شيدائي هئا. هو مرڻ کي مهڻو نہ بلڪ دلبر سان ملاقات جو ذريعو سمجهندا هئا. جنهن ڪري امام حسين رضہ جا پيروڪار ٻنجي ڪربلا جي سخت گرمين ۽ ڪاڙهي کان بي نياز يزيدي لشڪر تي آخري دم تائين هلان ڪندي شهادت جي شرق ۾ اصلي منزل حاصل ڪئي.

اهڙي اڏول جوڌن واسطي شاهہ سائين هئين ٿو فرمائي

ڪاري ڪڪر هيٺ مون جهيڙيندا ڇڏيا،

ڪارا ڪند هٿن ۾، اڙل وڃيرا هيٺ،

تي تنين سان ڏينڻ، موتڻ جنين ميهڻو. "ڪيڏارو"

ڪاري رنگ وارا پکي جن کي پاريهر يا جهنگلي ڪبوتر بہ چيو وڃي ٿو. ڪربلا جي جنگ دوران تيرن جي برسات ۾ اهي پکي تيرن جي سامهون اچي ڦٽجي پيا هتي ڪاري رنگ کي شاهہ سائين ماتمي رنگ سڏيو آهي. جنهن ڪري ڪاري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لباس کي ماتمي تصور کيو ويجي ٿو ۽ ان لباس جي حيثيت ڪربلا کان شروع ٿي ايجا تائين هلندي اچي ۽ قيامت تائين جاري رهندي.

شاهه سائين ڪاري لباس جي باري ۾ فرمائي ٿو:

ميـر مديـنـا نـڪـري، آئـيـا نـه مـوٽـي،
ڪـــارا رڱج ڪـــپـــڙا، ادا نـــيـــروٽـــي،
اُن تـــنـــين لاءِ لـــوئـــي جي مـــســـافـــر راتـــيـــنـــا.

ڪربلا ۾ جڏهن موت جي مند آئي تڏهن جوانن جي رت سان ڪربلا جي زمين ريٽي ٿي ويئي ۽ ميدان مٿان ايترو رت ڳڙيو جو حسين عليه السلام جي دلدل گهوڙي جا پير به ڳاڙها ٿي ويا. مگر پوءِ به اسلام جا شيدائي دشمن تي راتاها هڻندا ۽ سٽون ڏيندا رهيا ۽ سندن اهڙي ڪار تي ائين پئي محسوس ٿيو، جڻين سج به مرڪندو هجي.

ڪـربـلا ڪـڪـوري - رتـا دلـدل پـيـر
سٽـون ڏيـنـدي شيـر، مـٿان سج مـرڪـنـو.

عزيز دوستو مون پنهنجي ناقص ڄاڻ ۽ شاهه سائينءَ جي سر ڪيڏاري جي روشنيءَ ۾ هيءُ هڪ حقير نذرانو آل رسول ﷺ جي نذر ڪيو آهي. باقي حسين رضه جي ذات اقدس جي تعريف آءُ خاڪي ڇا ڪري سگهندس جڏهن شاهه سائين جهڙي آفاقي شاعر جو اهو خيال آهي ته:

ســختــي شــهــادت جي نـــســوروئـــي نـــاز،
رنـــد پـــروڙيـــن راز قـــصـــيـــي ڪـــربـــلا جو،
آخر ۾ آءُ شاهه سائين جو شعر پڙهندس،
حـــســن ميـــر حـــســـين ڪـي رنـو ٽـن ٽـولـن،
گهر ماڙهين، جهنگ مروئين، اين ۾ ملڪن،
پـڪـين پـاڻ پـڇاڙيـو تـه لـڏيـو هـوت وڃن،
الا! شـــهـــزادن، ســـويـــون ڏئـــين ســـڄا ڏٿـــي. " ڪـــيـــڏارو "

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه ڀٽيو سسئي

شاهه سائين سسئيءَ جو روپ ڌاري جيڪا شاعري ڪئي آهي ان کي ڏسندي ائين پيو لڳي. جيئن هو خود سسئي آهي ۽ جيڪي تڪليفون سسئيءَ مٿان آيون. اهي ڄڻ پاڻ شاهه ڀوڳيون هجن. هن نموني شاهه سائين سسئي تي ڳائيندي پراڻي تاريخ کي ٻيهر ورجايو آهي.

سسئيءَ چوائي ته جڏهن هن ڀروچن کي ڀنڀور ۾ ايندي ڏٺو ته هن جون اميدون وڌي ويون. اهڙي طرح جڏهن هن پنهونءَ جي وارثن کي ڏٺو ته خوشيءَ وچان ننهن چوٽيءَ تائين لرزي پئي ۽ انهيءَ دوران جيڪي فقط اجايا وهم گمان هئا يا جيڪي سندس دل ۾ وسوسا هئا سي سڀ جو سڀ ختم ٿي ويا ۽ ائين محسوس ٿيس ته خوشين ڏانهس سکن جون مبارڪون موڪليون هجن. مٿي بيان ڪيل ڪيفيتون ان ڪري به هيون ته سسئي پنهون کي مجازي خدا تسليم ڪري چڪي ۽ هن نئين صورت حال کي ڏسندي لازمي خوشين جي وادين ۾ جهومڻ لڳي ٿي. ڇاڪاڻ ته هاڻي ڪيس پڪ ٿيڻ لڳي هئي ته سندس دلبر هميشه لاءِ هن جو ٿي رهندو؛

آيا آس ٿيام، ڀاروچا ڀنڀور ۾،
پسي پهر پنهونءَ جي، ننهن سيئن نيڻ لرزيام،
گوندر وسريام، سکن شاخون مڪيون. "حسيني"

جڏهن سسئي کي ڏير ننڊ ۾ ڇڏي، پنهونءَ کي کڻي هليا ويا ته سسئي پنهنجي پاڙيسرين تي شڪ ڪندي چيو ٿي ته منهنجا پاڙيسري ايترا ته هاڪڙا هئا جو منهنجي گهٽ ذات هئڻ واري حيثيت کي لڪائڻ بجاءِ يعني شير شرم ٿيڻ بجاءِ منهنجي انهيءَ برائيءَ ڍڪڻ بجاءِ وائڪو ڪيائون ۽ پنهونءَ جي ڀائرن کي منهنجي ذات پاڻ کولي ٻڌائي ڇڏي. ۽ اهوئي سبب هو جو مون بدبخت کي گهٽ ذات وارو سمجهندي، مون کي جاڳائڻ بنا اڪيلو ڇڏي هليا ويا. منهنجي پاڙيوارن کي منهنجي اصليت ظاهر ڪرڻ نه کپندي هئي. ڇاڪاڻ ته پاڙي جون نياڻيون به پنهنجو نياڻيون ٿين ٿيون. پر هنن منهنجي ذات واري عيب کي نه ڍڪي هڪ سٺي پاڙيسري هجڻ جو ثبوت ڪونه ڏنو آهي.

منهنجو پاڙيجن، ڪڇو ڪونه ڍڪيو،
پاسي چڙهي پنهونءَ جي، ذات سلتي جن،
ٿيلان ڀاروچن، ننڊر ڇڏي ننڊ ۾. "حسيني"

انهن دکدائڪ غمن جي گوماڙن ۾ سوچيندي. جتي سسئي پاڙيسرين کي ڏوراپا پئي ڏنا. اتِ ڪيس پنهنجي غلطيءَ تي به شرم ٿي آيو. هوءَ پاڻ کي ڇنڀيندي چوي ٿي ته جڏهن ساٿ ڏٺي يعني پنهل هن وٽ هيو ته هن جاڳي سندس پرگهور لهڻ بجاءِ بي فڪري ٿي سمهي رهي. يعني سسئي کي سڀ ڪجهه حاصل ٿيڻ بعد هن منجهان عقل موڪلائي ويو. ڇا انهيءَ کي پريت چئي سگهجي ٿو ته جاني هنج ۾ هوندي به سندس ڪا سار ئي نه لڌي وڃي. اها پريت نه پر ڪُريت آهي. جو منهنجو پنهون سفر تي روانو ٿي ويو ۽ آءٌ سمهندي رهيس. هاڻي دلبر جي جدائي تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

روچ راڙو ڪرڻ منجهان ڇا فائدو ٿيندو. ايڏي وڏي غلطي ڪرڻ بعد جيڪڏهن "رتو" به وجي ته اهو لڙڪن جو پاڻي منهنجي ڪيل ڪُريت کي ڌوئي صاف ڪونه ڪري سگهندو. يعني هاڻي وارو روڄڻ بلڪل اجايو خلق کلائڻ مثل ٿيندو. ڪاش آءُ ان وقت بيدار رهان ها ته ڪر هن نموني ڏهاڳ ڏسڻو ئي ڪين پوير ها.

ساٿين سئين نه جاڳين، پوءِ ڪچاڙيان روءِ؟

اي پر ڪير هوءِ، جڻن هو سانگي، تون سمهين. "حسيني"

منهنجي ساهرن کي شايد منهنجي اصلي بڻ بنياد جي خبر پئجي ويئي تنهن ڪري هو مون ڪان لڄارا ٿي ڀاڪ ڦٽڻ ڪان به اڳ منهنجو پنهل پاڻ سان ساڻ ڪري، پنيور منجهان نڪري پيا. هتي سسئي وري به پنهل جي پائرن کي ڪوبه ڏوهه ڏيڻ بجاءِ پاڻ کي ٿي ڏوهاري سمجهي يعني هنن جو اهڙي نموني هليو وڃڻ، هن جي پنهنجي گهٽ ذات هجڻ جو سبب هو. ٻي معنيٰ ۾ جيئن هن پاڻ کين لڄارو بڻايو هجي. هتي سسئيءَ جي پيار جي انتها نظر اچي ٿي، يعني توڙي جو سندس کهوٽ سيج تان ظالم صفت پائر کڻي ويا هئس تڏهن به هوءَ انهن جي عزت جو خيال ڪندي، پنهنجي بدبختيءَ تي لڙڪ وهائيندڙ آهي:

لڄايا مونهان، ساجهر تي سيڻ ويا؟

پين پنيوران، سڌ منهنجي ذات جي. "حسيني"

سوچن جا دليل ڊوڙائيندي سسئي سراپا سور بڻجي وڃي ٿي، تنهن ڪري پنهنجي اندر منجهان اٿيندڙ پيڙا جي پڇر پاڻ تي سٽيندي پشيماني ۽ پڇتاءُ واري جر ۾ جرندي ان نتيجي تي پهچي ٿي ته آءُ جن لاءِ آهون ۽ دانهون پئي ڪريان. انهن سان ته منهنجو ڳانڍاپو ٺهندڙ ئي ڪونه هو. نه مان هنن جي خون منجهان هيس يعني منهنجو انهن سان ڪو خانداني سڱ ئي ڪونه هو. تنهن ڪري انهن سان سنگاوتي ڪرڻ مون کي ڪونه ٿي جڳائي. هڪ طرف اهي بادشاهي گهراڻي جا فرد هئا ٻيو ذات جا ڀروچ ـ سندن مقابلي ۾ آءُ هڪ گهٽ ذات ڪميڻي هيس. پلا ٽاٽ ۽ بخمل جو پيوند ڪٿين تو ٿي سگهي. سو منهنجي ذات پلا ڀروچن سان ڪيئن ٿي جڙي سگهي. اهو پيار ۽ محبت جو لاڳاپو منهنجي دماغي خلفشار جو نتيجو هو. باقي آءُ انهن ڀروچن جي ڪنهن به نموني ۾ همعصري ڪري نٿي سگهيس. ڪاش اهو عقل مون کي ڪجهه وقت اڳ اچي ها.

نڪي ٿيان سڱ ۾، نڪي سڱيڻي،

آهيان ڪميڻي، ذات ڀروچيءَ نه جڙان. "حسيني"

سسئي سوچيندي چوي ٿي ته آءُ عمر جي ان حصي ۾ آهيان جنهن ۾ غلط ۽ صحيح کي چڱي پر سمجهي سگهجي ٿو. مگر پوءِ به منهنجي من ۾ پنهل جي محبت جو آخر ڇو ڀرندڙ آهي. آءُ ته هن جي پيرن جي پٺيءَ برابر به ڪونه آهيان. هو سردار آهي ۽ آءُ ٻانهي به ڪونه سونهان پر پوءِ به منهنجي دل کي الائي ڇو ڏکو نه ٿو اچي يا ته منهنجو من پنهل سان ڪنهن اهڙي پيچ ۾ اڙجي ويو آهي ۽ اها محبت واري ڳنڍ اهڙي ته پيچجي وئي آهي جو ڪيس ڇڏائڻ مشڪل آهي. رکي رکي خيال اچي ٿو ته ان نه کلندڙ پيچ کي پلا ڇني ڌار ڪري ڇڏيان. پر ائين به صرف ان ڪري نٿي ڪري سگهان جو اها پيار واري ڳنڍ مون کي ڏاڍي پياري آهي. جنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري ان کي ڇنڻ جي ڪوشش ڪندس ته به ڪيس ڇني ڪونه سگهندس. ڀلا ڪو پنهنجي هٿن سان پنهنجو هينئڙو به ڪڍي سگهي ٿو؟ اهو ڏاڍو مشڪل آهي پل اندر ۾ جر ٻرندي هجي دل جي سڙڻ جي ڪڙاڻ ۾ جيڪو لطف اچي ٿو ان جي خبر انهن کي ئي پئجي سگهندي، جن جي اندر ۾ ڪنهن هوت جي الفت جو آشيانو هوندو.

ٻڌو ڪنهن ٻنڌاڻ، هينئڙو هوتائيءَ سين،
ڪا جا پيس ڪاڻ، نبيريانس نه نبري! "حسيني"

هيءَ سموري ڪائنات پروردگار پنهنجي پيار سان ٺاهي آهي، ۽ جنهن لاءِ ٺاهي اٿس اهو ڪيس محبت جي آخرين منزلن ڪان به گهڻو پيارو آهي. ٻي معنيٰ ۾ هيءَ دنيا خدا جي عشق جو شاهڪار آهي. جنهن شئي جو بنياد عشق تي ٻڌل هجي. ان ۾ رهندڙ پوءِ ڀل ڪٿي ڪيترا به ڪمزور ڇونه هجن پر ڇا پيار ڪان پرهيز ڪري سگهن ٿا؟ اهو ناممڪن آهي. سسئي ۽ پنهون ته هڪڙا تمام ننڍڙا ڪردار آهن. جن کي جنهن ڳايو آهي انهيءَ ته صرف ڪين اوٽ بنائي آهي. اصل ۾ سسئي ڪير آهي پنهون ڪير آهي. سندن محبت جا پيچ ڪيترو پيچيل آهن. ڇا اهي ڇنڻ جوڳا ٿي سگهن ٿا؟ يا ڪنهن جي مجال آهي جو انهن کي ڇنڻ لاءِ سوچي به سگهي. انهن کي ڇنڻ ٻي معنيٰ ۾ پاڻ مارڻ ٿيندو ۽ پاڻ مارڻ حرام آهي. جنهن لاءِ ڪوبه ايمان وارو حرام موت مرڻ لاءِ تيار ٿي ڪونه ٿيندو.

جيئن ته محبت جو پهريون نشانو عقل ٿئي ٿو. محبت جي تير لڳڻ سان عقل زخمي ٿي پوي ٿو ۽ اهو بسمل مثل تڙپندو رهي ٿو. نه ڪيس زندگي رهي ٿي ۽ نه ئي مٿس موت اچي ٿو. ان ڪشمڪش ۾ عقل جي سوچ ڪم ڪرڻ ڇڏي ڏي ٿي. يا ڪٿي ائين چئجي ته عقل کي ڪنهن ڳالهه جي سوچڻ جو هوش ئي باقي نٿو رهي.

ڀلا ڪو اڌ ڪٿل به ڪو عمل ڪري سگهي ٿو! سسئي اهڙي ڪيفيت ۾ هوندي چوي ٿي ته جيڪڏهن مون کي ڄاڻ هجي ها ته پنهونءَ جي جدائي جو مون کي نياڳ ڏسڻو پوندو ته جيڪر شروع ۾ ئي تقدير جو لکيو ڊوڙي ڊاهي ڇڏيان ها ته هيءَ ڪيچ ڏانهن وڃڻ وارو ڪشالو ئي ڪين ڪڍڻو پوي ها. پر مون ائين نه ڪيو. اصل ۾ مون ڪان ائين ڪرڻ ئي ڪونه ٿئي ها. يعني آءٌ ائين ڪري ئي ڪونه سگهان ها. ڇاڪاڻ ته تقدير لکڻ وارو هٿ ئي منهنجي پهچ ڪان گهڻو پري هو. جنهن تائين منهنجي پهچ ئي ممڪن نه ٿئي ها. ڀلا عشق تي ڪنهن جو زور ٿو هلي سگهي. ڇاڪاڻ ته اهو پنهنجي مرضيءَ سان ته ٿيندو ئي ڪونهي پر اهو هڪ اهڙو غيبي اثر آهي جيڪو اوچتو حملو ڪري تابع بڻايو وڃي ٿو ۽ هزارين سورن جي هوندي به عشق ۾ اهڙو ته مزو آهي جو ان جي چاشني چکڻ بعد ٻئي ڪنهن به طعام جي طلب ئي ڪونه ٿئي.

ڄاڻي جي ڄاتوم، ته پوندو فرق فراق جو،
اڪـــر ارادت جو، ڏريـــائـــين ڏو تـــوم،
پوءِ تان ڪونه ڪيوم هوند ڪشالو ڪيچ ڏي. "حسيني"

سسئيءَ جو چوڻ آهي ته دنيا ۾ اهڙو ڪوبه جيو شايد ئي هجي جيڪو عشق جي آزار ڪان آجو هجي. هونءَ ته ٿورو ڪي گهڻو سورن جو سرمايو هر ڪنهن وٽ موجود آهي. پر انهن سان پاڻ کي ييٽيندي جڏهن ڏسان ٿي ته مون وٽ سورن جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏا انبار ڀريل آهن. جن جون ڀريون ڪنيون پئي هلندي رهان. پر افسوس اهو اٿم ته انهن جا خريدار نظرئي نٿا اچن. ڇاڪاڻ ته اهي مونکان گهڻو پري لڏي نڪري ويا آهن. پر منهنجو به اهو قصد آهي ته اهي سورن جون ڀريون مٿي تي رکي انهن خريدارن کي ڳولي لهندس. ۽ ساڻن رهاڻيون ڪري سندن امانتون کين سنڀالي ڏيندس. ڇاڪاڻ ته اهي سور منهنجا پنهنجا هوندي به منهنجا ڪونه آهن پر اهي ته پرينءَ جا ئي مليل آهن. تنهنڪري انهن جو وٽن پهچائڻ منهنجو فرض آهي.

مٺ مٺ سورن سيڪنهن، مون وٽ وٺاڻان،
پريون ڪيو پشان، ويا وهائو نڪري. "حسيني"

پرين ڳوليندي ڳوليندي سورن جا سور سهندي هاڻي ان منزل تي پهتي آهيان. جتي سورن جو علاج پاڻ سور ئي ٿيندا آهن. تنهن ڪري نه چاهيندي به اهو پئي سوچيان ته پرينءَ کي ڳوليندي ئي رهان يعني سندس تلاش جاري رکيو اچان. مگر من جي آند ماند اهو به چوندڙ آهي ته پرين نه ملي ته بهتر آهي ڇاڪاڻ ته جيڪا هوت سان ملڻ جي اندر ۾ اسات آهي سا ان حد کي پهتل آهي. جيئن هڪ بيابان ۾ پاڻيءَ جي ڳولا ۾ رلندڙ مسافر اوچتو ڪنهن چشمي تي اچي پهچي ۽ بي اختيار ان تي ڪري پنهنجي اڃ اجهائي ڇڏي. ان سان ڪيس فرحت ته ضرور ايندي پر اهو اڃ وارو مزو ڪانئس ڪسجي ويندو. ساڳي طرح منهنجي ڳولا دوران جيڪڏهن پرين مون کي ملي ويو ته سندس وصال سان منهنجي اندر جي اسات جيڪا ساڻس نه ملڻ سبب موجود آهي. اها ختم ٿي ويندي ۽ ٿي سگهي ٿو ته ائين ٿيڻ سان هن پيار ۾ به ڪو فرق اچي وڃي تنهنڪري.

ڏوريان، ڏوريان مَ لهان، شال مَ ملان هوت،
من اندر جا لوچ، مَچڻ ملڻ سان ماٺي ٿئي. "حسيني"

تمام گهڻي مٺا ڪٺ ۽ اندر جي دليلن جي پڄر سسئي جي مايوسيءَ کي به مايوس ڪري ٿي ڇڏي. هونءَ به غمن جي گهڻائيءَ بعد اهي ڏک گهڻي قدر تڪليف جو علاج ثابت ٿيندا آهن. سسئي پنهونءَ جي وڇوڙي ۾ جدائيءَ جي هر پهلوءَ تي سوچيندي ڪڏهن پاڻ کي ڏوهاري پئي سڏي ڪڏهن ٻاڙيوارن کي ٿي ڏوراپا ڏنا. هڪڙي هنڌ ته پنهونءَ کي ڳولهڻ جو ارادو ئي ترڪ ڪري ڇڏڻ جي ڳالهه ڪندي، ائين به چوي ٿي ته پنهونءَ کي ڳولهيندي رهان پر هو نه ملي ته بهتر آهي. ڇاڪاڻ ته وصل بعد اهو محبوب جي جستجو وارو جذبو ختم ٿي ويندو.

ٻيو وري اهو ته ٻڌائي ته ڏک جو ذرو ذرو هر ڪنهن کي مليل آهي. پر انهن جي مقابلي ۾ وٽس بي انداز ڏک آهن ۽ اهي ڪيس ڏاڍا پيارا به آهن. ڇاڪاڻ ته جن پيارن جي مون کي تلاش آهي اهي ته مون کان گهڻو پري هليا ويا آهن ۽ مون وٽ سندن ڏک ئي ساٿي آهن. هڪ هنڌ پاڻ کي گهٽ ذات سڏيندي پنهونءَ جي قابل نٿي سمجهي ۽ چوي ٿي ته ڪٿي پنهونءَ جي ڀروچائي ذات ڪٿي آءُ گهٽ ذات ۽ اهوئي سبب هو جو ٻاروچا پنهنجي عزت تي ٽڪو لڳائڻ کان بچندي مون کي هٿ ڇڏي منهنجو ساٿ ڏٺي پنهون پاڻ سان ڪٺي هليا ويا. مطلب ته سسئي هر لحاظ کان پاڻ کي ئي ڪمتر ۽ ڏوهاري سڏيندي پنهونءَ پويان ڪهندي رهي آهي. پوءِ ڪٿي ڏاکهن کي ٻاراتا ڏنا اٿس ڪٿي ڏونگرن تي ڏمري آهي ڪٿي ڏيرن کي ڏهاڳ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيڻ جو جوابدار سڏيو اٿس. ڪٿي سچ تي ڪاوڙي آهي ڪڏهن هوا تي ڏبري آهي.

انهيءَ ايڏي وڏي ڪشالي بعد آخر ۾ سندس ذهن ان حد ڪي رسي ٿو تہ اي موڙهيل سسئي تون دل نہ لاهہ! نااميد نہ ٿيءُ ڇاڪاڻ تہ نااميدي ڪفر هجڻ سان گڏ جستجو واري جذبي کي بہ ماري وجهندي آهي. تنهنڪري توکي اميد جو آسرو ڪنهن بہ قيمت تي نہ ڇڏڻ گهرجي. ۽ تنهنجي سک جي اها تقاضا هئڻ گهرجي تہ هڪ ڏينهن توکي تنهنجو پنهل ضرور ملندو ۽ توکي سک پلئہ پوندا. جيئن اونداهي رات کان پوءِ روشن ڏينهن ٿيڻ جي پڪ هوندي آهي. آسمان تي جيڪڏهن وقتي بادل چڙهي ايندا آهن تہ اهي مستقل ڪونہ هوندا آهن. اهي وڏ ۾ وڏ برسات وسائڻ کان پوءِ پاڻ هرتو لهي ويندا آهن ۽ آسمان هڪ واري وري ستارن سان جرڪي پوندو آهي. هاڻي اٿين سمجهہ تہ تمام جلد تنهنجو پنهون وڏي چاهہ ۽ شوق منجهان اٺن جون قطارون وٺيو بس اجهوڪي اجهو تو وٽ پهچڻ وارو آهي.

ماري! هينئون مَ لوڏ، سکن پوندينءَ سسئي!
ڪوهيارو تو ڪوڏ، اچي ڪرهہ قطاريو. "حسيني"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ جا اکين متعلق ويچار

انساني جسم ۾ منهن کي وڏيڪ مانائتو سمجهيو ويجي ٿو ۽ ظاهر ۾ جيڪا عزت ڏني ويجي ٿي اها انسان جي پيشانيءَ کي ڏني ويندي آهي. اهڙي طرح جيڪڏهن ڪنهن کي ذليل ڪيو ويجي ته به سندس منهن کي نشانو بڻايو ويجي ٿو. جهڙوڪ ڏک هڻڻ يوندو ڏيڻ وغيره. انساني صورت ۾ ڪن، نڪ، وات ۽ اکيون سندس سهڻي هجڻ يا ڪوجهي هجڻ جو سبب هونديون آهن. ۽ انهن عضون ۾ نازڪ عضوو اکيون هونديون آهن. هتي شاهہ سائين اکين جي مختلف بيتن ۾ تشريح ڪندي سندن عمل ٻڌايو آهي ۽ اهو پڻ واضح ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته انهن جو انسان جي زندگي ۽ اخلاق سان ڪيترو ڳهرو لاڳاپو آهي ۽ سندن عملن جو انساني زندگيءَ تي ڪيترو اثر پوي ٿو.

سڄي رات آرام ڪرڻ کان پوءِ جڏهن اکيون ننڊ ختم ڪري پنهنجا طاق کولن ته سڄ ايرڻ کان اڳ ڪين محبوب جو ديدار ڪرڻ کپي يعني سندن ٻاهرين دنيا جي ڏسڻ جي شروعات حق سڄ جي ديدار سان ٿي هئڻ گهرجي. هتي اهو سوال هر ڪنهن جي ذهن ۾ ضرور اچي سگهي ٿو ته ڇا هر هڪ ماڻهوءَ جو محبوب هجڻ ضروري آهي. جواب ايندو ته اهو ضروري ڪونهي، پر آءٌ ذاتي طرح پوري پڪ سان چوان ٿو ته اسان منجهان هر هڪ جو اهڙو محبوب ضرور آهي جنهن جو صبح سوير سڄ ايرڻ کان اڳ ديدار ڪرڻ نه صرف ثواب جو ڪارڻ آهي پر ان جي ديدار ڪرڻ سان ڏينهن جي شروعات بابرڪت بڻجي ٿي. هاڻي جيڪڏهن اسان جون اکيون صبح ٿيڻ تي ان جي ڏسڻ کان محروم رهجي وڃن ته اها اسان جي بدبختي ته ضرور آهي پر اسان جي اکين لاءِ به سٺو سوڻ ڪونهي. هاڻي اهو آخر ڪهڙو محبوب آهي جنهن جو ڏسڻ اسان لاءِ ضروري هجڻ سان گڏ اسان جي زندگيءَ کي به گل گلزار بڻائي سگهي ٿو. اهو آهي "قرآن پاڪ".

شاهہ سائين جو چوڻ آهي ته:

ايرندي ٿي سڄ، پرين جي نہ پسنديون،
ڪڍي ٻئي ڏج، اکڙيون ڪانگن کي. "آسا"

جيئن ڪنهن جانور واسطي چارو، مشين لاءِ تيل آهي، تيئن انسان جي زنده رهڻ لاءِ کاڌو ٿئي ٿو ۽ کاڌي جي شروعات ماڻهو ناشتي سان يعني "نيرن" سان ڪندو آهي ۽ نيرن ماڻهوءَ لاءِ منجهند جي ماني کان به وڌيڪ ضروري ان ڪري به ٿئي ٿي ته هو جيڪو به ڪم شروع ڪندو، اهو نيرن ڪيل هئڻ ڪري تمام سٺي نموني ڪري سگهندو نہ ته نيراڻي هجڻ ڪري اول ته سندس ڪم ڪرڻ ۾ دل ئي نہ لڳندي پر جي هرويرو زور زبردستيءَ سان اهو ڪم ڪندو ته اهو ايڏو سٺو ڪونہ ٿي سگهندس ۽ اهو ئي خاص سبب آهي ته امير ته خبر ناهي ڪهڙن طعامن سان نيرن ڪندا آهن پر اسان جا غريب قسم جا ماڻهو هاري، ناري، مزدور وغيره پيو نہ ته ڪم تي وڃڻ کان اڳ رات جو بچيل کاڌو، جنهن ۾ پٽ، سڪي ماني ٻاروٽو ٻوڙ گرم ڪري يا اٽين ٿڌوڻي کائي نيرن ڪري وڃي پنهنجي ڪرت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سان لڳندا آهن انهيءَ اصول کي ذهن ۾ رکندي شاهه سائين اکين لاءِ چوي ٿو جن ساجهري محبوب جو ديدار ڪيو، تن ائين سمجهو ته ڄڻ نيڻن ڪيائون ۽ اهڙي قسم جو ديدار من ۽ روح لاءِ حج جي سعادت جهڙو ليکيو وڃي ٿو.

تن نيڻن کي نيران، جن ساجهر سيڻ سانيٽيا،
جيءَ، جسي ۽ جان، ڪر حضوري حجُ ڪيو. "آسا"

اسان جي مذهب موجب پنج وقت عبادت لاءِ مقرر ٿيل آهن. پر هڪڙو اهڙو به وقت آهي جيڪو پيغمبرن جي عبادت لاءِ مخصوص هو پر ڪنهن عام ايمان واري کي ان وقت عبادت ڪرڻ جي منع ڪونه ٿيل آهي ۽ اهو وقت آهي "اسر" يعني ڏليءَ رات جو جنهن کي تهجد جو وقت به چيو وڃي ٿو. ان وقت ۾ سڄو عالم ننڊ جي پاڪر ۾ هوندو آهي اصل ننڊ جو مزو به ان وقت ئي اچي ٿو. پر اهڙن دل کي وڻندڙ لمحن کي ڇڏي جيڪي اکيون، اپ پير ٻيهي محبوب کي راضي ڪرڻ لاءِ بيدار ٿي ٻيهن ٿيون ۽ سندن ارادو به صرف مالڪ کي راضي ڪرڻ هوندو آهي. جنهن ڪري هنن جو ڪم ئي صرف الاهي قربت حاصل ڪرڻ کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ڪين ٿئي ٿو. تنهن ڪري ٻنا ڪنهن ٻئي رنگ ۾ رنگجڻ جي محبوب جي رهاڻ ۾ رڱجڻ واري آس ۾ غرق ٿيون. اهي پڪ سان ان خالق جي رنگ ۾ رنگجي وينديون.

اکيون علي الصباح، دوست ڏيکڻ آئيون،
اينديون ارداس ۾، ٻي نه ڪنديون ڪاءِ،
رچنديون راءِ پاهه، پر چنديون پرينءَ سين. "آسا"

اکيون محبوب جي ديدار واسطي روزانو روئن به ٿيون ته خوش به ٿين ٿيون، يعني سندن روز مرڻ ۽ جيئڻ معمول بڻيل هجي.

اکين جهڙو ٻکيو جڳ ۾ شايد ئي ڪو هجي. اهي محبوب کي ڏسڻ جي باوجود ٿوري جهٽ لاءِ به جيڪڏهن دلبر کائن اوجهل ٿو ٿئي ته هنجون هاريندي حال کان بيحال ٿيو وڃن. يعني ايڏو زارو قطار ٿيون روئن جيئن ڪو محبوب هنن کان ورهين جو وڇڙيل هجي، وري ان ئي جهٽ ۾ محبوب جو هڪڙو جلوو پسڻ سان سرهيون ٿيو پون، يعني سندن ڪيفيت به عجيب ڪيفيت آهي ته گهڙيءَ ۾ خوش گهڙيءَ ۾ مايوس. ڏينهن ۾ ڏهه دفعا دلبر جو ديدار ڪرڻ جي باوجود به ڪين ڪنهن وڃايل شئي مثل ڳوليندڙيون رهن ٿيون. جيڪو وقت ڪيس نٿيون ڏسن. اهو وقت بيتاب پريشان رهندي اباٽڪيون ٿيو پون مطلب ته دلبر جي هڪ پل به کائنس دوري برداشت نه ٿي سگهندي آهي اهي انهيءَ ديدار درشن واري معاملي ۾ ايتريون ٻکيون آهن. جو سندن ڍاپڻ ئي محال آهي. مطلب ته اهي نه ڍاپي نه ڍاپنديون.

وسڻ ۽ وهڻ، ڏهاڙي ڏسڻ لاءِ،
ڏسي ڏسي آئيون، تووءِ تلاشون ڪن،
ڍاپيون نه ڍاپن، پسڻ منجهان پرينءَ جي. "آسا"

طالب ۽ مطلوب جون اکيون جڏهن ملي چار ٿين ٿيون ته سندن چال ۾ عجب فرق اچيو وڃي ٿو ڇاڪاڻ ته اهي عشق سکڻ بعد ڪڏهن هڪٻئي تي ڪاوڙ ڪنديون آهن، ڪڏهن گهور وينديون آهن ڪڏهن رسيو پون ته ڪڏهن وري ڪير ڪنڌ ٿيو پون.اهڙي قسم جون اکيون محبتي ماڻهن جون ٿين ٿيون. ۽ وڏي ڳالهه ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهي بي زبان هوندي بہ زبان رکندڙ هوندیون آهن. يعني عاشق ۽ معشوق جون اکيون خاموش هوندي بہ پاڻ ۾ ڳالهائيندیون آهن پر عشق وارن جي اکين ۾ جيکا رمز هوندي آهي اها هر کنهن اک ۾ هجڻ مشکل آهي.

اکڙيون، اکڙين تي، ڏمر ڏوس کرين،
جيلانہ سکڻ سکيون، تيلانہ دعوي منجهہ دڙين،
کلن ۽ کرين رسن پرچن پاڻ ۾. "آسا"

اکين تي کنهن جو بہ اختيار کونهي متن کوبہ پابندي نٿو لڳائي سگهي. اکين کي کنهن طرف ڏسڻ کان روکي نٿي کونہ سگهبو. کو کيترو بہ طاقتور ڇو نہ هجي سندس در تي کي جوڏا بہ سلام ڇو نہ پريندا هجن پر پوءِ بہ هو اکين جي اڳيان بلکل بيوس هوندو آهي ڇاکاڻ تہ اهي قدرتي طرح هونديون ئي اجهل آهن. کين جيکڏهن ڇپرن سان ڍکيو وڃي. تڏهن بہ وڏي ۾ وڏا فاصلا لتاڙي انساني جسم جي آرام ۾ هجڻ واري حالت ۾ بہ اهي ننڊ ئي ننڊ ۾ پنهنجي دل گهرئي جو ديدار ماڻي اچڻ ۾ ڪمال رکنديون آهن اهڙي طرح اهو ماڻهو جنهن جي جسم جون اهي اکيون توڙي حصو ٿين ٿيون ان جي بہ کا پرواهہ کونہ کن.

اکين کي آئون، جان کي جهلون پائيان،
لوک لتاڙي ننڊ ۾، ساڄن سو نائون،
مون کي مارياٺون، پاڻ پرچي آئيون. "آسا"

اکيون انتهائي درجي جون بيوقوف بہ هونديون آهن. منجهن کابہ دوراند يشي کونہ ٿئي نہ ئي کو مصلحت پسندي کان کم وٺي ڄاڻن. اهي پاڻ هريون ۽ پاڻ پريون بہ هونديون آهن. جنهنکري محبت ۾ اهڙي هنڌ وڃي اٽکنديون جتي جوکم ئي جوکم هوندو آهي ۽ اهو جوکو پنهنجي مت سبب ئي پرائين ٿيون پر جيکڏهن ڏنو وڃي تہ جنهن هنڌ اهي اٽکن ٿيون اتي ڀي کابہ ڳالهہ ٻولهہ يا سڏ سماءُ جو چارو ئي نہ هئڻ کري سواءِ جان قربان کرڻ جي ٻيو کو سودو ٿي نہ ٿهي سگهندو.

اکين پنهنجي مت، پاڻ سين پاٿهين کئي،
اتي وڃي لڳيون، جتي جان کپت،
نہ کا ڳالهہ نہ ڳت، جيءُ ڏني رِءِ نہ جڙي. "آسا"

دنوي لاها چاڙها پسندي شاهہ سائينءَ جهڙي فقير صفت شخصيت بہ ائين چوڻ تي مجبور آهي تہ دنيا وارن جي هلت جي ابتڙ هلو پنهنجي سياءَ ۾ عام ماڻهن کان بلکل مخالفت ۾ هلو پنهنجي اک کي بہ ابتو رکو ماڻهو جيئن دنيا ۾ هلن ٿا. تون بلکل انهن جي ابتر هل جيئن ٻيا دنيا کي جنهن نظر سان ڏسن ٿا تون بلکل ائين نہ ڏس جيکڏهن کي ماڻهو دنيا جي ساگر ۾ لهوارا وهن ٿا تہ تون اوڀارو ۽ اوچو وهہ جنهن بہ شئي کي ڏسين تہ کيس پوري ڏيان سان کامل نظر سان ڏس ۽ محبوب جي سامهون کنڌ کڻي نہ وڃ پر بلکل پنيرو رهي پوئين پير پرين ڏانهن پنڌ کر مطلب تہ هن دنيا جي چال کي محسوس کندي ان جي بلکل ابتڙ هلو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اک اسٽي ڏار، ونءُ اسٽو عام سين،
جي لهوار و لوڪ وهي، تون اوچو وهءُ اوپار،
منجهان نوچ نهار، پر پنيرو پرينءُ ڏي. "آسا"

شاهه سائين عام سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اکيون اهي ڏار يعني اکين کي اهڙي طرح هيراءِ ته جئين اهي صرف پنهنجي محبوب ڏانهن ئي ڏسنديون رهن يعني محبوب کان سواءِ ڪنهن غير يا ڌاريئي ڏانهن ڏسڻ جو گمان ئي پيدا نه ٿئي پر جيڪڏهن اکين غلطيءَ ۾ به ڪنهن ٻئي ڏانهن نهاريو ته سندن شامت اچي ويندي ڇاڪاڻ ته انهن اکين کي پنهنجو محبوب ڪري مڃيو آهي. اهو تمام گهڻو غيرتمند آهي ۽ هڪ غيرتمند پنهنجي عزت تي حرف اچڻ ڪڏهن به برداشت ڪري ناهي سگهندو.

اکيون سيئي ڏار، جن سان پسين پرينءَ کي،
ٻئي ڏانهن ڪير نهار، گهڻو ريسارا سپرين. "آسا"

چوندا آهن ته محبت ڪئي نه ويندي آهي پر ٿي ويندي آهي. اها گهڻي قدر حادثاتي ٿيندي آهي. پر اهو محبت ٿيڻ وارو حادثو به ڏاڍو وڻندڙ هوندو آهي ۽ دل کي فرحت ڏيندڙ هجڻ سان گڏ پاڪ به ٿئي ٿو، جنهن ڪري ڪيس پاڪ جذبن جو اظهار به چيو وڃي ٿو. محبت ٿيڻ سان انساني اڌورا جذبا مڪمل ٿين ٿا. محبت ۾ روحن جو سچو ڳانڍاپو پڻ هوندي آهي. هن جي ٿيڻ سان حليمائپ نهٺائي، خوش خلقي جنم وٺن ٿيون. اهڙن گڻن سان انسانيت مڪمل ٿيندي آهي. اکين جو به عجيب سڀاءُ ٿئي يعني اهي ايترو حساس ٿين ٿيون جو ڪنهن اجنبي کي به ڏک ۾ ڏسي پريشان ٿيو پون، ان کان سواءِ سندن محبت ڪرڻ جو به عجيب انداز ٿئي ٿو. ڪين ميرن مارڻ منجهان ئي مزو ايندو آهي تنهن ڪري ڪنهن چاڪر تي ته ڪين فلڪ ئي ڪونه اچي. پنهنجي الفت جو ڇار اهڙي هنڌ اڇلائيندي ڪامياب ٿين ٿيون. جتي ڪنهن پوري ٻني ته نهيو پر چڱي ڀلي جي پهچ به مشڪل هوندي آهي. ٻي معنيٰ ۾ محبت جي رالد ۾ اهڙو ميدان فتح ڪن ٿيون جتي ڪنهن توب تلوار يا ڪنهن ٻئي وڏي هٿيار کي به هلڻ جي طاقت ڪونه هوندي آهي. ان لاءِ وڌيڪ شاهه سائين وري هينئن به چيو آهي.

اکين کي آهين، عجب جيهون عادتون،
سور پرائي سات جا، وڃيو وهائين،
اتي لنوءُ لائين، جت حاجت ناهه هٿيار جي. "آسا"

ڪنهن دل گهرئي کي جيڪڏهن تمام گهڻي عزت بخشي وڃي ته ان لاءِ ائين به چيو ويندو آهي ته آءٌ ته تنهنجي راهه ۾ نيڻ وڇائي تنهنجو آدرڀاءُ ڪندس. هاڻي نيڻ کي قالين يا ڪيمخاب جو ٽڪرو ڪونهن جو ڪنهن جي آمد تي ان جي رستي ۾ وڇائي سگهبا پر ان شخص سان وڏ ۾ وڏ محبت جو اظهار انهن لفظن ۾ ڪيو وڃي ٿو.

هاڻي ان دوست جي آمد تي ڪيس ويهارڻ لاءِ ڪنهن پڪي جاءِ يا ايئرڪنڊيشن بنگلي جي آڇ ڪئي وڃي ته به غلط نه ٿيندو. پر هن کي ائين چيو وڃي ته آءٌ ته تو کي اکين ۾ جايون ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. ان منجهان ان مهمان جي شخصيت جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بلنديءَ ظاهر ٿيڻ سان گڏ، سندس ميزبان جي اڄ منجهان سندس عقيدت جي پروڙ پوي ٿي، جڏهن ته هن سائنسي دور ۾ ته ڇا پر ڪنهن به دور ۾ اهو ممڪن ئي نه پئي ٿي سگهيو ته ڪنهن لاءِ رستي مٿان نيڻ وڇايا وڃن يا ڪنهن کي اکين ۾ ويهاري سگهجي، پر محبت ڪرڻ وارن ته ان حد تائين به چئي ڏنو ته تنهنجي سانڍي رکڻ لاءِ منهنجون اکيون ئي مناسب جڳهه آهي. جنهن ۾ توکي ويهارڻ بعد سندس ڇپرن واريون دريون اهڙي طرح بند ڪري ڇڏيان جو توکي زماني جو ٻيو ڪو به نه ڏسي ۽ نه ئي آءُ ڪنهن ٻئي جي صورت ڀسي سگهان. يعني گفتن جي ڇاڻ به رکو اسان ٻنهي تائين محدود رهي. اهڙي چاهت کي محبت جو معراج به چئي سگهجي ٿو ۽ معراج جي معنيٰ آهي تمام وڏي بلندي هائي جيڪي پيار جي ايڏي وڏي منزل کي حاصل ڪرڻ لاءِ جاکوڙيندڙ هوندا، اهي ئي اهڙا لفظ اچاري سگهن ٿا ته

اکين ۾ تي ويهه، ته آئون واري ڍڪيان،
توکي ڏسي نه ڏيهه، آءُ نه پسان ڪي ٻيو. "آسا"

شاهه سائين حق جي ڳولا

هر انسان ڪي قدرت طرفان مليل مت مختلف هوندي آهي. تنهنڪري سندس زندگيءَ جو انداز به مختلف ٿئي ٿو نه رڳو زندگي پر سندس سوچ جو اڏام به ڌار هوندي آهي، جنهن ڪري خاص صفتون، نفرت ۽ محبت جا بيان به وٽس جدا جدا هوندا آهن. انسان گهڻي قدر پنهنجي جنس تي موهت ٿي منجهس سمائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. پوءِ انهيءَ جستجو ۾ ڪيس ڪيتريون ۽ ڪهڙي قسم جون رنڊڪون پيش اچن ٿيون انهن سان ڪيئن مهاڏو ٿو اٽڪائي اهو سندس سچي اڪير تي هوندو آهي. دل گهرئي جي حصول واسطي جيڪي ساڻس رقابتون ڪندا آهن، انهن سان نفرت جو ذهني اظهار ڪندي، وقتي طرح جسماني به اٽڪي پوندو آهي. جنهن دوران ڪيس ذهني پيڙا سان گڏ جسماني زخم به رسي پوندا آهن. پر انهيءَ عشق جي راند ۾ جيڪي ثابت قدم رهيا. انهن کي اوس ڪاميابي حاصل ٿئي جنهن بعد اهي عشرت ۾ گم ٿي وڃن ٿا. يعني منجهائن اهو جستجو وارو جذبو ئي ختم ٿي ويندو آهي، جنهن سبب اهڙن ماڻهن کي دنوي يعني زماني سان گڏ هلندڙ انسان ڪوٺيو ويندو آهي. پر شاهه سائين اهڙي ڪرت کان گهڻو مٿانهون هيو، تنهن ڪري سندس محبت جو مڪان به وڏي مرتبي جو هو اهڙي محبت صرف وڏي ظرف وارن کي ئي سونهندي آهي. شاهه جي حب جو مرڪز اها اڻ ڏٺي ذات هئي، جيڪا نظرن کان اوجهل هئڻ باوجود به نظر ايندڙ آهي هن جي حسن ۽ ڪمال عقلمندي جو پوري ڪائنات نه صرف مظهر آهي پر سندس سچائيءَ جو قسم ڪندي سندس ثنا جي ورد ۾ ويڙهيل آهي، ان افضل جي ڳولا ايڪانت ۾ ويهي اکيون پوري ئي ڪري سگهجي ٿي؛ مراقبي ڪرڻ منجهان صرف اها مراد آهي ته هن ظاهري دنوي ڪشش کان پاسيرو ٿي. انهن حسين وادين جي حسن کي پاسيرو رکي انهن جي اصلي خلقيندڙ جو جلوو ماڻي سگهجي. اهو عمل ڪيترو ڏکيو آهي. تيئن جوکو به آهي يا هرويرو هٽ وٺي پاڻ کي پريشانين جي ويرين حوالي ڪرڻ جيان آهي انهن سوالن جا جواب صرف اهي ئي ڏئي سگهندا، جن پنهنجي ذهن ۾ اٿندڙ اهڙن سوالن کي به لاجواب بڻائي. پنهنجي پرت واري ڀرانگهه انهيءَ آسري تي اڳتي وڌائن ٿا ته سندن پير اهڙي هنڌ تي ضرور پوندو جتي هتان وارن منجهان ڪنهن جو ايرپير ئي نه هوندو. خيالن ۽ سوچ جي ڦوڪڻن تي سوار ٿي عاشق محبوب جي تلاش ۾ لامڪان تائين پهچي ڏسي ٿو ته انهيءَ بخت کان به بالا رهبر کي ڪنهن ڊيگهه ويڪر ۾ سمائي ئي نٿو سگهجي، يعني هن جي ڪنهن هڪ ڪمال جي به ڪا حد مقرر ڪرڻ ممڪن ئي ڪونهي حدون ته خود ان جون محتاج آهن. جيڪڏهن سندس صرف هڪ صنف حسن کي ڏٺو وڃي ته ان جي به ڪا حد يا حساب ئي نه ملي سگهندو. هتي عاشق پنهنجي سڪ کي ڏسندي اهو محسوس ڪري ٿو ته سندس سڪ انتها جي منزل کان به اڳيرو آهي. پر اڳيان صاحب حسن "مطلوب" پنهنجي حسن جي پري کان نگاهه جي حدن کان به "گهڻو اڳتي پسندي. عاشق جي سڪ جي ڪٿ ڪي نظر ۾ ئي نٿو آڻي. عشق مجبور ته حسن مغرور يعني معشوق کي ڪنهن جي ڪا پرواهه ئي ڪونهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لوچان تي لاحد ۾، هادي، لهان نه حد،
سپيريان جي سونهن جو، نڪو قد نه مد،
هت سڪڻ بي عدد، هت پرين، پروانا، ڪو. "آسا"

خالق پنهنجي خلقت ۾ ايترو ته سموهيل آهي جو هن جي نظر ۾ خالق ۽ مخلوق هڪ ٻئي هنڌ بلڪل گڏوگڏ آهن، مطلب آهي ته خالق خلقت کان جدا ڪونهي ۽ خلقت خالق کان خالي نه آهي خدا ٿي سموري ڪائنات جي مخلوق صرف "انسان" خالق جي چواڻي هن جو ڳجهه آهي، ۽ وري انسان جو ڳجهه خالق کانسواءِ ٻيو ته ٿي به نٿو سگهي، ٻين لفظن ۾ ڪي ائين چئجي ته خالق ۽ مخلوق هڪٻئي ۾ پاڻي، مثل ملايل آهن. جن منجهان هڪڙو آب حيات ۽ ٻيو سادو پاڻي آهي. پر سندن رنگ وزن توڙي ذائقو بلڪل هڪ جهڙو ۽ هڪ جيترو آهي. هاڻي انهن ٻنهي پاڻين مان جيڪڏهن آب حيات ۽ سادي پاڻيءَ کي جدا ڪرڻ گهرون ته نه ڪري سگهنداسون. ڇاڪاڻ ته ائين ڪرڻ اسان جي سمجهه کان گهڻو مٿاهون آهي. اهڙي ڳجهه کي سمجهڻ خاطر الله لوڪ درويش جيءَ کي جفائون ڏئي من کي ماري انهيءَ تي متفق ٿيا ته ڪک پن ۾ تون مان به تون ته تون ۽ تون مطلب ته آسمانن ۽ زمينن ۾ صورت تون ئي تون آهين ۽ ان ڳالهه کي ورد بڻائي هرڪو سچو فقير پنهنجي دڳ اهائي لات لنوندو ويو.

هو پڻ ڪونهي هن ري، هيءَ نه هنهان ڌار،
الانسان سري وانا سره، پروڙج پچار،
ڪندا ويا تنوار، عالم عارف اهڙي. "آسا"

هست ۽ نيست تي سوچيندي هست جا متلاشي ان کي پهچڻ لاءِ ان سوچ ۾ رهيا ته هو جڏهن نابود ٿيندا تڏهن ئي بود کين ملي سگهندو. ظاهري نابود جي معنيٰ آهي فنا تي وڃڻ پر فنائيت اهڙي قسم جي هئڻ گهرجي جنهن ۾ بدن جو واسطو دنيا سان به لاڳاپيل هجي ۽ دلي لڳاءُ هست سان اهڙي انداز سان جڙيل هجي جو پنهنجون سڀ خواهشون صرف ان جي حصول واسطي هئڻ گهرجن. ان لاءِ ڪيتري مسافت ڪرڻي پوندي اهو صرف اهي ئي ٻڌائي سگهندا. جن جو من صرف سائينءَ جي تند سان گڏ تنوارينڌڙ هوندو. دنيا اهڙو ڪاڪ محل آهي، جنهن ۾ هر طرف انسان کي صرف هتي ئي مصروف رهڻ جي ترغيب ملندڙ آهي. هتي جون آسائشون شريڪ حيات جي محبت پنهنجي نسل وڌائڻ جي آرزو سچي پيار جي مياڪر جي گرميءَ جو سواد آهي. سڀ اهڙا موهيندڙ منظر آهن جن ۾ انسان منڊيل هئڻ ڪري نيست واري زندگيءَ کي ئي سڀ ڪجهه ڄاڻندي هست ڏانهن سوچڻ جو ڪيس هوش ئي ڪونهي پر جن جي خيالي تند هست سان لاڳاپيل هجڻ جي طلبگار هوندي آهي. انهن لاءِ هن دنيا جون سموريون ڪششون کين برابر هونديون آهن. کين نه ته لٽي ڪپڙي پائڻ جو هوش هوندو آهي نه بدن جي ٿاهه ٿوهه جو سماءُ.

هو هر حالت ۾ هست جي ميلاپ خاطر مدهوش هوندا آهن، جيڪا ظاهري زماني جي ماڻهن واسطي غليظ زندگي هوندي آهي، جڏهن ته ظاهر اک کي نظر ايندڙ غلاظت ان اک جي پنهنجي ڇپي هوندي آهي. جيڪا سندس بينائيءَ واري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پردي تي پيل هجڻ ڪري باقي دنيا وارن کي ڇپين پريل ڏسندي آهي. جڏهن تہ اهي ظاهري ڳدلا ۽ مست ملنگ ٿي هست جي هنج ۾ هوندي ساري عالم کان اتم هوندا آهن ۽ ڪين پاڻ جهڙن کان سواءِ ٻيو سمجهي ٿي ڪونہ سگهندو آهي.

نابوديءَ نيئي، عبد کي اعليٰ ڪيو،
مورت ۾ مخفي ٿيا، صورت پڻ سيئي،
ڪبي اِتِ ڪيهي، ڳالهہ پريان جي ڳجهہ جي. "آسا"

جن پنهنجي وجود جي پرواهہ نہ ڪندي اعليٰ وجود جي وجداني قوت ۾ پاڻ کي فنا ڪري ڇڏيو. اهي ظاهري عبادتن کان بہ آزاد رهيا. هنن جي ڪنهن بہ وضو، نماز، روزي، سجدي جي ڄڻ ڪا پابندي ٿي ڪونہ هجي. ڇاڪاڻ تہ انهن جو خيال جڏهن حق کان ڇڄي ڪنهن ٻئي پاسي وڃي تہ هو ان قسم جي عبادتن ڏانهن ڌيان بہ ڏين. پر جڏهن هنن جي هر گهڙي اٿڻ، ويهڻ، سمهڻ ايستائين جو جيئڻ ۽ مرڻ بہ ان حق تعاليٰ جي خوشنوديءَ تي مرڪوز هوندو آهي تہ پوءِ هو ڪنهن ٻئي پاسي جو ڏسندا اهي ظاهري زندهہ هوندي بہ پاڻ کي نابود ڪري چڪا هوندا آهن. ۽ اهو ئي انهن جو انعام آهي تہ هو هميشہ لاءِ حق تعاليٰ سان هڪ ٿي ويا.

جن وڃايو وجود کي، سي فاني ٿيا، في الله ۾،
نہ تن قيام، نہ قعود ۾، نہ ڪوڪن سجود،
جيلان ٿيا نابود، تيلان ڳڏيا بود کي. "آسا"

"آءٌ"چوڻ وارا ڪڏهن بہ قادر جي قربت کي ڪونہ پهچي سگهندا جيئن عزازيل ڪيو. هن مالڪ جي مالڪيءَ کان انڪار ڪونہ ڪيو هو. پر هن پاڻ کي بہ ڪجهہ سمجهيو هو. تنهن ڪري رجيم جو لقب ولي بيزاري جو طوق پائي جنت منجهان ڪڍيو ويو ۽ قيامت تائين لعنتي بڻجي ويو. خداوند ڪريم جتي رحيم آهي تہ اتي واحد القهار پڻ آهي. هو اڪيلو آهي نہ ڪنهن جو ڄڻيو آهي نہ ڪنهن کي جنم ڏنو اٿس. کيس هيڪڙائي پسند آهي جن ٻيائيءَ کي ٻن ۾ وجهي هيڪڙائيءَ جي ساراهہ ڪئي اهي ئي پار پهچي ويا ۽ خوديءَ وارا وچ سير ۾ ڏاڍوڙا هڻندي ويرين جي ور چڙهي ڪيني جي مڇين جو کاڄ بڻجي برباد ٿي ويا. الله کي عجز ۽ عاجزي پسند آهي. سندس انهيءَ رمز کي ڏسندي سرور جا صلواة ۾ پير سڄي پوندا هئا. جڏهن تہ مالڪ جا اهي لفظ بہ آهن تہ "آءٌ" ۽ منهنجا ملائڪ رسول ﷺ تي صلواة پڙهن ٿا. جنهن ڪري اي ايمان وارؤ اوهان بہ رسول ﷺ تي صلواتون موڪليندا رهو. ڇا اهڙي پياري حبيب کي ڪنهن مصافت جي ضرورت هئي. جڏهن تہ کيس چيو ويو تہ منهنجا محبوب توکي ايتري عبادت جي ڪهڙي ضرورت آهي. جواب ۾ سهڻي عاجزيءَ سان عرض ڪيو تہ مالڪ تنهنجا ٻيا سيئي نالا رحمت ڀريا آهن، پر هڪڙو نالو اهڙو بہ آهي جيڪو بيپرواهيءَ جو مظهر آهي، يعني "واحد القهار" منهنجا سائين تون اهو نالو لاهي ڇڏ تہ پوءِ آءٌ بہ عاجزي ڇڏڻ تي سوچيندس.

آئون، سين ان پار، ڪڏهن تان ڪونہ پيو،
ان الله وِترٌ يُحبُّ الوِترَ، نيئي ٻيائي ٻار،
هيڪڙائي وڻ هار، هنجون جي هڻڻ جون. "آسا"

جن پاڻ کي واحد وٽ ارپي ڇڏيو. انهن جا چوڏهن طبق روشن ٿي ويا. سندن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رڳ رڳ رباب بڻجي واحد جي وحدانيت جي ورد ۾ وڄندي رهي ٿي.

اي مالڪ تون اڪيلو آهين تنهنجو ڪوبہ شريڪ ڪونهي تون ئي پوري ڪائنات جو خليقيندڙ آهين. هر شيء فنا ٿيندي، صرف توکي بقا آهي. يعني باقي تنهنجي ذات رهندي اهڙي قسم جو ورد جن وجود جو حصو بڻائي ڇڏيو. اهي هلندي ڦرندي، سمهندي بہ مالڪ کان غافل نہ آهن. سندن هر عمل عبادت ۾ شمار آهي.

تـن تـسـبـيـح مـن مـڻـيـو، دل دنـبـورو جن،
تـنـدون جي طـلـب جون، وحـدت سـر وڄن،
وحـده لا شـريـڪ لــه، اهــو راڳ رڳن،
سـي سـتـائـي جاڳن، تـنـہ عـبـادت ان جي. "آسـا"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حڪم آهي تہ جيڪو بہ واعدو ڪيو اهو پاڙيو. ڇاڪاڻ تہ واعدي لاءِ پڇا ڪئي ويندي. هن گوشت جي جسم ۾ جيڪو روح ڦوڪيل آهي ان جي خلقڻ وقت ڪائنس سچائيءَ جو واعدو ورتو ويو هو ۽ روح بغير ڪنهن حجت جي هائو ڪري پاڻ کي ان ويڙهي سان جوابدار بڻائي ڇڏيو هو تہ هو هر قدم سچ جو ڪٿندو ۽ سچائيءَ سان پنهنجو سفر پورو ڪري پنهنجي سائيہ سان اڳي سرخرو ٿيندو. اهو واعدو ڪنهن ظلم يا زبردستي ڪرڻ سان ڪونہ ورتو ويو هو. تنهنڪري ان ۾ ڪوتاهي ڪنهن بہ قيمت تي برداشت نہ ڪئي ويندي. پر جيڪڏهن ڪنهن ڪان واعدي خلافي تي يا ڪچائي ڪرڻ جو ڪو عمل ٿي پيو. تہ اهو پاڻ ان جي رسوائي ۽ ندامت جو سبب بڻبو ۽ ويڙهيچن طرفان جتي هر ڪنهن کي واعدي پاڙڻ جي عيوض رحمت جون خلعتون عطا ٿينديون. انهن جي وچ۾ ڪنهن هڪ اڌ جو رسوا ٿيڻ سندس ٿي وڏي ۾ وڏي بدبختي ليکي ويندي. مالڪ روحن کي گڏ ڪري سوال ڪيو: " ڇا نہ آهيان! مان اوهان جو رب؟" تڏهن سيني هڪ آواز ٿي جواب ڏنو "هائو" يعني اها هائوڪار مالڪ سان سچائي جو واعدو هو جنهن جو پاڙڻ لازمي آهي.

الست بربڪم، جڏهن ڪن پيو م،
قالوا بلي قلب سين، تڏهن تت چيو م،
تنهين وير ڪيو م، وچن ويڙيچن سين. "مارئي"

هتي ويرهيچن جي ونگن ۽ ڏنگن ڏنگيندي مون کي بيحال ڪري وڌو آهي. پر قسمت ۾ جيڪو داڻو پاڻي لکيل آهي. اهو پورو ڪرڻو اٿم. نہ تہ هن قيد ۾ زندگي ڏاڍي ابتر ٿي گذري. وري بہ شڪر آهي جو جسم تي بندش آهي. پر منهنجا خيال آزاد آهن. يعني آءٌ بدني طرح هت آهيان پر منهنجو روح مارن وٽ آهي. ڏينهن رات خدا جي در دانهون ڪندڙ آهيان. جيڪو ضرور منهنجون آهون ورنائيندو ۽ منهنجي مارن سان ميلاپ ڪرائيندو.

قيد الماءِ تيوم، هت اڙانگي گهاريان،
هناڪ جسمي والفوا دلد يڪم، هيئون هت سندوم،
قادت شال ڪدوم، ميڙاڪو سين مارئين! "مارئي"

هتان جي مصافتن کي ڏسندي ايڏي چڙ پئي اچي تہ جيڪر هتان جي هر شيءِ کي باهہ ڏئي ساڙي ڇڏيان. ڇاڪاڻ تہ مون کي صرف پنهنجي وطن جي هر شيءِ پسند آهي ظاهر ۾ ڪي هتي اتان جي مقابلي ۾ وڌيڪ آسائشيون بہ ڪي جو نہ ملن پر وطن جي ڪنهن ننڍي ۾ ننڍي شئي جي برابر بہ اهي ڪونہ آهن. اهو ان ڪري بہ آهي تہ اهي منهنجي اصليت جي خلاف آهن. جڏهن تہ هر شئي پنهنجي اصليت ڏانهن ٿي ورڻي آهي. تنهنڪري مون کي پنهنجا اصلي ماڳ مڪان ذهن تي نقش ٿيل آهن، پنهنجن جي پيار ۾ پوري طرح پوريل آهيان. جنهن ڪري انهن لاءِ پاڻيءَ کان ٻاهر نڪتل مڇيءَ مثل ڦڙڪندي رهان ٿي. بس رڳو اهائي آس زندهہ رکيو اچي تہ خدا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري تہ جيترو بہ جلد ٿي سگهي پنهنجي اصلي ماڳ موٽي وڃان ۽ پنهنجي اصلي وطن وڃي زيارت ڪريان.

هي هند، پيٺون هاڻ، سارڙيان سڀ ڏيهين ري،
ڪل شئي يرجع الیٰ اصله، ٿي جهجان جهانگين ڪاڻ،
يري پنهنجي پاڻ، پسان ملڪ ملير جو! "مارئي"

پنهنجي وطن ۽ ويڙيچن جي سڪ ايترو ستايو اٿم جو نہ ڪنهن لباس مٽائڻ جي سڌ اٿم نہ ئي جسم سينگارڻ يعني وهنجڻ سنهنجڻ ڪري وار مان چيڙهہ ڪڍي ڦٽي ڏئي سنوارڻ جو ڪوئي سماءُ اٿم. يعني اهو ظاهري ٺاهہ ٺوهہ ڪرڻ لاءِ ان ڪري بہ تيار نہ آهيان جو اهي سڀ ڳالهيون ساجن کي ڏيکارڻ لاءِ ڪيون وينديون آهن. جيڪڏهن آءٌ ڦاٽل ڪپڙا سبي ڪين ڌوئي صاف ڪري وارن ۾ ڦٽي ڪُهمائي بدن کي عطر عنبر هٽي ڏسڻ لائق بہ بڻايان تہ اهو سڀ ڪنهن جي ڪاڻ ڪريان جڏهن تہ مون کي پنهنجي محبوب جي ديدار ڪرڻ کان سواءِ ٻيو ڪو چاهہ ئي ڪونهي؛" اي دنيا جا مالڪ! بس اهائي آس اٿم تہ انهن ئي افعالن ۾ پنهنجي وطن وڃي، انهن دلبرن سان ملان جيڪي پاڻ انهيءَ ظاهري ٺاهہ ٺوهہ کان پري هوندا آهن. هتي کي منهنجي گهرج آهي ۽ مون کي انهن جي ئي تات طلب تاراج ڪيو آهي."

سهسين سيبا ڪنجري، لوئي ليڙون ليڙ،
واسي وار نہ ويڙهيان، مر چڳون رهن چيڙ،
ماروءَ جي مهاڙ ۾، اندر ناهہ اڪير،
هيڙو حال همير! ولي شال ويڙهہ وڃان! "مارئي"

منهنجي اندر ۾ جن محبوبن جي ملڻ جي اڪير آهي. آءٌ جن جي صورت پسڻ واسطي هن زندگيءَ جي بندي خاني ۾ ڏينهن رات اوسارا چونڊڙ آهيان. انهن پرين جي پسڻ واسطي هر وقت اڪيون آليون آهن. ڪٿي ائين نہ ٿي تہ آءٌ انهن جي درشن ڪرڻ کان سواءِ ئي مري وڃان. جيڪڏهن ائين ٿيو تہ منهنجي پرينءَ جي ديدار واري اساٺ اندر ئي اندر دبجي رهجي ويندي. مونکي زندگي ايترو پياري ڪونهي چاڪاڻ تہ موت اٽل آهي. اهو ڪنهن بہ وقت اچي سگهي ٿو. تنهن کان سواءِ جيڪو ڀاڱو جڙيو آهي. اهو اوس پڄندو. پر مون کي صرف اهو ارمان آهي تہ پهريائين آءٌ پنهجي وطن وران پوءِ پل منهنجي زندگيءَ جا ڏينهن پورا ٿين. جيڪڏهن ائين نہ ٿيو تہ منهنجي وطن وڃڻ واريون سڀ خواهشون منهنجي اندر ۾ هميشہ لاءِ رهجي وينديون. جيڪو مون لاءِ بدبختيءَ جو سوڻ ٿيندو.

الا! ائين مَ هوءِ، جٺن آن مران بند ۾!
جسو زنجيرنِ ۾، راتو ڏينهان روءِ،
پهرين وڃان لوءِ، پوءِ مر پڄنم ڏينهڙا! "مارئي"

اي ساري دنيا ۽ منهنجي زندگيءَ جا مالڪ جيڪڏهن ساٺيهہ کي سارينندي منهنجو دم پرواز ڪري وڃي تہ منهنجي فاني جسم کي وطن جي سرزمين تائين پهچائڻ جو بندوبست ڪيو وڃي. ڇاڪاڻ تہ جن مارن جي ديدار لاءِ آءٌ هتي سڪندي ساهہ ڏنو. انهن کي جيڪڏهن مون جيئري نہ ڏسي سگهيو تہ مٿي کان پوءِ گهٽ ۾ گهٽ منهنجو بوتو تہ انهن پرين جي پاڙي ۾ دفنايو وڃي. جنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منجهان ائين تہ ٿي سگهي تو تہ منهنجا پرين مٺل حالت ۾ ٿي سهي پر مون کي ڏسي تہ سگهندا ۽ مون کي دفنجڻ ۾ سنڌن هٿ تہ نصيب ٿيندا. منهنجي قبر تي چار قل پڙهي منهنجي روح کي تہ راحت بخشيندا. وڏي ڳالهہ تہ منهنجو ميت منهنجن پنهنجن جي مقام ۾ تہ هوندو. مرڻ کان پوءِ جيڪڏهن مون کي اهڙو اعزاز مليو تہ ائين سمجهندس تہ آءٌ مري وڃڻ بعد بہ جڻ جيئري ٿي پيس.

واجهائي وطن کي، ساري ڏيان ساهہ،
هي سر ساڙيهہ سامهون، منهنجو نج ميان،
مقاميائي مارئين، وجي تر ٿيان!
ميائي جيان جي وڃي مڙهہ ملير ڏي. "مارئي"

پنهنجي وطن کان سواءِ مون کي هت طبيعت جي خلاف موڪلي جيئن قيد ڪيو ويو هجي تنهن ڪري هتي ڪٿي مون کي زندگيءَ جون بهتر کان بهتر سهولتون بہ چونہ مهيا ڪري ڏنيون وڃن، پر پوءِ بہ مونکي پنهنجي وطن جي سخت زندگيءَ جيترو بہ مزو ڪونہ ايندو. تنهن ڪري منهنجي اندر ۾ جيڪا پنهنجي وطن پسڻ جي اڪير آهي. تنهن منجهان ائين تو لڳي تہ آءٌ هتان جي فرحتن هوندي بہ زندهہ رهي نہ سگهندس يعني جلد يا دير هن قيد ۾ تڙپي تڙپي مري ويندس. پنهنجي سائيهہ واسطي جيڪڏهن آءٌ هت مري وڃان تہ منهنجي حق جي بادشاهہ کي اها گذارش آهي، تہ منهنجو لاش منهنجي وطن ڏانهن موڪليو وڃي ۽ منهنجي گور وطن جي ولين جي پرسان ٺاهي وڃي جيئن مون کي انهن جي خوشبوءِ ايندي رهي. مري وڃڻ بعد جيڪڏهن مون تي اهو احسان ڪيو ويو تہ آءٌ ائين سمجهندس تہ آءٌ مري وڃڻ جي باوجود بہ زندهہ ٿي پوندس؛

واجهائي وطن کي، آئون جي هت مياس،
گور منهنجي سومرا! ڪج پنوهارن پاس،
ڏج ڏاڏائي ڏيہ جي، منجهان ولڙين واس،
ميائي جياس، جي وڃي مڙهہ ملير ڏي.

منهنجي وطن جا ماڻهو ٿوري ڪاڻ جي باوجود صبر شڪر ڪندي ڏاڍو خوش ٿا گذارن ۽ اهي سکہ ۾ بہ سگهارا آهن. عزت آبرو بہ سنڌن سلامت آهي. هنن جو لباس ڪٿي تمام سادو آهي سنڌن جسم مٽيءَ ۾ پريل هجڻ جي باوجود اهي ان ميراڻ جي پرواهہ ڪرڻ بنا ڏاڍو مطمئن نظر پيا اچن. انهن ڳالهين تي جيڪڏهن ڪنهن کي يقين نہ اچي تہ اهي پاڻ وچي پنهنجي اکين سان ڏسي سگهن ٿا تہ منهنجا مارو واقعي سادي زندگي هوندي عزت ۽ مان ڀري زندگي گذاريندڙ آهن.

ٿوري قوت قراريا، رهن سبرست،
ڪٿيءَ ۾ کهہ پڪليا، پوٺن اهڙيءَ پت،
پنوهار کي پت، پيهي پچ ملير ۾. "مارئي"

هن زندگيءَ جي بند ۾ روح راڙو ڪندي، اندرئي اندر ڪنهن اڻ ڀريل باهہ ۾ پچري رهي آهيان ۽ اها پچر انهن پنوهارن لاءِ آهي، جيڪي منهنجي اکين کان پري آهن. رکي رکي اهي پور پيا ستائن تہ چا ان پچر جو آخر خاتمو بہ ٿيندو الائي نہ، پر رب کي اها ونتي آهي تہ منهنجي پنوهارن طرفان ڪو غيبي قاصد آئي ان معرفت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪا چڱائيءَ واري خبر ڏيم تہ من انهيءَ آٿت تي منهنجي اندر جي جهجهڻ ۾ ڪو افاقو اچي ۽ جيڪو وطن واسطي روح رآڙو ڪندڙ آهيان ٿل ان ۾ ڪا ڪمي ٿئي. باقي نہ تہ جنهن نموني وطن ورڻ جو اونو اٿم خبر نہ آهي، اهو ڪڏهن سدورو ڏينهن ايندو جڏهن هن زندگيءَ جي قيد منجهان آزاد ٿي اهي سنگهارن جا سير ڏسندس جنهن لاءِ منهنجو سڪون بہ سڙيل آهي.

جهران جهجان ٿي، جٿن پسٿان پري ٿيا،
الا! اونڀي آٿئين، جو ڪينءَ جي خبر ڏي!
من منهنجي ڪي! واڪو لهي ويڙهہ جو! "مارئي"

اها پڪ ڄاڻ تہ هتان جي هر شيءِ فاني آهي ايستائين جو جيڪا توکي زندگي مليل آهي اها پڻ عارضي آهي. تنهنجي اصلي مالڪ واري زندگيءَ جي مقابلي ۾ هتان جي بند وارو وقت اٿين سمجهہ تہ گهڙي پلڪ جو مس آهي، تنهن ڪري اصلي وطن وڃڻ واري آرزو ڪڏهن بہ ختم نہ ڪر پنهنجي اميد تي قائم رهہ ان ۾ ڪنهن بہ قسم جو جهول نہ پوڻ گهرجي. ڇاڪاڻ تہ سچي سپ ۾ ئي موتي سمايل هوندو آهي، اهي ئي انسان عظيم سمجهيا وڃن ٿا. جن جا قدم سچائيءَ تي رڪ جي ڪيرن مثل ڪتل رهن ٿا. انهن کي جيڪڏهن ڪو پيو بہ لوڏڻ جي ڪوشش ڪري تہ ڪين ٿورو بہ لوڏي نہ سگهندو. پر تون آهين جيڪر پاڻ پنهنجي سر روح رآڙو ڪري گيدي مجڻ جو ثبوت ڏيندڙ آهين. پنهنجي اصلي پنوهارن جي عزت تي نظر وجهہ تہ انهن جي عزت جو ورد پڪي پکڻ جيت جٽيان هوائون وڻ ٽڻ ۽ پٿر بہ ڪندڙ آهن. سندن خانداني پوري زمين آسمان کي پنهنجي حلقي ۾ آڻي ڇڏيو آهي ۽ انهن جي ئي حڪم تي تون هت آيل آهين ڇاڪاڻ تہ سندن مرضي ڪان سواءِ ڪنهن پن کي بہ ڇرڻ جي طاقت ڪونهي - هن بند ڪان پوءِ جڏهن تون پنهنجي وطن ورندينءَ، تڏهن تو تي حقيقت ظاهر ٿيندي تہ هتان جي زندگي اتان واري زندگيءَ جي مقابلي ۾ توکي هڪ جهٽ پلڪ برابر محسوس ٿيندي، تنهنڪري ان ۾ تنهنجي ئي ڀلائي آهي. تہ تون پنهنجي حق سچ تي قائم رهي هن عارضي بندي خاني تي ثابت ڪري سگهين تہ هن جي تڪليفن باوجود تنهنجي سچائيءَ تي ڪوبہ حرف نہ اچي سگهيو پر پاڻ زندان عجب ۾ رهيو تہ هن جي تڪليفن ۾ رهي تون هڪ آوي مثل پچي راس ٿي نڪتينءَ تنهنجون تمام ڪچايون هن ۾ رهي سڙي رک ٿي ويون ۽ تون لال ٻٽجي پنهنجي وطن وڃڻ لاءِ مڪمل تياري ڪري ورتي. دنيا دارالعمل ۽ آخرت دارالجزا آهي، تنهنڪري يقين ڄاڻ تہ تون تمام جلد پنهنجي سچائيءَ کي سواري بڻائي پنهنجي وطن ضرور موٽي وڃي سرخرو ٿيندين.

ڪو ڏينهن آهين ڪوٽ ۾، لوئي هڏ نہ لاهہ،
ڪامڻ! اهجي ڪر جي، آڏ وڏائي آهہ،
هت مَ پاڙج هيڪڙو، پائرُ جي پساهہ،
ستي! سيل تنباهہ، ملير ويندينءَ مارئي! "مارئي"

سچي ڏيهہ کي پهچڻ جي سدا ڪرڻ تہ سولي آهي پر اتي پهچڻ لاءِ اجا توکي گهڻي قرباني ڏيڻي پوندي. اهي جيڪي من اندر شيطاني وسوسا ۽ نفساني خواهشون اٿئي. انهن جو بلڪل خاتمو ڪرڻو پوندو، ڇاڪاڻ تہ پن ذهن وارو ڪڏهن بہ حق

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي نٿو پھچي سگھي، حق کي پھچڻ وارا سڪ جي ومڪري ۾ ومڪرو ٻڌجي پوندا آھن. تو ڪي اھو خيال رکڻ گھرجي تہ تون جنھن بادشاھيءَ ۾ وڃڻ جي خواھش رکندڙ آھين اتي ھيائيءَ جي ڳالھہ بنھہ ڪونھي. اتي تہ صرف ھيڪڙائي ھلندڙ آھي. تنھنڪري پنھنجي نفس کي ختم ڪري پاڻ کي پچائي ريٽو ڪر. ان بعد جڏھن تنھنجي وطن ۾ آمد ٿيندي تڏھن ئي تنھنجو مان مٿاھون ٿيندو.

ستي تنھنجي ست ۾، ڳالھہ گھرجي ڳجھ،
وڏيو، ڇيريو ڇڇريو، پر ۾ ايي پڇ،
ساڻ امانت اڄ، تہ ٿئين سماني سانڍيہ ۾. "مارئي"

دنيا جو سمورو ڪاروبار اميد تي قائم آھي، تنھنڪري انسان کي پنھنجي ھر ڪم مان ھميشہ چڱائيءَ جي اميد رکڻ گھرجي. ھتي اسين سمنڊ ۾ پيدا ٿيندڙ سپ جو جيڪڏھن مثال وٺون تہ ھو ھڪ جيت ھوندي بہ اميد جي ڪمال منزل تي نظر اچي ٿو. سپ اٿاھہ سمنڊ ۾ رھڻ جي باوجود بہ ھو ڪڏھن پلجي بہ سمنڊ جو پاڻي ڪونہ پيئندي آھي شايد ان ڪري جو ھن کي سمنڊ جو کارو پاڻي پسند ڪونہ اچي پر ائين ناھي سپ پل درياءَ ۾ ئي جو نہ ھجي ۽ درياءَ جو مٺو پاڻي ھئڻ جي باوجود بہ ڪونہ پيئندو آھي. سندس انھيءَ عمل منجھان سمنڊ جي کاري پاڻي نہ پيئڻ واري ڳالھہ جو ٻيو پھلو ملي ٿو يعني سپ سمنڊ توڙي درياءَ جو پاڻي قطع پيئي ئي ڪونہ پر ھميشہ درياھہ يا سمنڊ جي مٿاڇري تي پنھنجو وات پٽيو برسات جي پاڻيءَ جي انتظار ۾ رھندو آھي. پوءِ جڏھن برسات وسندي ۽ مينھن جي پاڻيءَ ڦڙي سندس وات ۾ پوندي تہ ھو ھڪدم پنھنجا چپ بند ڪري تري ۾ ھليو ويندو. چاڪاڻ تہ برسات جي پاڻي پوڻ سان ھن جي پيٽ ۾ موتي جنم وٺندو آھي.

ھاڻي ھڪ سپ کي پنھنجي مراد حاصل ڪرڻ لاءِ ڪڏھن ڪڏھن تہ ڪيترين برساتي موسمن جو انتظار ڪرڻو پوندو آھي، ان ڳالھہ کي ڏسندي جيڪو ماڻھو پنھنجي محبوب جي قربت حاصل ڪرڻ چاھي ٿو تہ ڪيس بہ جڏھن اڻ ڳڻيا ڪشالا ڪڍڻا پوندا تڏھن ئي دلبر جي ديد ڪيس حاصل ٿي سگھندي.

سپ سموندين سپجي، ابر آساروس،
ٻاڙو پسي نہ ٻيڙي، مٺو منھن لڳوس،
ماٺڪ تي مڙيوس، جٺن تنگ ڪڍيائين تار ۾. "مارئي"

منھنجي محبت جون ڳنڍيون پنھنجي محبوب سان ڳنڍير ڳاھہ جي ڳنڍين جھڙيون مضبوط آھن. ھن زماني جون پابنديون، جيڪي مون کي محبوب کان پري رکڻ جي ڪوشش پيون ڪن سي شاھہ جي چوائي آھي تہ ڳنڍير جي ڳنڍين جي مقابلي ۾ ڪمزور ڳنڍيون آھن. اھي منھنجي سڄڻ جي محبت جي مقابلي ۾ تمام ٽورو ئي زور سان ڇڇي پونديون. جيڪي ٽورو وڏيڪ مضبوط آھي. اھي وري آءُ وطن وڃي کولي ڇڏيندس.

جٺن ڳنڍيون منجھہ ڳنڍير، تٺن مون من ماروئڙن جون،
ڏنيون لس، لطيف چئي، ھنئڙي کي ھمير،
وڃي منجھہ ملير، سڀ ڇوڙيندس سومرا! "مارئي"

چوندا آھن تہ درد جي گھٽائي آخر ان جي دوا ٻڌجي پوندي آھي سو منھنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مونجهاري جي واڌ ان حد کي پهتي آهي. جو اندر منجهان اهو پيو آواز اچيم ته هاٿي دلبر جي ميلاپ واسطي توکي نه ته روئڻ گهرجي نه رڙيون ڪرڻ کپن نه ئي لڙڪن هارڻ جي ضرورت آهي. ڇاڪاڻ ته تنهنجي بنديخاني وارا ڏينهن به هاٿي پورا ٿي چڪا آهن. تنهنڪري توکي جيڪي قيد ۾ رکڻ جون زنجيرون لڳل آهن، انهن کي هاٿي باهه ۾ وجهي ساڙي ڇڏ. ڇاڪاڻ ته تون هاٿي تمام جلد پنهنجي پرينءَ کي وڃي پهچندين.

مَ ڪي روءِ، مَ رڙ ڪي، هنجون هڏ مَ هار،
تو تان بند بدا ٿيو، پيڙيون نيئي پار،
پهچندينءَ پنوهار، سگهي سنگهارن ڪي. "مارئي"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاھہ سائينءَ جو غيب تي ايمان

شاھہ سائينءَ جي بيتن تي نظر وجھڻ سان اھو بلڪل روشن ڏينھن وانگر پڌرو ٿي وڃي ٿو، تہ سندس بيت سندن چوائي ظاھر ۾ بيتن جي فارم ۾ ضرور آھن. پر انھن جي اصليت ڪا ٻيا ئي آھي. جنھن کي جيڪڏھن ڪي مون پارا سڌڙيا پروڙڻ جي ڪوشش ڪن ھا تہ ڪين وڏي مسافت سان منھن ڏيڻو پوي ھا. پر پوءِ بہ اھو ممڪن ھو تہ ايڏي مٿاڪٽ بعد بہ شايد سندن صحيح روح جي ترجماني نہ ڪري سگھن ھا.

تنھنڪري لاڪيٺي لطيف اسان جھڙن پوري پني سمجھہ رکندڙن تي رحم ڪندي ۽ آئيندي جي انديشن کي نظر ۾ رکندي يا وري بيتن جي غلط معنائن ڏيڻ جي خوف کان خوفزدھہ ٿيندي پاڻ ئي پنھنجن بيتن جي وضاحت ڪري ويا. جيڪا ڪجھہ ھن ريت آھي.

جي تو بيت ڀانئيان سي آيتون آھين،
نيو من لائين پريان سندي پار ڏي. "سھڻي"

"آءٌ ھڪ ننڍڙي اديب جي حيثيت ۾" اھي منھنجا لفظ رسمي ڪونھن، ۽ آءٌ اھي لفظ ان ڪري بہ نٿو چوان تہ انھن لفظن اچارڻ سان منھنجي قد ۾ اضافو اچي ويندو. ظاھري قد ۽ ڪاٺ جي لحاظ کان آءٌ ٻندرو بہ ڪينَ آھيان.

ھتي شاھہ سائين جي مٿين پڙھيل بيت کي رھنما بنائيندي مون سندن بيتن جي گلستان منجھان ڪجھہ اھڙن گلن جي چونڊ ڪئي آھي. جيڪي موضوع ۽ معنيٰ جي لحاظ کان ڪئي، ھڪ ٻئي کان مختلف آھن پر سندن مول متا انھن مٿين بيتن سان گھڻي ڀاڱي لھڪندڙ آھن. شاھہ سائينءَ لاءِ اھو مشھور آھي تہ ھن ڪڏھن بہ پين پنو ڪٺي ويھي شعر ڪونہ لکيو.

پر قلبي عبادت ڪندي وجد ۾ اچي ويندا ھئا. ۽ سندن انھيءَ ڪيفيت ۾ ھنن جي دھن مبارڪ منجھان شعرن جي صورت ۾ ڳل ڇٽڻ شروع ٿي ويندا ھئا. جيڪي وتن ويٺل فقير جھوليءَ ۾ ميڙي ڪاغذ تي منتقل ڪندا ھئا ۽ وجد کان پوءِ جڏھن شاھہ سائين اصلي حالت ۾ ايندو ھو تہ سندن فقير ڪين اھي شعر پڙھي ٻڌائيندا ھئا جواب ۾ شاھہ سائين چوندو ھون. "تہ بابا اھي تہ چوڻ واري چيا آھن، مون کي تہ ڪا انھن جي ڪل ئي ڪونھي". ان منجھان اھو ثابت ٿئي ٿو تہ لاڪيٺي لطيف جي تن جي تنوار پنھنجي خالق حقيقيءَ سان جمڻ کان ئي واڪيل ھئي. ظاھري طرح شاھہ سائين جيتوڻيڪ پاڻ کي مختلف روپن ۾ لڪائڻ جي ڪوشش ڪئي آھي. پر تڏھن بہ سندن تبليغ واري تار پوءِ بہ مالڪ سان ئي مليل نظر اچي ٿي لطيف سائين سسئيءَ جي روپ ۾ چوي ٿو تہ:

سسئي لنگھيو سو، مَردَ جنھن مات ڪيا،
جَبَلَ وڏو جو، ئونڌِ مِڙوئي نينھن کي. "ديسي"

اِڪتي ھلندي پنھنجي پيار ڀري تبليغ سان ڀريل مھراڻ جي سچي موتيءَ مثل روح کي راحت رسائيندڙ رسالي ۾ مارئي ٻئجي مالڪ کي التجا ڪندي عرض ڪري ٿو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونهن وچا پر سومرا! تينديس ڪيئن قبول
ڪونهي سنهڪ نه سول، پوچي مُنهن پَنو هارسين. "مارئي"

شاهه سائين سهڻيءَ ۾ لکندي، سگهڙن مثل ڳجهارت ڏين بعد. سوچيو ته ٿي سگهي ٿو ته سندن اٿيڙهيا پرستار ڳولي نه سگهن تنهنڪري پنهنجي پيرولي پاڻ ئي پڃي ٻڌائي آهي:

ساهڙ سا سُهڻي، سائر پڻ سوڻي،
آهي نجوڻي ڳجهه ڳجهاندر ڳالهڙي. "سهڻي"

اهڙي طرح پنهونءَ جي پرورڙ ڪندي جيڪا ڳالهه ڪئي اٿن ان جو مٽن ڪجهه هن ريت آهي:

پيهي جا پاڻ ۾، ڪيم روح رهاڻ،
ته نکو ڏونگر ڏيهه ۾، نڪا ڪيچين ڪاڻ،
پنهون تيس پاڻ، سسئي تان سُور هُئا. "سسئي آبري"

پنائي گهوٽ پاڻ کي ليلا ٻڌائي پاڻ تي تنقيد ڪندي چوي ٿو ته اجائي لڄڻ پڄڻ منجهان ڪي ڪين ورندو جيڪي ڪجهه حاصل ٿئي ٿو. اهو عملي جدوجهد جو ثمر هوندو آهي. سندن بيت آهي.

ليلا لڄ مَ ايترو اتي اگڻ سُور،
ابو، ڏاڏو کهورِ، پاڻ سَوڏو پِرينءَ تان. "ليلا چنيسر"

شاهه سائينءَ پنهنجو صفر جاري رکندي، جهر جهنگ، جبل، بيابان لتاڙي ڪاڪ ڪناري پهچي وڃي ٿو، جتي مومل جي مامرن کي ڏسندي، سوڍي سان سونهون ٿئي ٿو ۽ اندر جو اوڳر ڪڍندي. هئين چوي ٿو:

مومل ماري مِير آ هيڙين کي آ ڪِري،
سوڍيءَ ڳهٺا سَڪائيا پڙهيا پٽت پير،
هَٿي تن کي تير، مٿيو جن متن ۾. "مومل راڻو"

شاهه سائين شيطاني حرڪتن ۽ عادتن جي اثر کي محسوس ڪندي ڪاوڙجي پوي ٿو ۽ ظاهري صورتن جي پويان لڪل اصلي شڪلين جي اصل تي چوٽ چنڊيندي اهڙن ابليس صفت ماڻهن کي آئينو ڏيکاريندي چوي ٿو ته اهو اوهان جو نقلي مهاندو عام پورڙن ماڻهن جي ڀنيلائڻ ۾ وڏو پارٽ پلي ڪري ٿو.

پر ڪنهن کوڙ کي صراط مستقيم تي ترجيح ڏيارڻ وارو سنت ابليس ادا ڪندڙ آهي هيٺ بيت ۾ اهڙن اداڪارن جي پٽ وانگي ڪندي چوي ٿو.

منهن تہ موسيٰ جهڙو عادت ۾ ابليس،
اهو خام خبيث ڪڏي ڪوهُ نہ ڇڏئين. "آسا"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نئون نياپو اڪيڊمي

جا مارڪيٽ ۾ موجود ڪتاب

ورثو: تهذيب جي بڻ بنياد جي ڳولا (سفرنامو)، مائيڪل ووڊ - قيمت: 200 رپيا

اتهاس جا آواز - سنڌيڪار ۽ سهيڙيندڙ: انعام شيخ - قيمت: 150 رپيا

تاريخ جي ڪنهڙي ۾ - (تاريخ/تحقيق) اڪرام ساگر عباسي - قيمت: 40 رپيا

آخر فتح عوام جي ٿيندي - (انٽرويوز) مير مرتضيٰ ڀٽو - قيمت: 60 رپيا

سنڌوءَ جي سفر ڪهاڻي - (سفر نامو) قيمت: 200 رپيا

هڪ ڇوڪري هئي - (ڪهاڻيون ۽ ناول) ڪرشن ڪنواڻي - قيمت: 100 رپيا

درد هڪ پيار جو - ترجمو: سنڌري اتم چنداڻي - قيمت: 100 رپيا

وارڊ نمبر ڇهون - (ڪهاڻيون) انتون چيخون - قيمت: 100 رپيا

صديءَ جو سفر - (ڪهاڻيون) طارق قريشي - قيمت: 45 رپيا

نئون نياپو جا ويجهڙ ۾ ڇپيل ڪتاب

سنڌ ارغون دور ۾ - (تاريخ/تحقيق) اڪرام ساگر عباسي - قيمت: 30 رپيا

منهنجي زندگيءَ ۾ آيل عورتون ۽ مرد- خشونت سنگهه - قيمت:50 رپيا

گيتانجلي - رابندرناٿ ٽئگور - سنڌيڪار: ڊاڪٽر گل - قيمت: 50 رپيا

هن پار مان هن پار تون - (ڪهاڻيون)ڪرشن ڪنواڻي - قيمت: 50 رپيا

جلد ايندڙ ڪتاب

شاهه عبداللطيف ڀٽائي: فن، فڪر ۽ شخصيت - جديد مطالعو - ادا قاضي - قيمت:30 رپيا

ميٽا مورفسس : فرانز ڪافڪا/ ڊاڪٽر گل - قيمت: 50 رپيا

عربن جي مختصر تاريخ : فلپ ڪي هٽي / خالد اسماعيل خاصخيلي

ڪلي ۽ وساري ڇڏڻ جو ڪتاب: ميلان ڪنڊيرا / خالد اسماعيل خاصخيلي

وي. پي. گهرائڻ لاءِ لکو:

4/24 رحمان ڪورٽ، تبت سينٽر ڪراسنگ، ايم اي جناح روڊ ڪراچي 74400

ادا قاضي هوندي ته رٽائرڊ استاد آهي، پر اڃ
پڻ هن جي انداز، اظهار ۽ ڪم جي رفتار
مان ائين پيو لڳندو آهي جهڙوڪر هو اڃا
اڄهو هاڻي ئي اڃي ڪم تي جڙهيو آ.
ڪهاڻيون ۽ ڪالم ته هو لکندو رهيو آهي ۽
سنڌس پڻ ڪهاڻين جا ڪتاب "[illegible]" ۽
"شام" ٽالي اڳ ئي پڙهندڙن جو پيار ۽
پاڻوهه ماڻي چڪا آهن.
پر هي خاص موضوع شاهه لطيف جي
حوالي سان پڻ هن هڪ الڳ اظهار ڪيو آهي
۽ وڌيڪ گهرائي ۽ سهاءِ سان لطيف جي
فن، فڪر ۽ شخصيت جو چيدڪري لطيف
جي پنن جاهڪن لاءِ ڪوجنا جا نوان دڳ ۽
وڪڙ واڪا ڪري ڇڏيا آهن.
باوجود جو لطيف زندگي ۽ جدا ۽ [illegible]
[illegible] لامحدود آهي جنهن تي جنهن ۽
جتهن پڻ قلم کنيو آهي، تنهن آخر ۾ اهو
ضرور چيو آهي ته اڃا ته ان ڳالهه جا پاسا ۽
حوالا باقي آهن.
جس هجي، ادا قاضي ۽ کي جنهن [illegible]
جي انيڪ پاسن کي نسان آڏو آڻڻ جي
بهتر ڪوشش ڪئي آهي ۽ اسان قاضي
صاحب مان سڄي، سامهي ۽ اپار بابت پڻ
ڪوجنا جي اميد رکون ٿا.
۽ ان پڪ سان ته هي جاکوڙي انسان ضرور
ڪي ماڻڪ موتي عام اڳيان آڻيندو.

اڪرام ساگر عباسي
لاڙڪاڻو

نئون نياپو اڪيڊمي
RS 30/=

www.sindhsalamat.com
books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.
اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.
۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ ايپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book

سورهہ سنڌي ادب جي واٽس ايپ گروپ جي لنڪ:

https://chat.whatsapp.com/Ccc0pAnEJWk79h92OCt6Nu